

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İKTİDAR İDEOLOJİSİNİN ÇOCUK DERGİLERİNE
YANSIMALARI:
TÜRK ÇOCUĞU (1944-46) DERGİSİNİN İNCELENMESİ

AKIN DEMİRYÜREK

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Aytül TAMER TORUN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

HAZİRAN 2022

**İKTİDAR İDEOLOJİSİNİN ÇOCUK DERGİLERİNE YANSIMALARI:
TÜRK ÇOCUĞU (1944-46) DERGİSİNİN İNCELENMESİ**

AKIN DEMİRYÜREK

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

HAZİRAN 2022

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Akın DEMİRÜREK

21/06/2022

İktidar İdeolojisinin Çocuk Dergilerine Yansımaları:

Türk Çocuğu (1944-46) Dergisinin İncelenmesi

Yüksek Lisans Tezi

Akın DEMİR YÜREK

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Haziran 2022

ÖZET

Bu çalışmada, 1944-46 yılları arasında 25 sayı halinde 15 günlük periyotlar ile yayımlanan *Türk Çocuğu* isimli çocuk dergisinin içeriğinde yer alan resmi ideoloji unsurları, milliyetçilik ve toplumsal cinsiyet unsurları, ulus devlet inşası sürecinin yeni nesil arayışı ve kitle iletişim araçları vasıtasıyla biçimlendirilmesine yönelik örnekler ele alınır. Bu tezde, *Türk Çocuğu* dergisinde, dönemi itibarıyla tek partili dönemden çok partili yaşama geçiş sürecinde Türkiye Cumhuriyeti'nin içinde bulunduğu siyasi, toplumsal, uluslararası ve ekonomik koşullar da değerlendirilerek geleceğin yurttaş ve makbul vatandaşının yetiştirilmesine yönelik içerikler, belirlenen temalar ekseninde incelenmektedir. Derginin tüm sayılarında yer alan ulus devlet unsurları etrafında belirlenen anahtar kelimelerin ele alınmasında niteliksel içerik analizine başvurulur. Tezde, resmi ideoloji etrafında makul değerlendirilen hikâye, resim, çizim, masal gibi türlerdeki ulus devlet unsurlarının saptanmasının yanı sıra Cumhuriyetçi yurttaş bilincinin oluşturulmasında bir kitle iletişim aracı olarak çocuk dergiciliğinin, *Türk Çocuğu* dergisi özelinde anlaşılması amaçlanır. Tezin sonucunda, iktidar ideolojisi ve ulus devletin kitle iletişim araçları yoluyla toplumsal cinsiyet normlarını zihinlerde yeniden belirleyerek inşa ettiği görülürken makul ve makbul toplumsal kabulün de kitle iletişim araçları tarafından tasarlandığı anlaşılır.

Bilim Kodu : 116501
Anahtar Kelimeler : Ulus Devlet, İktidar, Çocuk Dergisi, Resmi İdeoloji, *Türk Çocuğu*
Sayfa Adedi : 119
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Aytül TAMER TORUN

Reflection of Government Ideology on Children's Magazines:

Instance of *Türk Çocuğu* (1944-46)

(M.Sc. Thesis)

Akın DEMİRÜREK

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

June 2022

ABSTRACT

In this study, examples of the elements of official ideology, nationalism and gender elements, the search for a new generation and the shaping of the nation-state building process through mass media, in the content of the children's magazine *Türk Çocuğu*, which was published in 25 issues in 15 day periods between 1944-46, are discussed. is taken. In this thesis, the content of raising citizens and acceptable citizens is examined under the headings created around the determined themes, by evaluating the political, social, international and economic conditions of the Republic of Turkey, as well as the period before and during the transition from the single-party period to the multi-party system in the *Türk Çocuğu* magazine. Qualitative content analysis is used to deal with the keywords determined around the nation-state elements in a total of 25 issues of the journal. In the thesis, it is aimed to determine the nation-state elements in genres such as stories, pictures, drawings and fairy tales that are considered reasonable around the official ideology, as well as to understand children's magazines in the context of the *Türk Çocuğu* magazine, as a mass media tool to create a republican citizen consciousness. As a result of the thesis, it is understood that while the ideology of power and the nation-state are reconstructing gender norms in minds through mass media, reasonable and acceptable social acceptance is also designed by the mass media.

Science Code : 116501
Keywords : Nation State, Government, Official Ideology, *Türk Çocuğu*
Page Number : 119
Advisor : Prof. Dr. Aytül TAMER TORUN

TEŐEKKÖR

Bu çalıőmanın ortaya çıkma sűrecinde manevi desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Aytűl TAMER TORUN'a, sevgili eőim Zehra'ya ve aileme teőekkűrlerimle...

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLoların LİSTESİ.....	x
RESİMLERİN LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR.....	xiii
1. GİRİŞ.....	1
2. MİLLİYETÇİLİK VE TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI.....	7
2.1. Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyet.....	7
2.2. Ulus Devlet.....	10
2.2.1. Ulus Devlet ve Modernleşme Bağlamında Kitle İletişim Araçları.....	15
2.2.2 Kitle İletişim Araçlarında Toplumsal Cinsiyet Politikaları.....	20
2.2.1.2 Bir Eğitim Aracı Olarak Kitle İletişim Araçları.....	23
3. II. DÜNYA SAVAŞI'NDAN ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ DÖNEMİ'NDE TÜRKİYE.....	27
3.1. Siyasi Koşullar.....	31
3.2. Toplumsal Koşullar.....	33
3.3. Uluslararası Koşullar.....	35
3.4. Ekonomik Koşullar.....	37
3.5. Toplumsal Cinsiyet Politikaları.....	40
3.6. 1940'lı Yıllarda Çocuk Dergileri.....	43
4. TÜRK ÇOCUĞU DERGISİNİN İNCELENMESİ.....	49
4.1. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisinin Genel Özellikleri.....	51
4.1.2. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisinin Yazarları.....	54
4.1.3. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisinin İçerikleri.....	57

4.2. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisinin Analizi	65
4.2.1. Ulus-Devlet İdeolojisinin Dergiye Yansımaları.....	70
4.3.2. <i>Türk Çocuğu</i> 'nda Toplumsal Cinsiyet Rollerini	75
4.3.3. Makul çocuktan makbul vatandaşı	80
5. SONUÇ	83
KAYNAKÇA.....	85
EKLER.....	93
EK-1. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi Birinci Sayı Kapağı (16 Birincikânun 1944).....	93
EK-2. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi İkinci Sayı Kapağı (1 İkincikânun 1945)	94
EK-3. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi Üçüncü Sayı Kapağı (16 Ocak 1945).....	95
EK-4. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi Dördüncü Sayı Kapağı (1 Şubat 1945).....	97
EK-5. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi Beşinci Sayı Kapağı (16 Şubat 1945).....	98
EK-6. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi Altıncı Sayı Kapağı (1 Mart 1945).....	99
EK-7. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi Yedinci Sayı Kapağı (16 Mart 1945)	100
EK-8. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi Sekizinci Sayı Kapağı (1 Nisan 1945).....	101
EK-9. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi Dokuzuncu Sayı Kapağı (16 Nisan 1945)	102
EK-10. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi Onuncu Sayı Kapağı (1 Mayıs 1945)	103
EK-11. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi On Birinci Sayı Kapağı (1 Ekim 1945)	104
EK-12. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi On İkinci Sayı Kapağı (16 Ekim 1945).....	105
EK-13. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi On Üçüncü Sayı Kapağı (1 Kasım 1945).....	106
EK-14. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi On Dördüncü Sayı Kapağı (16 Kasım 1945).....	107
EK-15. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi On Beşinci Sayı Kapağı (1 Aralık 1945).....	108
EK-16. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi On Altıncı Sayı Kapağı (16 Aralık 1945:16).....	109
EK-17. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi On Yedinci Sayı Kapağı (1 Ocak 1946).....	110
EK-18. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi On Sekizinci Sayı Kapağı (16 Ocak 1945).....	111
EK-19. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi On Dokuzuncu Sayı Kapağı (1 Şubat 1946)	112

EK-20. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi Yirminci Sayı Kapağı (16 Şubat 1946)	113
EK-21. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi Yirmi Birinci Sayı Kapağı (1 Mart 1946)	114
EK-22. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi Yirmi İkinci Sayı Kapağı (16 Mart 1946)	115
EK-23. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi Yirmi Üçüncü Sayı Kapağı (1 Mart 1946)	116
EK-24. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi Yirmi Dördüncü Sayı Kapağı (16 Nisan 1946)	117
EK-25. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisi Yirmi Beşinci Sayı Kapağı (1 Mayıs 1946)	118
ÖZGEÇMİŞ	119

TABLULARIN LİSTESİ

Tablo 4.1. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisinin Yazarları.....	56
Tablo 4.2. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisindeki Metin Türleri	59
Tablo 4.3. <i>Türk Çocuğu</i> 'nda Milliyetçilik Unsurunun Simge ve Sembolleri	65
Tablo 4.4. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisinde Kullanılan Görsel Materyaller.....	66
Tablo 4.5. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisindeki İçerikler	67
Tablo 4.6. <i>Türk Çocuğu</i> Dergisindeki “Türk Büyükleri” Bölümünde Yer Alan Tarihi Şahsiyetler	68

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim 4.1. Atatürk ve Türk Çocuğu (16 Birincikânun 1944, Sayı 1).....	51
Resim 4.2. Asker Çocuğun Andı (16 Aralık 1945: 16)	52
Resim 4.3. Türk Çocuğu Şiiri (16 Şubat 1945, Sayı 5).....	54
Resim 4.4. Türk Çocuğu Derginin Künyesi.....	55
Resim 4.5. “Milli Şefimizin Cumhurbaşkanlığının Yedinci Yıl Dönümü” (16 Kasım 1945, Sayı 14)	61
Resim 4.6. Atam Şiiri (1 Kasım 1945, Sayı 13).....	62
Resim 4.7. Anne Kedi Börek Yapıyor	75
Resim 4.8. Anne Kedi Çamaşır Yıkıyor	76
Resim 4.9. Kedi Ailesi	77

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil 4.1. Türk Çocuğu Dergisinde Yer Alan İçerik Türleri..... 58

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

AA

Anadolu Ajansı

ABD

Amerika Birleşik Devletleri

AFP

Agent-France Press

BM

Birleşmiş Milletler

CHP

Cumhuriyet Halk Partisi

DP

Demokrat Parti

DW

Deutsche Welle

NATO

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

MKP

Milli Kurtuluş Partisi

TBMM

Türkiye Büyük Millet Meclisi

1. GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti, kitle iletişim araçlarının yönlendirici ve yapılandırmacı gücünün etkisine Milli Mücadele döneminden itibaren aşına olmuştur. Savaş yıllarında Milli Mücadeleyi savunan gazetelerin yayımlanması; Anadolu Ajansı (1920) ve Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumisi (1920) kurulması yeni iktidarın basına önem verdiğinin bir kanıtıdır (Tamer, 2010). Yeni rejimin resmi ideoloji kodlarına uygun nesiller yetiştirme ideasının en güçlü aracının kitle iletişim araçları olarak benimsenmesi, Osmanlı Dönemi'nde çocuklara yönelik dergi çalışmaları geçmişinin bulunmasıyla birlikte iktidar ideolojisinin ortak payda buluşturucu bir nitelikle genç nesle aktarılmasında önem arz etmektedir. “İktidar”, “ulus devlet”, “resmi ideoloji”, “toplumsal cinsiyet unsurları” gibi kavramlar ise genç Cumhuriyet ile birlikte kitle iletişim araçlarında daha yaygın biçimde görülmüştür. 16 Birincikânun (Aralık) 1944 ile 16 Mayıs 1946 tarihleri arasında yayımlanan *Türk Çocuğu* isimli çocuk dergisinin dönemin iktidar ideolojisi ve politikaları bağlamında incelenmesi bu tezin konusunu oluşturmaktadır.

İktidarın modernleşme politikalarının ve ulus-devlet inşası sürecinin temel yansımalarını görebileceğimiz toplumsal cinsiyet politikaları bağlamında Jayawardena, Nira Yuval-Davis, Serpil Sancar gibi isimlerden de faydalanılarak *Türk Çocuğu* dergisi analiz edilmiştir. Dolayısıyla devletin her alanda egemenlik sağlama politikasının tek tiplikten geçmesi ön kabul olarak alındığında küreselleşme ve Batı kültürünün uyarılama refleksi, söz konusu tüm anahtar sözcüklerin birbirinden bağımsız olamayacakları görülmektedir. Çalışma için belirlenen dönem; İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna yaklaşıldığı, siyasal ve toplumsal olarak değişimlerin başladığı, milliyetçiliğin tüm dünyada etkin olduğu ve toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde de etkili olduğu ve bu dönüşüm sürecinde “Türklük”, “Cumhuriyet insanı”, “yurttaş” ve “Cumhuriyetçi yurttaş bilinci”ne yönelik kimlik oluşumlarının kendi içinde evrilerek devam ettiği bir süreçtir. Suavi Aydın'ın da ifade ettiği gibi yeni rejim ile birlikte gelen Cumhuriyet ideolojisinin yerleştirilmesi ve Türkiye sınırlarında tüm bireylere bu kimlik inşası yoluyla benimsetilmesi amaçlanmıştır (Aydın, 1993: 23).

“İmtiyaz ve Umumi Neşriyat Müdürü: Naki Tezel¹” ibaresiyle 16 Birincikânun (Ocak) 1944 tarihinde ilk sayısı çıkarılan *Türk Çocuğu*, 25 sayı yayımlanmıştır. Ankara’da 15 günlük periyotlar halinde yayımlanan derginin ikinci sayısından itibaren “Kuranlar: Naki Tezel, Kadri Erdil, Doğan Köymen” ibaresi künyesinde yer alır. *Türk Çocuğu*’nun sloganı “Terbiyevi, Ahlaki ve Öğretici Çocuk Dergisi” olarak belirtilmiştir. İktidar ideolojisinin temel yansımalarını görebileceğimiz ulus-devlet inşası ve toplumsal cinsiyet politikaları bağlamında *Türk Çocuğu* dergisi analiz edilmiştir. Dergideki günlük hayat pratiklerinin mutlu bir yaşamın parçası biçiminde aktarılması dönemin siyasal iktidarının hatta tek parti döneminden kaynaklı olarak siyasal iktidardan öte devlet otoritesinin getirdiği sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal ipuçlarını taşımıştır. Tezde yer alan kavramların birbiriyle ilinti kurularak incelenmesi taşıdığı anlamların irdelenebilmesi için önemli görülmüştür. Çalışmanın hipotezi, ele alınan siyasal dönemin yurttaşlık bağlamında ulus-devlet politikası doğrultusunda matbu yayınlar, özellikle çocuk dergileri vasıtasıyla toplumun cinsiyet rollerini belirlemede etkinlik kurma gayreti içinde olmuştur. Resmi ideolojinin istenilen yönde geliştirilmesi adına bir Türk aile modelinin ele alınması aynı zaman çocuk davranışları temelinde gelişmiştir. Siyasi erkin, toplumsal yaşam pratiğinin oluşturulabilmesi adına dönem şartlarındaki dergiler arasında baskı ve klişe kalitesi bakımından üstün denebilecek sahiplik yapısı açısından yönlendirmeci ve destekleyici bir tutum sergilediği görülmüştür. Türk aile yapısının teşkilinde temsil eksikliğinden ziyade, üstün Türk aile modellemesi yoluna gidilerek üst aile görevinde yer almıştır. Yayıncısının devlette üst düzey görevlerde yer alması, iktidar ile olan organik bağına ortaya koyar bu da derginin konumunu daha güçlendirmiştir.

Bu tezde, ulus devlet ve milliyetçilik bağlamında *Türk Çocuğu* ’nu incelemek, dergide görülen toplumsal cinsiyet politikalarının analizini yapmak ve kavramsal olarak bu analizin altyapısının oluşturulmasına çalışılmıştır. Ayrıca derginin mottosu olarak ifade edilen “ahlaki ve terbiyevi” nitelemesinin tespitinin yapılması amaçlanmıştır. Bu tezin hipotezi, *Türk Çocuğu* dergisinin yayımlandığı tek partili Cumhuriyet dönemi ve çok partili hayata geçiş döneminde toplumsal cinsiyet, milliyetçilik, ulus devlet ve modernleşme unsurlarının yeni nesle benimsetilmesinde bir kitle iletişim aracı olarak görev almasına dayanmıştır.

Bu tez, tarihsel bir çalışma özelliği taşıması sebebiyle literatür taraması, tezin araştırma çerçevesinde önemli bir yer tutmuştur. *Türk Çocuğu* dergisinde, ulus devlet kavramının paralelinde oluşturulan milliyetçilik, ulus devlet inşası, makbul vatandaş ve modernleşme kavramlarının açıklanmaya çalışılmasında; K. Ohmae (1995), Giddens&Pierson (1998), F. Anthias (1992), Y. Davis (2007), E. Gellner (2005), Üstel F. (2004), Öztan G. (2014), Kaya İ. (1993) gibi kaynaklardan faydalanmıştır. Milliyetçilik, ulus devlet inşası, makbul vatandaş ve modernleşme kavramlarına ek olarak idealize edilen çocuk, toplumsal cinsiyet politikaları ve 1940'lı yıllar çocuk dergiciliğindeki unsurların açıklanmasında ise Tamer Torun A., Mirza A., Tekeli S. (2021) ve Başboğa S. (2018) gibi kaynaklara başvurulmuştur.

Bu tezin birinci bölümünde “Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kitle İletişim Araçları” ele alınarak *Türk Çocuğu* dergisinin incelenmesine kuramsal bir temel oluşturulması amaçlanmıştır. Birinci bölümde, “Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyet”, “Ulus Devlet, Ulus Devlet ve Modernleşme Bağlamında Kitle İletişim Araçları” başlıkları yer almıştır.

İkinci bölümde, “İkinci Dünya Savaşı'ndan Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde Türkiye” başlığıyla Cumhuriyetin tek partili dönemden çok partili hayata geçişindeki siyasi, toplumsal, uluslararası, ekonomik, toplumsal cinsiyet politikaları ve 1940'lı yıllardaki dergicilik faaliyetleri çalışılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünü “*Türk Çocuğu* Dergisinin İncelenmesi” oluşturur. Nitel ve nicel verilerin değerlendirildiği üçüncü bölümde, “*Türk Çocuğu* Dergisinin Genel Özellikleri”, “*Türk Çocuğu* Dergisinin Yazarları”, “*Türk Çocuğu* Dergisinin İçerikleri”, “*Türk Çocuğu* Dergisinin Analizi”, “Ulus Devlet İdeolojisinin Dergiye Yansımaları” ve “*Türk Çocuğu*'nda Toplumsal Cinsiyet Unsurları” yer almıştır. Derginin nitel verilerinin analizi Günbayı'nın da belirttiği gibi tema, betimsel ve niteliksel içerik analizi aşamalarından geçerek yapılmıştır. Bu aşamalarda temalar dönemin siyasi, toplumsal ve kültürel özelliklerini inceleyen temel eserlere dayanılarak belirlenmiştir. Bu bölümde “Atatürk”, “İsmet İnönü”, “Türklük”, “bayrak” gibi ulus devlet inşası kapsamında kullanılan simge, sembol ve söylemler ele alınırken toplumsal cinsiyet politikalarının irdelenmesi kapsamında ise “baba figürü”, “anne kutsiyeti”, “makul çocuktan makbul vatandaşa” gibi ara başlıklar ile resmi ideoloji ve cinsiyet politikalarının yeniden inşasına dair fikir sunulmuştur. Ayrıca

çalışmada, dergideki yazılar “modernlik, Türklük, annelik, iyi kadın/eş/ev hanımı olmak, aile” gibi belirli temalar çerçevesinde niteliksel içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Türk Çocuğu'nun, Başboğa'nın (2018) “Erken Cumhuriyet Döneminde Çocuk Dergilerinde Bedeni Ahlaki ve Terbiyevi Özellikleriyle İnşa Edilen Çocuk” ve Tekeli'nin (2021) “Gender Patterns In Young Turkey: an Evaluation on Children's Magazines During The Building Process of a Nation-State” isimli çalışmalarda yer almasına karşın bir tez konusu olarak ilk kez bu çalışmada yer alacak olması, araştırmanın özgünlük esasına uygun düşmüştür.

Tezin sonuç bölümünde ise elde edilen veriler değerlendirilir. Bu çalışmanın özgünlüğü, Türkiye siyasetinin önemli bir dönüm noktasında yayımlanan *Türk Çocuğu* dergisinin daha önce tek başına bir tez konusu olarak incelememiş olmasından ileri gelmiştir.

Tezde, *Türk Çocuğu*'nun kapak sayfalarının betimsel analizinin yapılması, dergicilikte kapak sayfalarının vitrin görevi görmesi dolayısıyla gerçekleştirilmiştir. *Türk Çocuğu* dergisinin 1944-1946 yılları arasında yayımlanmış olan 25 sayısı matbu haldeki orijinal kopyaları ve dijital arşivden yararlanarak incelenmiştir. Matbu kopyalara ve dijital arşive Milli Kütüphane'den ulaşılmıştır. Tezde ele alınacak başlıklardan en kapsamlısını dönemin ulus devlet anlayışının yeni nesle aktarım biçimleri ve resmi ideoloji unsurlarına bağlı tezahürler ele alınmıştır. Dergideki haber, makale, şiir, tefrika, hikâye, yarışma, bilmece, karikatür ve çizgi romanların tamamı analiz edilmiştir. *Türk Çocuğu*, niteliksel içerik analizi yönetimi ile incelenmekte ve belirlenen temalar ekseninde derginin içeriği analiz edilmiştir. Bu çalışmada, *Türk Çocuğu*'nun karikatür, hikâye, şiir ve görsellerinden yola çıkarak resmi ideolojinin oluşturulma biçimleri irdelenir.

Türk Çocuğu'nun şiir, yazı, ritüel ve resimlerinden içerik analizi ve siyaset ile bağ kurulmaktadır. Derginin sahiplik yapısına paralel olarak düzenli biçimde dergide yer alan öğretmenlerin, şair ve hikâye yazarlarının içerik bakımından cumhuriyet ideolojisine entegrasyonunu hangi biçemlerde tasvir ettiklerinin de sorgulanmaya çalışıldığı bu tezde, kitle iletişim araçlarının Harold Lasswell'in “Hipodermik İğne Modeli”ne de değinilmiştir. Tarihsel bir irdeleme sürecine girilmesi itibarıyla, Türkiye’de yayımlanan çocuk dergilerinin siyasal ve pedagojik bakış açısı ve

kurumsal eksende iktidarlar ile kurdukları doğrudan ve/veya dolaylı ilişkileri de egemen bakış açısının anlaşılması bakımından ele alınmıştır.

Bu tezde, *Türk Çocuğu* dergisindeki milliyetçilik, resmi ideoloji, ulus-devlet, modernleşme, erkeklik, kadınlık, çocukluk ve toplumsal cinsiyet unsurları, 1940'lı yıllar öncesi ve aynı dönemdeki çocuk dergilerinde belirlenen diğer unsurlar eşliğinde belirlenen anahtar kavramlar ile ele alınmıştır.

Türk Çocuğu, kadını sosyal yaşamın hangi alanların görmezden gelmiş ve hangi alanlarda baskınlık kurmasını istemiş sorusunun cevabı “milli aile” özelinde verilmeye çalışılmıştır.

Devletlerin resmi ideolojilerinin devamlılığının sağlanmasındaki önemli yollarından birinin geleceğin yetişkinliklere olan çocuklara formel ve informel davranış kalıplarının öğretilmesi temel düşüncelerden biri olmuştur. Derginin yayın hayatına başladığı 1944 yılı, Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasal, sosyo-ekonomik ve devlet ideolojisi koşullarını yayıncılık anlayışı ile birlikte nicel bakımdan değerlendirme yolu seçilmiştir. Bu bakımdan yalnızca bir dergi içeriği incelemekten öte, ülkenin dönem şartlarında, yönetim kademesi ve müfredatının tesirleri üzerine bir bakış açısı sunulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada tarihsel sosyoloji yaklaşımından hareketle niteliksel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Dolayısıyla çalışmada dergideki yazılar “modernlik, Türklük, annelik, iyi kadın/eş/ev hanımı olmak, aile” gibi belirli temalar çerçevesinde niteliksel içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Neuman'ın da belirttiği gibi nitel araştırmalarda veriler, belirli olayların betimlemeleri veya anlatılar da dâhil olmak üzere kelimeler biçimindedir. Bir nitel araştırmacı verilere tarihsel ve sosyolojik bağlamda anlam verir, siyasal, toplumsal ve ekonomik koşullar ekseninde onları anlaşılır kılar (2007: 29). Dolayısıyla bu tez çalışmasında da *Türk Çocuğu*'ndan elde edilen verilerin tablo, resim ve şekiller ile içerik analizi arasında siyasal, toplumsal ve ekonomik bir bağ oluşturulması amaçlanmıştır.

Nitel veri analizi, toplumsal yaşamın ve değişimlerin akademik çevrece kabul görmesi itibarıyla tez içinde kullanılarak bilginin toplum ve tez özelindeki kavramlar etrafında şekillendirilmesine yardımcı olmuştur. Nitel araştırma, toplum odaklı yaşam biçimleri ve davranışların bilgi bağlamında anlamlı olabilmesi adına konuyla bütünlük göstermiştir. Nicel araştırmada olduğu gibi istatistiksel yapı üzerine inşa edilen bilgiden

farklı olarak nitel veri analizi kapsamında olan olaylara ve davranışlara yüklenen anlamların ortaya konması bakımından avantajlı olmuştur. Tezin amaç edindiği anlamların bilgi temelli olarak ortaya konabilmesi için toplumsal rolleri kavramak bu noktada gerekli olmuştur. Nitel veri analizi basamaklarının uygulanarak örneklemin tesisi ve modelinin içeriğe uygun biçimde kullanılması amaçlanmıştır. Belge niteliğindeki matbu incelemesi, araştırma konusuna uygun olarak analiz edilmesi de sürecin diğer bir basamağını oluşturmuştur (Toprakçı ve Akçay, 2016).

Bu tezdeki yöntem, ulus devlet, iktidar ideolojisi, cumhuriyetçi yurttaş yetiştirme bilinci, milliyetçilik, toplumsal cinsiyet rolleri ve modernleşme etrafında belirlenen temalar ile oluşturulmuştur. Tezin üçüncü bölümünde yer alan içerik analizinde, *Türk Çocuğu* dergisindeki tekrara dayanarak belirlenen kelimeler, nicel bakımdan değerlendirilmiştir. Ulus devlet ideolojisi ile bağdaşan kelimelerin tablolştırılması, dergi yazarlarının ve içeriklerinin değerlendirilmesi ve derginin rutinleştirdiği yazım türlerinin incelenmesi içerik analizinin başlıklarını oluşturmuştur. Tezin varsayımlarının kategorize edilerek ele alınması amacıyla şu sorulara yanıt verilmesi amaçlanmaktadır:

1. Kitle iletişim araçlarının ulus-devletçi toplumsal inşadaki rolleri nelerdir?
2. Milliyetçilik, toplumsal cinsiyet ve yurttaş bilinci oluşturulmasına ihtiyaç duyulacak hangi tarihsel süreçlerden geçilmiştir?
3. *Türk Çocuğu* dergisi iktidar ideolojisini hangi yol ve yöntemler ile dolaşıma sokmaktadır?

Bu çalışmada, nitel veri analizi yöntemini esas alınmasından hareketle bağlamı anlama, içeriği yorumlama ve analitik genellemenin uygulanabilmesi amacıyla tema analizi, betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleri esas alınmıştır. Üç basamaklı bu analiz yönteminde bir üst aşama bir önceki aşamayı da kapsamıştır (Günbayı, 2019).

2. MİLLİYETÇİLİK VE TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI

2.1. Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyet

Milliyetçilik kavramı, Fransız İhtilali ile ortaya çıkan ve yaygınlaşarak uluslaşmayı sürat kazandıran en önemli faktörlerin başında yer alır. Milliyetçilik, barındırdığı fraksiyon ve işlevsel niteliklerinden kaynaklanan farklılıklar söz konusu tanım zorluğundan kaynaklanır. Antony Smith'e göre milliyetçilik, her şeyden önce bilincimize bir şekil veren, dünyayı adlandırmamızı sağlayan bir söylem; başka bir deyişle, toplu kimliklerimizi belirleyen, günlük konuşmalarımızı, davranış ve tutumlarımızı yönlendiren bir görme ve yorumlama, bir algılama biçimidir (Smith, 1979). Milliyetçilik olgusu elbette Smith'in tanımından öte niteliklere de sahiptir. Ancak ortak bir görüş olarak, milliyetçilik olgusunun büyük kısmı modern bir davranış biçimidir. Irk kavramı ile iç içe geçen milliyetçilik olgusu, uluslaşma kapsamında aynı milliyete tabi olma gibi bir indirgemeye uğrar. Zira ırksal ve hayalî boyuttaki tek tip bir millet olma düşüncesinin hayata geçirilmesi İkinci Dünya Savaşı sonrasında hem uluslararası boyutta makul bir ölçü olarak kabul görmemiş hem de uluslaşma kapsamında uygulanabilirlik sınırlarının oldukça dışına çıkmıştır (Smith, 2013).

Milliyetçilik; ırksal boyutta yaygın olarak kendisine bir zemin bulamasa da kültürel vasıtayla birey bazında toplumsal aidiyet hissinin aşılması devlet ideolojisi olarak benimsenir. Hâlihazırda var olan ataerkil yapı, toplumsal cinsiyet rollerinin bilhassa özel alanda belirlenmesinde siyasi iktidar için zor kılmamıştır. Gellner'e göre (1992: 29); toplumdaki iki birey aynı duygu, düşünce, davranış ve kültüre sahipse, aynı ulusa sahiptirler. Aynı bireylerin birbirlerini tek ulustan görüp kabul etmeleri halinde de bireyler aynı ulustan görülürler. Gellner'e göre, toplumsal yapısının belirlenmesinde homojen ve tek tip bir davranışlar bütünüün gerekliliğinin ortaya konulduğu hallerde milliyetçilik meydana gelmektedir. Milliyetçilik bu tarafıyla tek tip kültür ve düşüncenin oluşturulmasında bir araç görevindedir (Akıncı, 2014).

Milliyetçilik ve toplumsal cinsiyet gibi belirlenen kavramların sürdürülebilmesinde Gramsci'nin bahsettiği devletin hegemonik aygıtları, toplumsal cinsiyet ve milliyetçilik belirlenmesinde de uydu görevi görür. Belirli sınırlar içerisinde biçilen cinsiyet temelli toplumsal roller, modernleşme ideolojisinin bir parçası olarak özgürlük ve demokratik toplum yapısı tasvirleriyle görünür tutulur. Toplumdaki en küçük birim olan aile yapısından kamusal alana kadar tüm yapılarda erkeğin "üstünlük" meşrulaştırılması fiziki nedenler üzerinden gerçekleştirilir. Milliyetçilik, içerdiği güçlülük ve egemen olma unsurları sebebiyle bu yönden toplumsal cinsiyet rollerinin tanımlanmasıyla benzeşir. Butler'ın da belirttiği gibi özellikle kadınlık üzerinden oluşturulan algı, biyolojik olmaktan çok genel-geçer toplumsal rollerden oluşur (Gramsci, 2013).

Milliyetçilik kodlarıyla iç içe geçen toplumsal cinsiyet olgusunun yansıması da bu kodlar vesilesiyle su yüzüne çıkar. Milliyetçilik olgusu da, diğer tüm ideolojik yaklaşımlarda olduğu üzere kendine özgü nitelikte bir terminoloji taşır. Söz konusu terimlerin ise uygulamadaki karşılıkları ideolojiyi dolaşıma sokan birer etken oldukları bilinir. Milliyetçilik ideolojisinin ataerkil temelli yapısı, toplumsal cinsiyet rollerinin günlük yaşamda bir ideoloji biçiminde vuku bulmasına kolaylık sağlar. Toplumsal bilinç etki eden milliyetçilik ideolojisi Le Bon'un *Kitleler Psikolojisi*'nde (1997) bahsettiği toplumsal bilinçaltı vasıtasıyla aynı zamanda kendisine legal bir yol inşa eder. Bu inşa sürecinin temeli, peşinen kabul gören rollerden ibaret değilse de başını çeker denebilir. Toplumsal bilinçaltı, cinsiyet temelli rollerin dolaşıma sokulmasındaki en önemli etken olmakla birlikte uygulanabilir oluşu sebebiyle tekrar ve tekrar inşa edilebilirliği, toplumsal cinsiyet rollerinin de artık bir toplumsal bilinçaltı unsuru olmasını kolaylaştırır. Türkiye'de özellikle tek parti döneminin sonuna yaklaşılırken, milliyetçilik ve toplumsal cinsiyet ilişkisi ise kültürel düzeyde gerçekleşmiştir. İlmli denebilecek bu düzey, günlük yaşam formlarında yani pratiğe daha fazla etkide bulunma gayesi taşıyan siyasi iktidar, istendik cinsiyet rolleri ve makul milliyetçiliğe muhalefet edilmesi halinde, hegemonik baskı aygıtlarını devreye sokabilmektedir.

Milliyetçilik ideolojisi, ırksal temeller üzerinden yükseltlen bir olguya dayanmakla beraber devletlerin resmi ideolojisi haline gelmesi “modernleşme”nin ardından ulusallaşma çerçevesinde şekillenmiştir. Milliyetçilik, toplumsal cinsiyet ve modernleşme olgularının siyasi iktidar tarafından işlenip toplumsal pratiklere dökülmesi üçlü bir sacayağı oluşturur. İkinci Dünya Savaşı sonrası özellikle Soğuk Savaş Dönemi irdelendiğinde söz konusu toplumsal pratiklere dökülme işlevinin propaganda araçlarıyla sağlandığı görülür. Afiş, radyo, dergi, gazete gibi dönemin kitle iletişim araçlarındaki militarist yaklaşım erkeklik ve askerlik kimliği üzerinde yoğunlaşır. İkinci Dünya Savaşı koşullarının öncesinde doğrulan vatanseverlik ideası topluma da cephesel görevler yükler. Kadının ev alanında görünürlüğünün tam kabulü de sağlanır. Milliyetçilik ideolojisinin baskın olduğu toplumlarda kadınına biçilen rol çoğunlukla annelikle ilgilidir. Bu bağlamda sağlıklı olarak kabul edilen yani çocuk doğurabilen kadınların değeri bu ön şarta göre ölçülür. Çünkü ulus devletin varlığını devam ettirebilmesi ve ulusal ölçüde düşmanlara karşı öne geçmek için çocuk verebilecek olacak kadınlara ihtiyaç duyulur (Kasımoğlu, 2016).

Cephede eli silah tutan erkek, ev sorumluluğunu üstlenen kadın ve cinsiyet rollerine uygun olarak uğraş belirleyen çocuklar da kitle iletişim araçları vasıtasıyla görünürlük kazanan bir başka imge unsuru oluşturur. Biyolojik bazlı güçlülük, zayıflık, cesaret ve ürkeklik algıları da yine kitle iletişim araçlarının erişilebilirliğinden faydalanılarak çeşitli karikatür, propaganda afişleri ve dergilerle siyasi iktidarca kullanılmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’na müdahil olan egemen milletlerin asker ihtiyacıyla cephedeki vatanseverlerin yüceltilmesi yolunu yönelir. Baba otoritesi, anne figürü, kız çocuğu ve erkek çocuğu modellemeleri, başka bir kontrole ihtiyaç duymadan davranış kalıplarının, diğer bir ifadeyle makbul modernleşmenin sağlanmasının yolunu açar. Ataerkillik, “erkeklik” olgusuyla ortaya çıkmıştır ve bu olguyu yok ettiğiniz an ataerkillik ağ ve sistem yok olur. Buradaki erkeklik kavramı biyolojik değil hegemoniktir.

2.2. Ulus Devlet

Makbul ulusun inşasında, sosyal, toplumsal, ekonomik ve politik unsurların iç içe geçmesiyle sağlanabilir (Tekeli, 2021). Genç Cumhuriyet, birbirini takip eden devrimlerin ardından başta sosyal alan olmak üzere, kültür-sanat, edebiyat, ekonomik yaşam ve bu perspektifte, büyük gayeye ulaşılmasındaki merdivenleri neşriyat ve matbu temelli kaynaklarla çıkmayı çeşitli içeriklerle sağlamaya gayret eder. Dünya, içerisinde bulunduğu 1940'lı yıllarda hızlı adımlarla çok kutuplu dünyaya ilerlerken, Türkiye de tek partili siyasi dünyasından özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nden aldığı baskılar neticesinde sıyrılmaya çalışsa da siyasi iktidarın Cumhuriyet devrimleri ışığında yeni bir toplum inşa etme arayışını tezahürünü çocuk dergileri vasıtasıyla görmeyi de mümkün kıldı. Türkiye topraklarında modern bir ulus devletinin inşasının görünür bir hale bürünmesi XIX. yüzyılın ikinci çeyreğini bulsa da Cumhuriyet ideolojisinin dönemin şartlarına göre bir kitle bulması özel neşriyatlar döneminde gerçekleşti. Siyasi iktidar, modern bir ulus inşa ederken aynı zamanda istendik yönde değerlere bağlı bir modernleşme yapısı içinde birçoğu gündelik yaşamla ilintili ve görüldüğü anda uygulama pratiğinin oluşacağı dergicilik alanında modern bir ulus inşasını hızlandırdı. Özellikle tek parti döneminde başlayan eleştirilerin hızlandırdığı Türkiye dinamiklerini yine istendik yönde hareket ettirme sürecinde özgürlükçü ve modern bir görünümle kitle iletişim araçlarını yeni denebilecek kavramlar etrafında şekillendirmeye başladı. Ulus devletler ilk olarak Avrupa devletlerinde görünür hale geldi ve sosyo-ekonomik unsurlar sürece zemin oluşturdu. Fransız İhtilâli ise söz konusu zeminin bir sonucu oldu. Ancak Sanayi Devrimi ile birlikte işçi sınıfının yükselişi toplumsal yapıda alanlar doğurdu. Aynı zamanda Sanayi Devrimiyle birlikte artan sömürgeleşme yarışı Almanya örneğinde olduğu gibi milliyetçiliğe farklı anlamlar ve değerler yüklemiştir. Böylece milliyetçilik tüm ulusu motive etme ve bir amaç doğrultusunda güdüleme noktasında önemli bir manivela işlevi üstlenmiştir (Aydın, 2018). Avrupa'daki bu yapısal dönüşümün zeminini hazırlayan gelişmeler şüphesiz Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma hareketlerinin de Islahat ve Tanzimat Fermanlarıyla esin kaynağı oldu. Buna karşı Avrupa'da XV. yüzyılda başlayan yapısal değişimin İstanbul'a ulaşması için üç yüzyıl gerekir.

Siyasi iktidarın, bir modernleşme ve ulus devlet arayışında vuku bulan politikalarının toplum zeminine yayılması için yalnız siyasi bir erkin başka bir deyişle demir yumruğun yeterli olmayacağı anlaşıldığında yeniden bir modernite ortaya çıkma eğilimi gösterir.

Gustave Le Bon'un "yığın" olarak tanımladığı kitleleri sevk ve idare etmenin yolu yeni yüzyılda sanat, edebiyat, sosyo-kültürel alan, şiir, hikâye ve karikatürden geçti (Le Bon, 1895). Bu nedenle, kapsayıcı yani siyasi iktidar açısından işlevsel ve istendik yönde bir ulus inşasının toplum tabanına sağlam temellerle oturtulması için siyasi erk tek başına yeterli değildir. Toplumsal roller ise, bu noktada soyut bir kavram olarak karşımıza çıksa da toplumsal yaşam pratiklerinde eğitimin başladığı çekirdek aileden itibaren cinsiyet rolleri başta olmak üzere, kadınlık, erkeklik, aile, çocuk gibi kavramlara somutluk katabildi. Siyasi iktidar, sosyo-kültürel ve ekonomik alanın inşası noktasında "makbul" olanı özellikle neşriyat alanında görünür kıldı. Makbul vatandaşın inşası ise çocukluktan itibaren önce ailede informal biçimde ardından da eğitim kurumları aracılığıyla formel olarak başlar. Okul, devletin ideolojik aygıtlarından en önemlisi olarak, genç zihinlerin yeni toplum projesine eklenmesinde, norm ve değerlerin benimsenmesinde özellikle milli kimliğin inşasındaki temel bir yapıya sahiptir (Üstel, 2004). Bu bakımdan ulus devletin inşa edilmesi aynı zamanda var olanın devamlılığının şimdiki olduğundan daha da güçlü biçimde sürdürülmesine yöneliktir. Bireyin, ideolojik aygıtlar aracılığıyla ulus devlet ideolojisinin sadık bir neferi haline getirilmesi süreci de bu şekilde başlar.

1940'lı yılların Türkiye'sinde Köker'in de belirttiği gibi, çoğulculuk esasına dayalı olarak tanımlana gelmiş demokrasi kavramının karmaşık bir düzende olması deneyci-pozitivist bir düzeyde incelenmesini de zorlaştırmaktadır (1998: 37). Bu durumun temel sebebinin tek partili dönemin pratikte "çoğul"u inşa etmesi olarak gösterilebilir. Cumhuriyetin tek partili döneminde, demokrasinin tesisi amacıyla kolaylaştırıcı unsurlarla kurum ve kuruluşların işlevli hale getirilmesi söz konusuysen bir taraftan da geçmişle bağların kesilmesi dolayısıyla toplumun dinamiklerinin idamesinin sağlanamaması sağlıklı bir demokrasi düzeninin kurulmasını engelleyici faktör olarak yer alır. Eleştirel yaklaşımla, Batılı olmayan toplumsal değişim süreçlerine, tek partili Cumhuriyet döneminin resmi ideolojisi olan "Kemalizm" in, modernleşme kuramı etrafındaki yorumlarda olduğu üzere, "demokratikleştiriciliğin"

ne ölçüde sağlandığının sorgulanmasıdır. Dolayısıyla siyasi iktidar, aile yapısı üzerinden yürüttüğü kültür politikaları aynı zamanda aile yapısının neşriyat vasıtasıyla örneklediği aile modeli ile modernleşmenin makbulünün sınırları belirlenir. Bu vesileyle, siyasi iktidarın tek başına sürekli denetiminin mümkün olmadığı özel alan, kamusal alan üzerinden sınırları belli olması gereken bir algıya kavuşturularak iktidarın kökleri aile yapısına ulaştırılır ve temsili iktidar artık özel alanda kültürel göstergelerle var olur. Modernleşmeyi pratikten ziyade kavramdan ibaret bir ifade olarak ele alırsak, ataerkil bir yapının bahsedilmesinin zor görüldüğünü ve çeşitli insan haklarına özgü kavramları da beraberinde getirdiği anlaşılır. Ancak, 1940'lı yılların Türkiye'sindeki tek parti dönemi iktidarı, gelecek nesillerin ve onların da nesillerine biçilmiş roller kapsamına çıkmayan bir modernleşme maksadı konusundaki kararlığı göz önüne alındığında modernleşmenin beraberinde getirdiği kavramlarla toplumsal çeşitliliğe dair gerçeklikleri görmezden gelmesi etrafında toplanılabilir. Bu dönemde, modernleşme modellemeyi de beraberinde getirir.

İktidar, ideolojik ve inşacı amaçlar doğrultusunda içeriği neşriyat ya da kitle iletişim araçlarını söylemler yoluyla kurar. Yeniden kurma, Gerbner'in deyişiyle "ekme", hikâye, karikatür, yazı, şiir ve diğer dergi içeriklerinin konusunu oluşturabilecek yazım-çizim, anlatı türlerini içine alabilecek bir politikayla söylem oluşturur (1967:48) Söylem ise dışlama yollarıyla oluşturulur (Foucault, 2003). Dolayısıyla her söylem başka söylemin önüne getirilir, böylece iktidar söylem yoluyla oluşturduğu sınırları tamamlamış olur. Foucault'un bahsettiği gözetim toplumu ve hapisane modellemeleri de iktidar ve vasıtalarının kendi uzantılarıyla -aile ve kültürel yapı- denetim mekanizmalarını sürekli hale getirir. Devlet eliyle modernleşme sürecini aile yapısına sirayet ettiren hükümet -devlet- makbul modernleşmenin sınırlarını işlevsel (pragmatic) ulusallaşma maksadıyla çizer. Ancak yine istendik ölçüde yayında bulunan kitle iletişim araçlarının özel neşriyatı da büyük ölçüde bu sebeple sayılarını çıkarır. Yine de tüm bu söylenenlerin anlaşılabilmesi için özellikle iktidar kavramı ve incelenen konu esasında iç içe geçmiş olan modernleşme kuramlarına da yer vermek gerekir. Machiavelli ve Hobbes, iktidarı, "siyasi güç" temelli tanımlarlar. (1993:8) Buna göre, ülke yönetiminde, olan, olması muhtemel olan ve olacak olanın mutlak karar vericisi iktidar yani siyasi güçtür. Weber ise, "karşı gelinmesi halinde dahi işlerliğini sürdürebilen güç" olarak tanımlar (1992: 11).

İktidar ve güç kavramları birbiriyle ilişkilendirilmiş tek tanım olarak karşımıza çıkar. Ancak Foucault, iktidar olgusunu daha karmaşık bir süreçten geçerek anlamaya çalışır. Onun post yapısal çözümlenmeleri, iktidara tanrısal bir bakış açısından ziyade birey bazlı bir yaklaşım özelliği gösterir. Birey ise, tek başına ortaya çıkmaz, iktidar enformasyonu bireyi yani bir bakıma toplumu meydana getirir.

Foucault 'ya göre, iktidar yalnızca elitist bir çevrece elde bulundurulmasa da modern dönem iktidarlara özgürlükleri kısırlaştırır ve toplumun her alanına sirayet eder. (1997: 99) Foucault, iktidara diğer düşünürlerin aksine daha çözümleyici bir bakış açısıyla yaklaşır. Bu nedenle, iktidarın varlık amacının en büyük idealinin normal bir toplum yapısı inşa edilebilmesi tespitinde bulunur. Bu normalleşme, makul olana bir atıf niteliği taşır. Makul olan normaldir, aksi her durum toplum tarafından dışlanması ve azınlık bir görüşün aşırı düşünceleri olarak görülür. Toplumun bu yaygın düşünce dışındaki tüm “şey”leri anormal olarak nitelemesindeki yolun ilk kaldırım taşıma normalin ne olduğu tanımlamaları oluşturur. İktidar olgusu üzerinde çeşitli bakış açılarıyla tanımlamalar yapılsa da temelde bir “güç” kavramı üzerinde birleşilir. Ancak modernleşme, olgusuna göre muğlak kalabilir. Modernleşme kavramının açıklanması için birçok anlayış biçimi de mevcuttur. Ancak iktidar olgusunun beraberinde getirdiği güç kavramında olduğu üzere modernleşme olgusu da beraberinde “gelişmişlik”, “çağdaşlık”, “batılılaşma” gibi sosyolojik kavramlarla ele alınır. “Bilgi”, “enformasyon”, “Sanayi Devrimi”, “kapitalizm” ise daha başka kavramlar da modernleşme olgusunun temellerini oluşturur. İngiliz toplumbilimci Anthony Giddens, XIX. yüzyılın sonlarındaki çalışmalarıyla söz konusu kavramları tekrar ele almanın gerekliliğini düşündürür. Giddens'a göre (1998), Marx ve Weber gibi sosyologlar çalışmalarında tek pencereye sıkışıp kalır.

Batılılaşma temelli bakış açısının bir arada gerçekleştiği toplumların varlığı bilinmektedir. “Gelişmekte olan”, yani Sanayi Devrimi'nin ardından yeniliklere ancak XIX. yüzyılın ikinci çeyreğine gelindiğinde endüstriyel adımlamalarını ekonomik temelden başlatma çabası içerisindeki ülkelerin rol-modellere ihtiyaç duyuyor olması sürecine dair ihtiyaçlar sürer. Endüstriyel üretiminin yalnızca sanayi mamulleri için geçerli olmadığı, kitle iletişim araçlarının propaganda maksadıyla kullanıldığı Birinci Dünya Savaşı başta olmak üzere devamında gelen İkinci Dünya Savaşı'yla

profesyonelleştiği görölmüştür. Popöler költür ya da Adorno'nun ifadesiyle², “költür endüstrisi” ortak bir benlik amacı taşır. Dolayısıyla költür de endüstriyel bir ürün olarak üretilebilir, benimsetilebilir ve pazarlanabilir. Modernleşme, siyasi iktidarın ve Gramsci'nin hegemonik araçlarında bahsettiği aile, okul ve din gibi unsurlar vasıtasıyla “yerel” ancak “popöler” yani siyasi erk tarafından genel kabul görmüş ve toplum tarafından da kabul görmesi beklenen bir süreçten söz konusu gelişmekte olan ölkeler geçmeye halen devam eder. Gramsci'nin hegemonyası, rıza üretimini de hegemonya kapsamına alır. Hegemonya yalnızca rıza ve yalnızca zorlama değildir. Toplumsal -sivil- hegemonya ile siyasi hegemonya sarmallaşır. Dolayısıyla hegemonik araçlar her yerde kendine yer bulur (Gramsci, 1971). Hegemonya, siyasi iktidarın araçları vasıtasıyla kurduğu makul düzeni sürdürür. Bu makul düzenin sınırları çizilir. Böylece, modernleşme kavramı, iktidar ideolojisinin bir unsuru olarak ortaya çıkar. Gramsci'nin hegemonik aygıtlarında olduğu üzere, istendik yöndeki davranış değişikliği diğer bir deyişle davranış kalıbı toplumda eşgüdömlü bir hal alıp norma dönüştüğünde ise safhalar tamamlanmış olur. Modernleşme ve siyasi iktidar ilişkisi ise ideolojik bir amaç birliğinin birleşimidir.

Ulus devletler, ulusun inşası sürecinde birliği ve bütönlüğü sağlayacak sosyal, ekonomik, toplumsal ve költürel inşayı, oluşturulmak istenen milli kimliğin, ortak bellek biçiminde oluştururlar (Başboğa, 2018). Böylelikle ulus devletlerin inşa edilmesinde millileştirilen kimliklerin oluşturulması milliyetçi yapıların bir unsuru şeklinde planlanmıştır. Milliyetçi hareketlerin, milliyetçi devletlerin ve milliyetçi organizasyonların temel yapısında da bu planlamaları görmek mümkündür. Ulus devletlerin yaratma gayretinde oldukları “modern çocuk”, içinde doğduğu ailesinden ziyade devletine aittir. Modern çocuğun ailesinin görevi ise çocuğu milli değer ve bilinçle donatıp bir yetişkin olarak vatanına hizmet etmesini sağlamaktır. “İdeal çocuk” ise vatanının yararına olacak her şeyi öğrenir, yurdunu sever ve ona bağlıdır, cumhuriyet değerlerine sıkı sıkıya bağlıdır (Öztan, 2011).

2.2.1. Ulus Devlet ve Modernleşme Bağlamında Kitle İletişim Araçları

Ulus devlet, tarihsel boyutu itibarıyla Avrupalı köklere dayanır. Fransız İhtilali'nin başlattığı milliyetçilik kıvılcımının ırksal bir zeminde yaygınlaşması başta egemen milletlerin varlığı dolayısıyla uygulanabilir gözükse de egemen dünyanın XIX. yüzyılda beraberinde sürüklediği milletlerle girdiği Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, yenedünya düzeni üzerinde yeni bir ekonomik dönüşümü tetikledi (Bakan ve Tuncel, 2012). Söz konusu dönüşümün temellerinin sağlam bir zeminde yükselmesi için ihtiyaç duyulan kas gücü ve göçlerle kitlesellenen nüfusun demografik yapısı salt bir milliyetçiliğin demokrasi doktrinleriyle çatışması sonucu baskın olarak uygulanamadı. Bu tetikleminin devamında gelen Soğuk Savaş Dönemi ve çift kutuplu dünyanın kitle iletişim araçlarının da itici gücü ile yüksek düzeydeki erişebilirliği sebebiyle söylemler egemenleşebildi.

“Annelik” ve “erkeklik” üzerinde yoğunlaşan egemen devletlerin söylemleri yeni nesle, resmi ideolojinin benimsetilmesinin öneminin devamlılıkta görülmesinin ardında ise cinsiyet rolleri genç nesil olan çocuk üzerinden şekillendi. Ulus devlet inşasında propaganda unsurunun keşfiyle aktarılmak istenen soyut düşünce dolaşıma sokulmasının ardından somutlaşır, aynı anlamı taşımasa dahi nesnel bir boyutta toplumsal dinamikleri temel alır. Saussure'nun da işaret ettiği “gösterilen” muhatabının zihninde soyut bir ifade kazanır (2011: 78).

Le Bon'un, yığın tanımındaki kitle özelliği gösteren yapıda bulunan toplumu, kendine her daim bir yol gösterici ve kendinden üstün kabiliyetlere haiz olduğuna inanma ihtiyacındandır (1997: 56). Bu sebeple mevcut gösterilen kavramının soyutluğunu pratiğini tatbik etmekte isteksiz değildir. Uluslaşma gayesi taşıyan devletlerin kültürel, ırksal, tarihsel, sosyolojik ve ekonomik bir ortak benlikleri bulunmasa dahi bir nevi küresellenen milliyetçilik ortak paydasında birleşilir. Uluslaşma sürecinin ülke sınırları içerisinde bir milli eğitim politikasına dönüşmesi ve cinsiyetlere yüklenen kimi roller neticesinde ekonomik ve hegemonik bir temelde ortak ideoloji haline gelen davranış ile düşünüş biçimleri bu ortak paydanın en önemli iki özelliği olarak gösterilebilir. Yaygın biçimde ulus devletlerin inşasına rastgelen XIX. ve XX. yüzyıl aynı zamanda Avrupa merkezinin ekonomi modellerini oluşturarak faaliyete yoğun biçimde geçtiği dönem olur. Biyolojik güç temeline

dayanan toplumsal eylemlerin belirlendiği süreç de kitle iletişim araçlarında görünür olur.

Ulus devlet ve benzer yapılardaki resmi ideolojisi milliyetçi bir teşkile sahip devletlerin yalnız ideolojisi resmi nitelikte değildir. Baba otoritesi, anne figürü, kız çocuğu ve erkek çocuğu modellemeleri, başka bir kontrole ihtiyaç duymadan davranış kalıplarının, diğer bir ifadeyle makbul modernleşmenin sağlanmasının yolunu açar. Ataerkillik, “erkeklik” olgusuyla ortaya çıkmıştır ve bu olguyu yok ettiğiniz an ataerkil ağ ve sistem yok olur. Buradaki erkeklik kavramı biyolojik değil hegemoniktir (Halifeoğlu, 2020). Ulus devletlerde, diğer devletlerden güçlü olduğuna dair bir güven ortamı teşkil edilme gayreti görülür. “Güzel” çocukların kitle iletişim araçları vasıtasıyla ideolojinin istediği giyim-kuşamla öne çıkarılması, en az iki çocuktan oluşan ailelerin makul kabul edilmesi, güçlü ve sağlam fiziksel özelliklere sahip bireylerin propaganda çalışmalarında yer alması, devlet çatısı altında yaşayan bireylerle oluşturulmak istenen “güçlü” imajına hizmet eder (Canpolat, 2007).

Devletlerin ekonomik, siyasi, teknolojik ve nüfusa yönelik sağladıkları politikalar da söz konusu güç imajını sağlamaya yöneliktir. Türkiye Cumhuriyeti’nin 1927 yılında gerçekleştirdiği nüfus sayımı da bu duruma örnek oluşturur.

28 Ekim 1927 Genel Nüfus Sayımı, “Türkiye’de kaç kişinin yaşadığını” öğrenmenin ötesinde bir anlam taşımaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin ulusal varlığını pekiştirmek, uluslararası siyasal ve ekonomik arenada gücünü sayılarla ispat etmek için bu ilk sayım çok önemlidir (Tamer ve Bozbeyoğlu, 2007).

Bir üst yapı olarak resmi ideolojiyi inşa etmek için öncelikle erişebilirlik düzeyi yüksek olan araçların yönlendirebilmesi zarureti doğar. Kitlelere ulaşabilmek için resmi, yarı resmi veya devletçe fonlanan özel girişimlerle kurulan matbu yayınlara ihtiyaçlar duyulur. İran’da *Fars Haber Ajansı*, Rusya’da *Interfax*, Fransa’da *Agent-France Press* (AFP), Almanya’da *Deutsche Welle* (DW) ve Türkiye’de *Anadolu Ajansı* (AA), resmi ideolojinin unsurlarını temsil eder değerdeki içerik üretir. Kitle iletişim aracı unsurunun varlığı, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı’na dek propaganda afişleri ve radyo kanalıyla içerik üretilmesi güçlü etkinin fark edilmesini kolaylaştırır. Ulus devletin kitle iletişim özelliği taşıyan araçlarla gerçekleştirdiği rıza üretimi, Gramsci’nin hegemonik araçlarındaki aile, din ve okul unsurlarının yanı sıra istendik yöndeki tesirin davranış haline gelmesi maksadıyla kullandığı bir araç halini alır

(Öztekin, 2020). “Güçlü Etkiler Dönemi (1890-1930)” toplum davranışlarının kitleler halinde güçlü olarak maniple edilebileceğinin ilk tarih aralığını oluşturur. “Sınırlı Etkiler Dönemi” olarak anılan 1930-1960 tarihleri arasına sıkıştırılmasının başlıca nedeni olarak Lazarsfeld’in Amerika Birleşik Devletleri başkanlık seçimlerinde davranış değişikliği yorumlaması esasına dayanır. Osmanlı Devletinde ise Tanzimat Fermanı ile birlikte matbaanın Osmanlı topraklarına girişinin sağlanmasıyla önce resmi sonraları yarı resmi ve özel girişimlerle gazete başta olmak üzere dergicilik faaliyetleri başlar. Basılı yayın araçlarının toplumda büyük bir yenilik olarak karşılanması beraberinde güveni getirir.

Osmanlı Devleti’nin içinde barındırdığı farklı milletli toplumsal yapının getirdiği farklı yaşam biçimlerinin bir standarda oturtulması ise Tanzimat Fermanı’ndan itibaren Türkiye Cumhuriyeti’ne dek uzanır. Osmanlı’da XIX. yüzyılda başlayan dergicilik faaliyetlerinin içeriği ise farklı biçimlerde görülür. Resmi elle kurulan mecmualar ile özel girişimle kurulan mecmuaların aynı niteliği taşımadıkları söylenebilir. Dergiler, toplumların yaşayış şekillerini, dönemin siyasal koşullarını anlamak adına en az gazeteler kadar önemli hale gelir (Yapar, 2011). Matbaa, Osmanlı topraklarına dini içeriklerin kolaylıkla basılması ve çoğaltılabilmesi maksadıyla girebilmiştir. Bu özelle, sonraları ilmi olarak değerlendirilen eserlerden oluşan dergiler de görülür.

Böylece, dönemin Türk topraklarındaki ilk dergi 1849 yılında 25 sayı yayımlanan “*Vaka-i Tıbbiye*” isimli tıp dergisi olur (Maden ve Altunbay, 2015). Osmanlı’daki ilk çocuk dergisi ise bir gazetenin eki olarak yayımlanan “*Mümeyyiz*” ismiyle 1869 yılında çıktı. Türk topraklarındaki dergicilik adına önemli bir yere sahip olan Teodor Kasap da 1869 yılında *Diyojen* isimli mizah dergisini yayımlamaya başlar. Osmanlı’da XIX. yüzyılın en önemli dergilerinden Servet-i Fünun ise 1891 yılında ilk baskısını verir. Görüldüğü üzere XIX. yüzyıl, dergicilik hareketleri açısından yoğun bir dönem olur. Osmanlı topraklarına oldukça geç ulaşan matbaa, başlarda dini ve bilimsel eserleri basarken sonraları çocuk, mizah ve edebiyat alanlarına dek yaygınlaşır. XX. yüzyıla gelindiğinde, Birinci Dünya Savaşı’nın etkisiyle propaganda ihtiyacı doğdu. Kurtuluş Savaşı başladığında Milli Mücadele destekçisi dergiler, ulusal alanda, Anadolu Ajansı (AA) özellikle uluslararası alandaki içerik üretimiyle Milli Mücadeleye desteklerini gösterir. (Bengi, 2019)

Kanaat önderleri veya kitle iletişim araçları kanalıyla algılayış biçimi sunanlar toplumun neyi nasıl göreceğine dair kodları da beraberlerinde getirir. Matbaanın Türkiye'ye XIX. yüzyıldan itibaren girebilmesiyle birlikte niceliksel bir tırmanışa geçmeye başlayan gazetecilik ve dergicilik faaliyetleriyle, toplumsal algıya seslenmek de siyasetçi veya devlet adamlarının tekelinden çıkmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile beraber, bilim, sanayi ve tarımda belirlenen politikalar etrafındaki başarı kaidelerinin birçoğu da dergicilik faaliyetlerinde yer alır. Kadın figürünün oldukça etkili kullanıldığı özellikle resimli dergi ve gazetelerde “vatan” kadın veya anne betimlemeleriyle basılır. Başarı unsuru olarak görülen kimi meslek gruplarında cumhuriyet ideolojisine bağlı olarak giyim-kuşam ve saç modeliyle çeşitli fotoğraflarının yer aldığı dergiler de cumhuriyetin istediği kadın modellemesi hakkında toplumsal algıya hitap eder. Ancak söz konusu modelleme ve kadın tasvirleri yine cumhuriyet ideolojisine bağlı veya resmi elle basılan yayınlarda görülüyordu. Birçok dergi, matbaa teknolojisine önceki yıllara nazaran ulaşılabilirliğinin artmasıyla, kadını sosyal yaşamın içinde tasvir etmeye başlar. Siyasi iktidarın resmi ideolojisine bağlı olarak güttüğü modernleşme amacının dergilerdeki yansımaları yeni bir inşa sürecini oluşturur. Dolayısıyla bu inşa sürecinin kitlelere aktarılma sürecinin matbaa ile doğrudan bir ilişkisi görülür.

En temel inşa kuramlarından Gerbner'in kültür inşası, kitle iletişim araçlarının içeriğinde kullanılan dil ve içeriğin, toplumun gündelik pratiklerini yansıttığı düşünülse de , “kültür”ün yeniden ve farklı gerçeklikler ile ürettiğini ifade eder. Baudrillard ise kültürün yeniden inşası edilmesi amacıyla belirlenen bir örgütlenme çevresinde var edilen kitle kültürünün yaşatıldığı söyler (Keloğlu İşler, 2014).

XIX. yüzyıl ve XX. yüzyıl çocuk dergilerinin birçoğunda, “iyi ahlak” etiketi mutlaka iç kapak kısmında yer alır. 1896 yılında yayımlanmaya başlayarak en uzun süreli yayım hayatına devam eden çocuk dergilerinden biri olan *Çocuklara Mahsus Gazete*, “kız ve erkek bütün çocukları daha iyi ahlaklı, daha bilgili hale getirmeye hizmet etmek gayesiyle” ifadeleriyle yayım amacını açıklar (Yiğitbaşı, 2014). Yalnız bir cümlecik yapısı içerisinde geçen “kız”, “erkek” ve “ahlak” kavramları çocuk dergiciliğinin ülkemiz topraklarındaki maksadı hakkında fikir sahibi olmamıza kolaylık sağlar.

II. Abdülhamit dönemi başta olmak üzere Osmanlı Devleti ve ardından yeni bir devlet olsa da fiili varlığını Türkiye Cumhuriyeti biçimsel, formel ve informal sansür tedbirleriyle basın içeriklerini doğrudan belirlemiş, belirlenemeyenler ise gerekirse matbaa başı sansürle boş sayfa çıkarmıştır (Kocabaşoğlu, 1981). Dolayısıyla, siyasi iktidarın belirleme gücü kendi eliyle çıkardığı yayınlar ile aktif, resmi ideoloji unsurlarını taşımaması veya karşı çıkması itibarıyla çeşitli yayımları kitle iletişim ortamına taşımaması ile de pasif bir biçimde ideolojisini yansıtır. Ataerkil toplum kurallarının oldukça sert bir biçimde savunulduğu toplumlarda, hâlihazırda bir zemin üzerinde olan düşüncelerin kitle iletişim araçlarına yansımaları yadırganmamıştır. Toplumun öğrenme biçimleriyle doğrudan ters olmayan yayımlar da bu sayede karşılık bulur. Toplum yapısında erkeğe özgü ve kadına özgü standartların, dergilerdeki hikâye ve karikatürlerde farklı bir durum görmemesi ise kabullenmeyi kolaylaştırır. Dergi içerikleri ile dönem toplumu arasındaki yegâne fark ise, kadın ve erkeğin giyim-kuşam ve yaşanılan ev ortamı olur. Modernleşme sürecindeki toplumlarda, hiyerarşik sınırların konulması başta olmak üzere cinsiyet özelinde eşitsizlikleri meydana getirir (Sancar, 2012).

2.2.2 Kitle İletişim Araçlarında Toplumsal Cinsiyet Politikaları

Kitle iletişim araçları, bu tez özelinde ise dergiler, tür bakımından çeşitlilik arz etseler de dönem dergilerinde kadın ve erkek bireyin bir arada yer aldıkları hemen her içerikte “aile” ve “çocuk” yapısı ile birlikte yer alır. Kadın üzerinden betimlenen özellikler “ev hanımı” kavramıyla bütünlük gösterir (Mora, 2005).

Erkeklik ise, çalışan, üreten ve daha çok çocuklarıyla diyalog kuran bir görüntü verir. Dönem dergilerindeki “ahlak” kavramının altının çizilmesindeki amaç da buna dayanır. İyi ahlakın felsefi tartışmaları bir yana, yalnızca düzenli bir aile yapısından geçtiği vurgusu, toplumsal cinsiyet rollerinin en keskin aktarılmaya çalışıldığı önerme olmuştur. Toplumsal yaşamın karikatürize edilmesine dayanan dergi türlerinde, cinsiyet rollerinin söylem bakımdan inşası, bir cinsiyetin diğerine nazaran daha fazla konu edilmesiyle gerçekleşmiş olur (Butler, 1999). Erkeklik olgusunun, dolayısıyla kadınlık cinsiyetinin de tek bir formda ele alınarak bir nevi küreselleştirilmesine dayanan söz konusu bakış açısı, bir modelleme gerçekleştirerek tek tip yaşamı ülke geneline yaygınlaştırma amacı güder (Connell, 1989). Ancak, dergilerin küreselleşmeci ve tek tipçi tutumu temelsiz değildir. Bu sebeple yalnızca birkaç kavramla da açıklamak mümkün olmayacaktır. Connell’in (1998: 258) bakış açısıyla mevcut dünya düzeninde inşa edilen bir “küreselleşmiş cinsiyet düzeni” vardır. Küreselleşmiş cinsiyet düzeninin dayanak noktası, erkek bireyin kadın bireyden biyolojik temelli olarak güçlü olduğu ön kabulüdür. Dolayısıyla bu düzende erkek, kadın birey üzerinde tahakküm kurar. Connell iki cinsiyet arasındaki eşitsizliğin bu noktada başladığını öne sürer.

Toplumsallaşma, cinsiyet rollerinin belirlenmesi ve kitle iletişim araçları arasında organik bağlantı bulunur. Kitlesele bağlamda toplumsallaşma, normların belirlenmesi, rol atanması, rol kazandırılması ve cinsiyet rollerinin öğrenilmesi süreci kitle iletişim araçları ile sağlanır Toplumsal cinsiyet rolleri aynı zamanda milli kimliğin oluşturulmasında etkin rol oynar. Bir cinsiyet rolünün tamamlanması ise bireyin kadınlık ve erkeklik imajını benliğinde kabullenmesiyle tamamlanır (Mora, 2005).

Devlet düzenin içerisindeki aile, okul, din, kültür, sosyal ve ekonomik alanlar, kamusal alanlar ile de “*cinsiyet rejimleri*” oluşturulur (Connell, 1998: 255). Gramsci’nin devletin hegemonik araçlarında öngördüğü, kurumlar üzerinden bireye

gerçekleştirilen baskının bir benzeri olan bu modelde rejimler yoluyla toplumsal cinsiyet rolleri dolaşıma sokulur. Kitle iletişim araçları, toplumsal cinsiyet kimlikleri ve statülerin karikatürize edilmesi itibarıyla ulus devletinin inşası sürecindeki kimliklerin tayin edilmesinde önemli bir rol üstlenir. Modernleşme ve uluslaşma sürecinin erken döneminde olan siyasi bir kurum olarak devletler açısından kitle iletişim araçlarının bir propaganda aracı biçiminde kullanılması önem taşır. Modernleşme sürecindeki devletler, “yeni nesil çocuk” inşasında bir araç olarak çocuk dergilerine büyük önem verir (Aday ve Tamer Torun, 2019). Dergicilik geneli ile çocuk dergiciliği özeli açısından uluslaşma ve modernleşme kavramının ele alınması da bu paralelde önem taşır. Erken dönem Cumhuriyet rejimi döneminde dergiciliğe atfedilen önemin gerekliliği olarak ulus devlete özgü kavramların dergiler vasıtasıyla dolaşıma sokulduğu sık sık görülür. “Bayrak”, “vatan” ve “cumhuriyet”, “kahraman” vb. kavramların edebi metin türlerinden değerlendirilmesi ulus devletinin yeni bir düzende ilerlemesi bir diğer deyişle ulus inşa edilmesi sağlanır (Müjdeci ve Karakılıç, 2014). Bir propaganda ve inşa aracı olarak dergicilik alanındaki çalışmalar çocuk dergiciliği alanında yoğunlaşır. Yeni rejimin, ulus devlet yapısına sadık ve bağlı nesiller yetiştirme ideası söz konusu ulus devlet inşasının kuşaklar boyunca sağlam temeller ve idealler zeminine oturtulması amacıyla işlenir (Dağbaşı, 2006).

1940’lı yıllar, Türkiye Cumhuriyeti açısından bloklaşan dünyada yer alacağı çizgiyi belirlemek için önemli bir süreci de başlatmış olur. SSCB ve ABD egemenliği üzerinden ilerleyen süreçte, siyasi iktidarın toplumsal değerler bütünündeki duruşunu belli etmesi de iki kutuplu dünyadaki yerine bağlı olur (Ertem, 2013). Zira “makbul” neslin davranış normlarının belirlenmesi ve vatanseverlik algısının ne biçimde oluşturulacağı çift kutuplu hal alan dünya düzeninde tutulan yerden ibaret kalır. Türkiye de İkinci Dünya Savaşı’nın ardından 1948 yılında aldığı Marshall yardımı ile “demokratikleşme” adımlarını atarak toplumsal normlarını oluşturur. Bu bakımdan *Türk Çocuğu* dergisi, 1944-1946 yılları arasında yayımlanması itibarıyla Marshall yardımından önceki çocuk dergiciliğinin de son örneklerinden birini oluşturur. Cinsiyet rollerini kapsamlı bir biçimde dolaşıma sokmanın en anlamlı biçimi ise, dönem koşullarında en büyük ve en ilgi çekici aracı olarak kitle iletişim araçlarıdır. Dergicilik faaliyetlerindeki görsel kullanma avantajı ve yazının etki alanına aldığı eğitim algısı sayesinde toplumsal cinsiyet rollerinin dolaşıma sokulması ise çok daha kalıcı biçimlerde gerçekleşir. Dergiler, ilk çıktığı zamanlarda da olsa okuyucu kitlesini

oluşturabilmek ve sahip olduğu kitleyi okuyucuyu olarak tutabilmek için zengin içeriklere sahip olmaları gerektiğinin farkındadırlar. Bu içerikleri her zaman orijinal fikir içerikleri biçiminde oluşturamayan dergiler, çeşitli yabancı kaynaklardan çeviri eserlerle ve tipo baskı klişeleri ile ilgi çekmeye çalışırlar. Ancak her derginin mutlaka bir amaç ve okuyucu kitlesine dair beklentileri mevcuttur. Dolayısıyla kısa süreli veyahut uzun süreli olarak yayım hayatına sahip dergiler, ideolojilerini matbu kaynaklarla hayatta tutmaya çalışırlar. Kamusal alan faaliyetlerinin kısıtlı olduğu dönemlerdeki özel alanın öneminin dergi tasvirlerinde bir kutsiyet karinesi biçiminde ele alınması, resmi ideoloji unsurlarının desteklenmesinin yanı sıra ticari kaygı temeli de vardır. Erkeklik, kadınlık ve kız/erkek çocukluğu çizimlerinin sıkça kendine yer bulduğu ve ana mekânının ev olduğu resimlerin ağırlığının beraberinde anlatı ve toplum modellemelerinde de artış görülür. Adorno ve Horkheimer'ın (2002: 54) “kitle kültürü” olgusuyla ele aldığı gibi, egemenin ortak ve tek tip kültür dayatmasıyla ortaya çıkan bu kültür aynı zamanda yönlendirilmiş bir algının neticesidir. Kültürün manipülasyonu neticesinde ise kültür, endüstriye evrilir. Bu manipülasyonun sağlanmasındaki en etkili ve sürekli yol; kitle iletişim araçları içerisinde dönemin en etkililerinden olan dergiler yer alır. Rastgele bir yönlendirme içermeyen ve zamanla endüstriye dönüşecek olan bu süreç, milliyetçilik ve resmi ideoloji unsurlarının süzgecinden geçmektedir. Basılı yayın araçlarındaki sahiplik yapısı ve editoryal sürecin varlığı güçlü bir denetim mekanizması ile istendik yönde mesajın kaynağa iletimini sağlar. Özellikle sahiplik yapısına bağlı olarak gelişen ekonomik gelir kaynağının matbaa, kâğıt ve dağıtım giderlerinde etkin rol alması içeriği doğrudan belirleyen unsurlar arasında yer alır.

2.2.1.2 Bir Eğitim Aracı Olarak Kitle İletişim Araçları

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki egemen yapıya vakıf olmak için Osmanlı dönemindeki İttihat ve Terakki Partisi iktidarını da değerlendirmek gerekir. Özellikle II. Meşrutiyetin ilanının ardından çocuk dergiciliği alanındaki faaliyetlerin hızlandığını görmek mümkündür (Tamer Torun, 2021).

Ulus devlet ideolojisinin inşasındaki en büyük rol atfedilen başlıklardan biri de eğitim hususu olmuştur. Özellikle yeni bir nüfus inşasına yönelik politika izlenen bir dönem olan cumhuriyet rejiminin ilk çeyreğinde kültürel kodların aktarımı ve resmi ideoloji unsurlarının toplumsal zihinlerdeki inşasına yönelik olarak eğitim unsuru öğretim unsurunun dolaylı aktarımı görevini üstlenir. Çocuk dergiciliği alanında da eğitim unsurunun öğretici niteliği de bu sektörün kendisine görev bildiği yeni bilgileri eğlenceli bir biçimde çeşitli yollarla yeni nesle aktarma misyonu bu noktada kendini gösterir. Çocuk dergilerinin eğitim konusundaki bir özelliği de çocukların, dilin en basit halinde iletişim yetisine sahip olmalarından kaynaklı olarak aynı zamanda kısmi bir evrensellik unsuru oluşturur. Çocuk dergilerinde yayımlanan edebi türlerdeki içeriklere karşı öğrenme zorunluluğu hissini kazandırılma çalışmaları da eğitim yönüyle sağlanır. Bu koşulla çocuk dergilerinde didaktiklik unsuruna sıklıkla rastlamak mümkündür.

Ulus devletlerde, varlıklarını sürdürmenin yanı sıra mevcut denetim araçlarını güçlendirmek için eğitim sistemlerine ihtiyaç duyulur. Cumhuriyet tarihinde önemli bir yer tutan Köy Enstitüleri de söz konusu eğitim sisteminin önemli bir örneği olarak biçimlenir. Cumhuriyetin en temel ideolojisi olan ulus devlet ideolojisinin desteklediği temel değerler bu biçimlemede önemli rol oynar. Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte müspet ilimlere yönelim sağlanması aynı zamanda bilimde ileri konumda bulunan Batı uygarlıklarına yönelimi artırır. Türk ulusunun Anadolu'daki varlığının tarım ve müspet ilimlerle desteklenerek eğitimin yaygınlaştırılması için 1940 yılından itibaren eğitim ve öğretim çalışmalarına Köy Enstitüleri ile özel bir adım atılır. Bu adımda, bilimsel yöntemlerin sosyal alanda kullanılması amacının yanı sıra “aile”, “ev”, “milliyetçilik” ve toplumsal rollerin tatbikinin gerçekleştirilmesi söz konusu olur. Köy Enstitüleri, “kadın”lık kavramının oluşturulması için de son derece büyük öneme sahiptir. Modern eğitim anlayışının oluşturulduğu bu kurumlarda kadınlar, toplumsal cinsiyet rollerinin sınırların çizdiği ölçü ve gereklilikler doğrultusunda eğitim görürler

(Sayılan, 2012). Enstitülerde, nazari ve uygulamalı olarak belirlenen eğitim politikası, kadın için özel alandaki sorumlulukları bağlamında öğretiler konularında eğitim sağlanır. Aynı zamanda öğretmen okulu niteliği taşıyan Köy Enstitüleri'nden mezun olan kadınlar, dikiş dikmek, topraklı yetiştiricilik yapmak ve el beceresi gereken işlerde yeti sahibi birer öğretmen olarak aynı yetiştiriciliği meslek yaşamları boyunca aktarırlar (Tuna, 2009).

Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitim anlayışına göre şekillendirilmeye çalışılan Köy Enstitüleri'ndeki misyonlar da belirli değerler çerçevesinde şekillenir. Bu değerler; eğitimin milli olması, dinlerin getirdiği vesayetin sonlandırılarak laik eğitim düzeni kurulması, misyoner okullardaki eğitim sonlandırılması, eğitimin bilimsel değerlere dayandırılması, büyük çoğunluğu köylerde yaşayan halk cahillikten kurtarılması, devletin kurumlarına yetiştirilmiş bireyler atanarak zirai ve ekonomik kalkınma sağlanmalı şeklinde açıklanabilir (Esen, 2007). Süreli yayınlar içinde yer alan ve genç nesle büyük ölçüde pedagojik gelişim bakımından etkisinin olumlu yönde olduğu düşünülen çocuk dergilerinin ortak amacının toplumsal normların yetişkinlerce anlatılması temelini merkezinde durur. 1940'lı yıllardaki kitle iletişim araçlarında görüldüğü gibi çocuk dergilerinde de dikkat çekici, öğretici, durum hikâyeleri, öğütlü içerikler resim, fotoğraf, şiir, hikâye, fabl gibi türlerde eser verilmesi amaçlanır. 1923-1938 yılları arasında ilköğretim okullarının sayısı 4 bin 895'ten 6 bin 700'e yükselir. Bu yükseliş, ulus devlet ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olsa da yüzde 73 artışla sağlanan bir gelişme olur. Yüzde 73'lük artışa paralel olarak ilköğretim öğrencilerinin sayısının artması, çocuk edebiyatı eserlerine olan talebin de artışının önünü açar. Didaktik eğilimlerin popüler olduğu bu dönemde çeviri literatürü aracılığıyla sunulan çocuk figürü modernleşme çalışmalara kapsamında Batı'daki ile benzer bir yön kazanır. Çeviri eserler ve uyarlamaların yayımlanmasında ise, devlet kurumları ve yayınevleri önemli katkılarda bulunur (Şahin, 2012). Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünün ardından onun idealleri çerçevesinde şekillendirilme gayesi içinde olunan 1940'lı yıllardaki milli eğitim anlayışı ile ulus devlet inşası arasında paralellik görülür. Cumhuriyetin kurucusu olan kadronun hedeflediği devrim ve reformları uygulamak ve toplumun çoğunluğu kapsayacak biçimde bir ideolojiye ihtiyaç duyulduğu görülür. Kemalizm, Cumhuriyetin resmi ideolojisi olarak belirlenir. Ulus devlet mekanizması içerisinde işleyen devlet yapısının toplumun düşünce

yapısına sirayet edip davranışlarının yönlendirilerek istendik yönde hareket ettirilmesi ise bir başka amacı oluşturur (Mahçupyan, 2011).

Cumhuriyet, ulus devlet mekanizmasının sistematikleştirilmesi çalışmaları kapsamında özellikle eğitim ve kültür üzerinden yenilikler arzu eder. Cumhuriyetin kültür devrimlerinin asıl amacı ulusçuluk ile batılılaşma arasında laiklik çizgisi üzerinde mutlak birleştirme, sentez oluşturmaktır. Cumhuriyet döneminin dil ve kültür politikaları bir yandan batılılaşmanın gereği olarak sunulan köklü zihniyet değişiminin diğer bir yandan da ulusal birlik ve bütünlük kaygılarının etkisi altında şekillendi (Tamer Torun, 2018).

3. II. DÜNYA SAVAŞI'NDAN ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE

Cumhuriyet'in ilan edilmesinin ardından bazı kısa ömürlü muhalefet girişimleri olduysa da tek partili Cumhuriyet dönemi, kurucu lider Mustafa Kemal Atatürk 10 Kasım 1938 tarihinde hayatını kaybetmesinin sonrasında 1946 yılı genel seçimlerine dek sürmüştür (Timur, 1991). 1939 yılında patlak veren İkinci Dünya Savaşı'nın akabinde Birinci Dünya Savaşı'ndan oldukça yorgun çıkılmasına karşın Osmanlı Devleti'nin ardından Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Halk Fırkası, 1946 yılına dek Cumhuriyetin tek partisi olarak hükümet görevini yürütür. Ancak 1938-1946 yılları arasında sürdürülen ekonomik, kültürel, ulus devletçi politikalar ile genç Cumhuriyet'in zemininin iktidar ideolojisiyle paralellik göstermesi amacı güdülür.

İkinci Dünya Savaşı'nın öncesinde de Cumhuriyet'in ilanını hemen ardından Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ismiyle kurulan siyasi parti kapatılmış, 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası ise üç aydan biraz fazla açık kalmasıyla kendini feshetmek zorunda kalmıştır (Tekin, 2010). 1938 yılında Atatürk'ün vefatına kadar geçen dönemde çok partili hayata ilişkin başkaca bir deneyim söz konusu olmamıştır. Atatürk sonrasında da 1946 yılına kadar tek partili rejim devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından gelen Kurtuluş Savaşı'yla sosyo-ekonomik ve askeri nitelikte oldukça yorgun düşen Türkiye, savaşın son anlarında taraf tayin etse de fiilen büyük savaşın içinde bulunmadı. Türkiye, fiili olarak savaşızlıktan yana tavır almış olsa da, İkinci Dünya Savaşı'nın kimi etkilerinden uzak kalamaz. 1839 yılında Tanzimat Fermanıyla başlayan demokrasi hareketi, İkinci Dünya Savaşı'nın kazananlarının da etkisiyle zorunlu bir hal aldı. Bu dönemde, toplumda yer alan kesimlerin siyasi hayata katılma çabasıyla, toplumsal düzen ve yönetimin meşruiyeti temin edilmeye çalışılır. Toplumun yönetimin uygulamalarına karşı olan tepkisi, ülkenin içine girdiği ekonomik darboğaz başta olmak üzere birçok iç ve dış faktör çok partili demokratik hayata geçişi zorunlu kılmıştır (Akıncı, 2015). Zorunlu kılınan bu geçişin arkasında ise Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren tek partili iktidar konumunda yer alan Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) içinden gelen siyasilerin yanında bu iktidara çok sert muhalefet yapan isimler de yer alır. Siyasi tarihte "Dörtlü Takrir" ismiyle yer alan ve Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılan 4 milletvekilinin kurduğu Demokrat Parti

(DP) 1946 yılında ülke tarihinde ilk kez muhalefet konumunda temsil imkânı bulmuş olur (Usta, 2015).

Anti-demokratik kabullü 1946 Genel Seçimlerinin ardından 1950 yılında kapalı oy açık sayım yoluyla gerçekleştirilen seçimlerde Demokrat Parti iktidar partisi olarak hükümeti kurar. Tanzimat Fermanı'ndan 1946 yıllarına gelene dek birçok toplumsal, ekonomik, sosyolojik ve siyasal süreçten geçen Türkiye için zorunlu bir süreç gibi görünen tek partili siyasi dönem, demokratikleşme baskıları neticesinde son bulmuş oldu. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) katılmak ve uluslararası bir statü kazanmak isteyen Türkiye, zaruri bir demokratikleşme yolunu seçmek zorunda kalır.

Plaggenborg (2014: 17-18), Türkiye'de çok partili hayata geçişi kapsayan 1946-1950 yılları arasındaki süreçte, 1992 yılında çöken Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği'nde (SSCB) yaşananın aksine tüm kurumların en baştan ihtiyaç duyulmadığı belirtir. Plaggenborg'a göre, Türkiye'deki çok partili hayata geçiş öncesindeki 1946-1950 yılları arasında, İtalya'da 1943-1945 ve Sovyetler Birliği'nde 1991'de yaşananların aksine, hâlihazırda bulunan kurum, kuruluş ve teamüllerin tamamen ortadan kalkması gerekmemiştir. Sovyetler Birliği özelinde göz ardı edilemeyecek devamlılıklar görülse de, İtalya ve SSCB'de yeni düzenin kurulmasının önkoşulu var olan sisteme dair tüm varlıkların ortadan kaldırılması biçiminde gerçekleşir.

Avrupa'da, Fransız İhtilali'nden, Birinci Dünya Savaşı'na oradan da İkinci Dünya Savaşı'na dek ulaşan kimlik bilincinin kendini oluşturmasında çeşitli faktörler etkili olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti de İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren tek partili süreçten çok partili "demokratikleşme" sürecinde tüm Avrupa ülkelerinin yanı sıra İtalya ve Sovyet Rusya'dan tarih temelli ulusallaşma fikirleri temin edilmiştir. Plaggenborg, ulus devletinin temelini atan kimlik bilincinin faktörlerini dört başlıkta ele alır. Avrupalı kimlik bilincinin kendini algılayışında akıl karışmalarına yol açacak gözlemlerden ilki; Pronsk'daki olgunun yansıması olarak Rusya'nın geri kalmış olduğuna dair Batılı ön kabule yönelik yargıyı Orta ve Batı Avrupalılar oluşturur. Bunun yanı sıra "barbar" şeklinde tasvir edilen Türkiye'deki dönüşüm diğer ülkelere göre farklılık gösterir. Plaggenborg, İngiliz tarihçi Arnold Toynbee'in, 1923 yılında Ankara'da Fransız İhtilâli'nin ruhunun hissedildiği ve 1789-1795 arasında Paris'te

yaşananları bilmeden yeni Türkiye'nin anlaşılmasının mümkün olmadığına ilişkin görüşünü ifade eder (2014: 24-25).

İkincisi; 1918'den sonra Avrupa'da kurulan yeni devletlere bakıldığında hepsinin Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarından olumsuz yönde etkilenmiş olduğundan çözülmemiş ulusal ve sosyal sorunlar, keza sınır anlaşmazlıkları bu devletleri ve toplumlarını büyük krizlere sürüklemiş ve tek istisnayı oluşturan Çekoslovakya'nın dışında otoriter ve ırkçı rejimlerin ortaya çıkmasına yol açar. Batı ve Kuzey Avrupa, demokratik anayasalarını koruyabildiyse, Kemalist Türkiye'nin yolunu bu tarihsel çerçevede içinde anlamaya çalışmak gerekir. Bütün Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında Türkiye açık ara en fakir olanıydı, savaşta adamakıllı hırpalanmıştı ve iktisaden perişan durumdaydı. Ama buna rağmen, genellikle Avrupalı olarak nitelendirilen yolu tutturdu gerçi her zaman çizgisinden şaşmaz ve kararlı görüldüğü söylenemezdi ama Avrupa'nın büyük kısmının sırt çevirdiği hedeflere ulaşma çabasını gösterir. Tarihsel süreçler arası tuhaf bir asimetri hüküm sürer; Türkiye Avrupa'nın büyük kısmının ya hiçbir zaman hedeflemediği ya da artık hedeflemekten vazgeçtiği bir şekilde Avrupalılaşmak ister. Roma, Berlin ya da Moskova'dan bakıldığında Türkiye'nin eski moda bir Avrupalılaşma istediği görülür (Plaggenborg, 2012: 89).

Üçüncüsü; İtalya ve Sovyetler Birliği'nin yanında Almanya gibi mezhep farklılıklarıyla Hıristiyan, Avrupalı ve yerleşik modernleşme sağlayan devletlerde diktatörlük rejimine bağlı soykırımlar görülürken; Türkiye Cumhuriyeti'nde, modernleşme süreçlerinin muhakkak cebir kullanarak hayata geçirilmesi gerektiği söylenemez. Geçmiş ile bağlarını koparan her modernleşmenin başarısızlığa uğrayacağı türünden kesin hükümler, Stalinizmin tarihini bilenlerin dikkatini çeker. Plaggenborg, Kemalizm'in geçmişin ve geleneğin temsil ettiği her şeyle çoğunlukla koptuğunu düşünse de Rusya'daki gibi bir tiranlığın oluşmasına neden olmadığını savunur. Türkiye'nin, Avrupa'nın önemli bir bölümünün diktatörlüklere yol açtığı ve içinden çıkılmasının imkânsız olduğu düşünülen bir faşizm veya komünizm ikilemine sürüklendiği ve doğrudan İkinci Dünya Savaşı felaketine ilerlediği bir dönemin siyasi gelişmelerinin 18 mağlup Avrupalı alternatifi olarak tanımlanması da mümkün değildir. Nasyonal Sosyalizm'den iltica etmiş ve Türkiye'nin yalnızca bir çıkar

beklemeden gerçekleştirdiği yönünde açıklanamayacak biçimde makam ve kürsü sağladığı Alman bilim insanları da bu kanaati besler (Plaggenborg 2012).

Tek partili Cumhuriyet dönemi ve devamında ise, Şerif Mardin'in de (1971: 422) dile getirdiği üzere kültürel olarak devletin İslam anlayışı ile halkın İslam anlayışı bakımından farklılıklar mevcuttur. Bir diğer sınırlama, Türk toplumunda rıza olgusunun olmamasıdır. Bunun yanı sıra Türkiye'de modernleşme ve burjuvazi hareketinin halk eliyle değil devlet tarafından belirli bir alanda sınırlı kalması da bir diğer tehdit olarak ele alınır (Köker, 2016). Kitle iletişim araçları da, ekonomi ile paralellik gösteren sosyal ve kültürel alanın düzenlenmesi için büyük bir önem arz eder. 1940'lı yıllar İkinci Dünya Savaşı'nın küresel boyutta sonuçlar ortaya çıkmasıyla Türkiye'de de ekonomik alanda büyük etkilere yol açar.

3.1. Siyasi Koşullar

Türkiye Cumhuriyeti, 1940'lı yılların gelmesiyle beraber özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerinin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda hissedilmeye başlaması nedeniyle içe dönük ve korumacı politikalar izlemeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) Türk siyasi hayatı için son derece sancılı geçer. Derhal Milli Koruma Kanunu (MKK) çıkarılır ve bir koordinasyon heyeti oluşturulur. *Ulus* gazetesince yayımlanan detaylara göre ülkenin dört bir yanındaki ocak ve fabrikalarda çalışılmasının askerlik hizmeti yerine geçmesi kararlaştırılır (Güzel, 1998). Böylece Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın da etkisiyle yeni bir savaş karşısında işgücünü ve maden kaynakları koruma stratejine yönelir. Bu bakımdan İkinci Dünya Savaşı, Türkiye Cumhuriyetinin siyasi dönüşümü için mutlak olan değişimleri de beraberinde getirir. Ekonomik alanlardaki kemer sıkma politikalarının beraberinde gelen eleştiriler ve yükselen muhalif ses, Türkiye'nin siyasetini de etkiler. Erken Cumhuriyet döneminden çok partili hayata geçilme süreci ile beraber ve çoğulcu siyasi katılımın kısmen de olsa geçildiği 1940'lı yıllarda toplum, siyaset, demokrasi, politika gibi kavramlar ortaya çıkmaya başlamıştır (Akarçay, 2018). 1940'lı yıllar, komünizm ve Turancılık gibi iki uç söylemin de tırmandığı bir dönemdir. Özellikle komünizm, siyasi iktidar tarafından mutlak bir Cumhuriyet düşmanlığı biçiminde değerlendirilmektedir. Hali hazırda siyasi iktidarın ideal kimlik oluşturulmasında yana bir görüşü hâkimken siyasal bakımdan kutuplaşmak kabul edilemezdi. 1939-1945 yılları arasındaki iç ve dış koşulları belirleyen en önemli unsur İkinci Dünya Savaşı'ydı. İkinci Dünya Savaşı'nın öncesi ve savaşla geçen yıllarda, siyasi ortamın gerginliği ve milli kimlik inşası etrafında Türklüğe atfedilen anlam askerlik, vatan, onur, cesaret gibi kavramlar etrafında anılmıştır. Dolayısıyla 1940'ların ortalarına dek ideal değerlendirilen çocuklar da bu bağlamda yetiştirilmeye çalışılmıştır.

1939-1945 yılları arasında idealize edilen çocuklar da siyasi koşullar gereğine dayandırılarak yurtsever, milliyetçi, askerlik bilen, korkusuz kahraman nitelikleriyle kitle iletişim araçlarında gösterilmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'nın fiili olarak 1945 yılında sona sona ermesiyle beraber hem siyasal hem de toplumsal hayatta belli oranda bir yumuşamanın sağlanması milliyetçi, vatansever, korkusuz, cesur ve kahraman kavramlarına yeni tanımlar getirilmesine yönelik ihtiyaç doğurmuştur. Siyasi iktidarın

söz konusu kavramları tanımlamadaki yeni yöntemi ise biyolojik sebepler olur. Artık doğuştan Türk olunması tüm özelliklerin genetik olarak hâlihazırda bulunması manası gelir. Türklüğün korunmasına yönelik rehber ise sağlığına dikkat etmek, makbul vatandaş olmak, vatansever kalmak ve çok çalışkan olup büyüklerini dinlemekle oluşturulur. Genç neslin idealize edilmesinin yanı sıra siyasi düzenin ve ülke düzeninin de idealize edilmesine yönelik çalışmalar söz konusudur.

Türkiye'nin çok partili hayata geçişi ise 1945 yılında önce Milli Kurtuluş Partisi'nin kurulması ile başlar. Böylece 1946 yılı genel seçimlerine ilk kez birden fazla siyasi parti ile gidilir. Ancak 1946 yılı, Türkiye için hem demokratik iradenin var olduğu hem de seçimleri sebebiyle anti-demokratik uygulamaların bir arada yaşandığı bir dönem olarak anılır (Üstel, 2004).

3.2. Toplumsal Koşullar

Türkiye'nin hâlihazırdaki tek partili siyasi konjonktürden çok partili hayata geçiş sürecinde ekonomik koşullar, toplumsal koşullarının oluşmasındaki en büyük başlıktır. İkinci Dünya Savaşı boyunca uygulanan sıkı kemer sıkma politikalarının getirdiği vergiler özellikle çiftçi sınıfı tarafından tepkilere yol açıyordu. Toprak Mahsulleri Vergisi başta olmak üzere getirilen vergilerdeki artış ve toplumsal refah düzeyindeki düşüş paralelinde Halkçılık ilkesinin rafa kaldırılması toplumsal koşulların çok partili hayata hazırlanmasında önemli bir başlık olarak ele alınabilir. İkinci Dünya Savaşı'nda fiilen taraf olmayan ve rol almayan Türkiye, savaş boyu yaşadığı ekonomik buhranın atlatabilmesi için son anda kazanan tarafta saflarına katılır. Tüm bu manevralar ülke genelinde hissedilen yoksulluğun yine de tek partili iktidar sorumlu olduğunu bakış açısını engellemez. Adnan Menderes'in Demokrat Partisi varoluşu itibarıyla halkın içinden geldiği sloganıyla seçmen kazanmaya başlar. Adnan Menderes'in Aydın ilinden gelen bir toprak ağası olması itibarıyla da ülkenin tarım temelli ekonomik modelinin benimseyeceğine yönelik seçmen kazanma politikaları da tek partili dönemin halk nazarında itibar kaybetmesine neden oluyordu. Seçim kampanyalarında Cumhuriyet Halk Partisinin elitlerin bakış açısından çıkamadığı bunun sonucu olarak da halktan kopuk bir anlayış içerisinde olduğu tezinin sık sık tekrarlanması, çok partili döneme geçişle birlikte Cumhuriyet tarihinden bu yana süre gelen 23 yıllık tek parti döneminin kapanmasının yapı taşlarını oluşturuyordu. Çok partili hayata geçiş denemelerinin ilk örneği olan Milli Kalkınma Partisi (MKP) tek partili Cumhuriyet dönemine karşı muhalefet oluşturulabileceğinin toplumsal farkındalığını başlattı denebilir. Cumhuriyetin kuruluşundan çok partili sisteme geçinceye kadar ki esas amaç olan çoğulcu demokrasinin uygulama sahası bulabilmesi adına, ülkedeki toplumsal şartların oluşması için modernleşme faaliyetlerini sürdüren siyasi iktidar, İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan uluslararası konjonktürün de etkisiyle çok partili siyasi ortamı destekledi. Ancak çok partili hayatın tamamıyla sivil bir oluşumdan meydana gelebilmesi için toplumsal koşullar henüz olgunlaşmamıştı. Dolayısıyla çoğunluğu 23 yıllık siyasi iktidarın üyelerinden oluşan muhalefet yapısı köktenci bir bakış açısı oluşturamadı (Eroğul, 1998).

Milli Kalkınma Partisi (MKP) ise, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidarındaki ekonomik temelli buhranların üstünden gelme yolunun ancak sanayileşme yoluyla aşılabileceği görüşüyle Nuri Demirağ önderliğinde kuruldu. MKP, çok partili denemelerinin ilk resmi ayağı olan 26 Mayıs 1946'daki yerel seçimlere katıldı. Türkiye siyasi tarihinde Demokrat Parti de (DP) dâhil olmak üzere Türk siyasinin gelişimde bir rol model olarak yer alır. Türkiye toplumunun sosyo-kültürel yapısının oluşturulmasında ise Demokrat Parti daha etkin rol alarak kendisinden sonraki muhafazakâr siyasi partilerin de ekonomi ve kalkınma yönündeki savlarına temel oluşturur. Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı siyasi seçimlerde kendisine rakip bulamamasına karşın iki muhalefet partisinin varlığının toplumsal karşılığı aynı yıl içerisinde Demokrat Partisinin iktidarı zaferiyle sonuçlanır. Dönemin siyasi koşullarının aynı zamanda toplumsal koşullarına yönelik gelişen toplumsal etkisi sebebiyle sosyo-siyasal bir bütün olarak değerlendirilmesi isabetli olacaktır. Ülkedeki siyasi çoğulculuğu sağlamanın yolu, toplum tabanındaki meslek gruplarına ulaşmaktan geçiyordu. Demokrat Partinin propaganda ve vaatlerini, toplumsal gerçekçilik üzerinde yoğunlaştırması ile toplum tabanını kapsayacak adımlar atacak olması yönünde toplamıyla istenen destek sağlanır. Siyasi şartların toplumsal koşulları belirlendiği 1940'lı yıllarda, toplumsal modernleşmenin belirleyici unsurunu idealize edilen aile yapıları oluşturmaktadır (Kandiyoti, 2005). Osmanlı dönemindeki aydınlar, hem mekanizma hem de organizma ile bütünleşik durum iken Türkiye'deki tek partili Cumhuriyet döneminde ise aydın sınıfının tek belirleyicisi, mekanizma ve organizması “devlet” durumundadır. Türkiye'de 1930'lu ve 1940'lı yıllarda da toplumsal yapının, siyasi, ekonomik ve kültürel alanlar ile inşa edilmesi söz konusudur (Mardin, 2005).

3.3. Uluslararası Koşullar

1950 yılında gerçekleşen genel seçimlerle birlikte Türkiye Cumhuriyetinde tek parti iktidarı konumdan muhalefet pozisyonuna inen Cumhuriyet Halk Partisinin (CHP) ve çok partili siyasal sistemin ilk hükümeti olan Demokrat Partinin (DP) kuruluşundan kısa bir süre sonra iktidara yükselmesi Türkiye siyasi tarihinde hala önemli bir olaydır (Kırkpınar, 2005).

Çok partili demokratik sisteme geçişten önce, erken Cumhuriyet dönemindeki uluslararası koşulların irdelenmesiyle tek partili dönemden geçiş süreci anlaşılacaktır. Kurtuluş Savaşının ardından dünyada hızla olgunlaşmaya İkinci Dünya Savaşı öncesindeki uluslararası koşullar aynı zamanda Türkiye'nin dış politikasını belirlemeye de yardımcı olur. Genç Cumhuriyet, ulus devlet inşa etme maksadını da uluslararası koşulların etkisinde gerçekleştirir. Var olan dünya düzeninde cumhuriyetin uzun ömürlü olması için yeni kalıptaki bir millet inşası zaruri görülmüştü. Tek parti hükümeti ulus inşası aşamasının, Mazzini İlkelerinden Wilson prensiplerine kadar, uluslararası alandaki ulus olma ölçütleriyle de uyuşan bir geçmiş tasarımı bulmuş ve yine bu İlkelerle uyumlu olarak geç uluslaşan her ulusun ideologlarının yaptığı gibi tasarlanmış bu geçmişi muhafaza etmeye çalışmıştır (Alpay, 2003).

Cumhuriyetin tek parti hükümetiyle çok partili döneme hazırlık sürecinde izlediği dış politika kendine yetebilme üzerine kurulu bir sistemle ilerlerken Demokrat Parti'nin 1950 yılında iktidara gelmesinin ardından uluslararası toplulukta yer bulma çabaları kendini belli eder. Kore Savaşına 24. Piyade Alayına ek olarak 259 subay, 395 Astsubay, 18 askeri memur, 4 sivil memur toplam 5090 kişilik bir askeri güç gönderilmesi, Amerika Birleşik Devletleri lehine dönen dünya düzeni oluşturma fırsatına karşı kayıtsız kalınmak istenmediği açıktır (Birsnel, 2012). Türkiye'nin Demokrat Parti iktidarıyla Güney Kore'ye asker gönderme kararının ardından 1951 yılında NATO'ya üyelik onayı alındı. Sonrasındaki süreçte ise Marshall Yardımı başta olmak üzere Amerika Birleşik Devletleri eksenli politik düzenin kanıksanma süreci de başlamış olur.

1940'lı yılların Türkiye açısından en önemli uluslararası yansıması şüphesiz İkinci Dünya Savaşı'dır. Uluslararası etkilerin getirdiği ekonomik, toplumsal ve siyasi koşullar, Cumhuriyetin gelecek yıllarının şekillenmesinde önemli pay sahibidir.

Ekonomik dar boğazın getirdiği siyasi değişim seslerinin yükseliş, çok partili hayata geçiş sürecini de başlatır. Ayrıca savaşın galiplerinden Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik politikalarının tahakkümü de Türkiye açısından bir diğer uluslararası sonucu doğurmuştur (Güler, 2004). 1940'larda Türkiye, ABD'nin liberalizm etkisine girmeye başlamıştır. Liberalizm, siyaset ekonomisinin ilk karşılığı 1946 yılında korumacı ekonomik politikaların geride bırakılması ve liberal ekonomiye geçiş ile meydana gelmiştir (Aslan, 2014).

3.4. Ekonomik Koşullar

Cumhuriyetinin ilanının beraberinde ve erken cumhuriyet dönemi ile devam eden süreçte iktisadi bakımdan çeşitli teşebbüslerle ayağa kaldırılmaya çalışılan ekonomi politikaları yetersiz kalır. Osmanlı Devleti'nin resmen çöküş süreciyle birlikte ilan edilen yeni devlet de kronikleşen bir ekonomik bunalımın içerisinde kaldı. Türkiye, Cumhuriyetin erken dönemlerine göre kısmen liberal temelli bir ekonomi politikası uygulama yoluna gitti. Büyük Buhran'ın etkilerinin azalması ve Osmanlı Devleti'nin borç mirasından kaynaklanan uluslararası sözleşmelerin kısıtlayıcı hükümlerinin etkileri azaldığından dolayı, tek parti hükümeti son derece kontrolcü bir ekonomi politikası uygulamaya başlamıştır. Bu etkenler dolayısıyla, erken dönem cumhuriyetin ilk on kısmında bağımsız bir ekonomik politika yolu tutulamadı. Büyük Buhran ve İkinci Dünya Savaşı'nın art arda yaşanmasıyla, tek parti hükümeti bir yandan himayeci ekonomik stratejiler izlerken, diğer yandan para kısıtlamasına yol açacak iktisat ve para politikası önlemleri uygulanmıştır. Bu sebeplerle, tek parti dönemi hükümeti döneminde iç etkenlere dayalı bir ekonomik politikasının uygulanmasının temelinde dış dinamiklerin oldukça sarsıntılı olması gösterilebilir. Çok partili siyasi dönemine geçildiğinde ise iç etkenlerden daha çok, uluslararası etkilere açık ekonomik modeller benimsenir (Toprak, 2002).

ABD merkezli olarak uluslararası alana yayılan bir ekonomik krizin sonucu olarak *Büyük Buhran* ile başladı. 1929 yılında New York Borsası'ndaki çöküşle patlak veren Büyük Buhran, İkinci Dünya Savaşı'nın zeminini de hazırlamış oldu. Tek parti hükümeti ekonomik alanda iç potansiyel oluşturmak zorunluluğunu somut adımlarla göstermek zorunluluğundan dolayı tüm iktisadi düzeni en baştan kurma durumunda kaldı. Ancak ekonomi politika tercihlerini etkileyen bir diğer önemli faktör de Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı öncesinde izlediği iktisadi adımlardır (Buluş ve Kabaklarlı, 2011).

1912 tarihinde iç ticaretle uğraşan 18 bin işyerinin yalnızca yüzde 15'i Türklere; yüzde 49'u Rumlara; yüzde 23'ü Ermenilere ve yüzde 19'u da Levantenlere, diğer gayrimüslimlere ve Müslümanlara aittir (Toprak, 2002). Dolayısıyla Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında zorunlu göçe tabi tutulan birçok Ermeni, Rum ve diğer milletlerden olan gayrimüslimler, ülke içindeki ekonomik hareketliliğe yön veriyordu. Göç sonrası asırlardır ticari ve iktisadi bakımdan hizmet sunan toplulukların

ülke topraklarından ayrılması, ekonomik alanda da durulmaya sebebiyet verdi. Osmanlı Devleti'nin geçirdiği Birinci Dünya Savaşı devamında Türkiye topraklarından başta Kurtuluş Savaşı olmak üzere verilen mücadeleler neticesinde iktisadi bakımından sıfır denebilecek bir noktada olan Türkiye seferberlik içerisinde kurulan fabrikalarla ekonomik gelişmeler kaydetme gayretine girişir. Erken cumhuriyet döneminin kurucu iktidarı ve tek parti hükümeti ise devraldığı yorgun ve fakir ekonomiyi ayağa kaldırmak için öncelikle para kısıtlamaları yoluna gitti. Sonrasında ise nüfusunun büyük bir bölümü köylerde ikamet etmesi nedeniyle tarım ve sanayi toplumu oluşturma gayesindeydi. Ulus devlet inşası ise hem Atatürk devrimleriyle hem de devrimlerin uygulanabilirlik sahası bulması adına gerçekleştirilen eğitim çalışmalarısıyla yeni bir millet oluşturulması seyredir. Çiftçi, toplumla üreten ve ürettiğini ihraç eden bir gaye ile ekonomik hareketlilik sağlanmasının önünde feodal toprak ağalarının bulunuşu ve köylünün yalnızca yüzde 35 oranında toprağa sahip olması engeli bulunur.

Türkiye Cumhuriyeti için 1940-1950 yılları arasında geçen 10 yıllık süreç, İkinci Dünya Savaşı koşullarının etkisinin korumacı politikalara karşı muhalif seslerin arttığı dönemdir. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na doğrudan katılmamış olmasına karşın, savaşın meydana getirdiği ekonomik koşulların etkilerine devletçi politikalar ile karşı koymaya çalışmıştır (Buluş, 2004).

Avrupa'da başlayan İkinci Dünya Savaşı'nın etkilerinden korunmaya yönelik en önemli fiili adım ise 15 Ocak 1940 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulan Milli Koruma Kanunu ile gerçekleşir. Başbakan Refik Saydam, TBMM'ye sunulan Kanunun gerekli olduğunu İkinci Dünya Savaşı'nın ülke ekonomisine yönelik tehditlerine yönelik olduğunu savunur. Böylece Milli Koruma Kanunu, 26 Ocak 1940'da TBMM'de kabul edilerek yürürlüğe girer (Aydın, 2019). Cumhuriyetin ekonomisinin kendi kendine yetebilmesini amaçlayan Milli Koruma Kanunu'nun sosyal ve toplumsal alanlarda etki göstermesiyle birlikte her alanda kendisini gösteren bir etkiye de sebep olur. İkinci Dünya Savaşı'nın etkilerini ekonomik bakımdan da derin biçimde hisseder. 1934-1945 yılları arasındaki tarım üretimindeki düşüşe de kayda değerdir. Buna göre tarımsal üretim 1934-1938 yılları arasında ortalama 7 milyon 303 bin 339 ton iken 1945 yılına gelindiğinde ise yüzde 45 azalışla 4 milyon 13 bin 439 tona gerilemiştir. Eşya fiyatları ise ortalama yüzde 444,3 oranında artış

göstermiştir (Bülbül, 2012). Ekonomik koşulların toplumun geneline etkileri sebebiyle ise muhalif seslerin azaltılması amacıyla uygulanan politikalardaki sertlik artmıştır. 1940'lı yıllarda Cumhuriyet ideolojisinin sağlıklı ve zinde nesiller yetiştirme amacı; savaş ihtimaline karşı hazır bir yedek ordu hazırlaması politikasına dönüktür. Savaş dönemlerinde kaybedilen erkek nüfusunun hızla arttırılması ve bu yolla ekonomik kalkınmanın sağlanması da bir başka gaye olarak görülür (Başboğa, 2018).

3.5. Toplumsal Cinsiyet Politikaları

Türk modernleşmesindeki rollerin anlaşılması bakımından Türkiye’de “kadın” olgusunun başlangıç ve gelişim sürecini de modernleşme olgusu üzerinden anlamak gerekir. Türkiye’de özellikle erken cumhuriyet dönemi iktidarı kadına birçok rol yüklemiştir. Buna karşın kültürel bir toplumsal cinsiyet algısının dışında saygın olarak görülen kimi meslek gruplarına da kadınlık atfı yapıldığı görülür. Ancak devlet kademelerinde ve üst düzey görevlerdeki kadın istatistiği, yürütülen toplumsal cinsiyet politikalarıyla ters düşmektedir. Türk modernleşmesinin ulus-devlet inşası paralelinde tezahür etmesi sebebiyle milliyetçilik ve toplumsal cinsiyet rolleri algısı da iç içe geçen kavramlar olarak karşımıza çıkar. Serpil Sancar’ın “Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar (2012)”, isimli eserinde ulus devlet inşa sürecini açıklar. Sancar, ulus devlet inşa sürecini “Ulus-devlet inşa süreçlerini şekillendiren bir ideolojik düşünce ve siyasi hareket olarak milliyetçilik akımları ve buna önce ya da sonra gelen dönemlerde yaşanan iç ve dış savaş- yarattığı yeni modern “eril tahakküm” pratikleri modern ordular ve askeri rejimler farklı toplumsal şekillenmeler yarattı.” biçiminde tanımlamaktadır. Parsons, toplumsal düzenin sağlanması için ailede eşlerin birbirini tamamlayan ve uzmanlaşmış rollerini haklı bularak direkt olarak, cinsiyet katmanlaşmasının olduğuna işaret eder (Parsons, 1978: 49). Buradaki uygulamada da aslında aynı durum geçerlidir denebilir. Kadınların hemen her sınıftan ve gruptan-erkeklerle eşit ‘katılma hakkı’ uğruna mücadelesi bu süreçleri şekillendiren önemli bir faktör olur. Söz konusu durumun sonuçları ve bir motif olarak kadının kazanımlarının birçoğunun bugün milletlerarası uzlaşmalara dayanan ya da kanun maddeleri biçimde görülen hakların olduğu görülür. Fransız İhtilali, toplumsal düzenin üretimde patron-işçi, siyasette vatandaş-yabancı ayrımlarına paralel olarak kadın-erkek ayrımını da yeniden yapılandırdı. Her insanın kendi adına haklan olan bağımsız bir birçok -insan olarak kabul edildiği, dolayısıyla toplumsal fırsatlardan eşit yararlanması gerektiği fikri hem liberal ve sosyalist hem de feminist düşünce tarafından temelden benimsenir. Aslında bütün ülke tarihlerinde bu iki tür milliyetçiliğin farklı zaman ve bağlamlara içerisindeki değerlendirmeye var olduğunu ve iç içe geçerek ayrılmaz olduğunu kabul etmek gerekir. Tartışılması gereken şey ise milliyetçilik ile şekillenmiş siyasal rejimlerde eşit vatandaşlık siyasetinin gelişimini sağlayan/engellenen faktörlerin neler olduğu sorusudur.

Bu sınıflandırma yerine -konumuzla ilgisi açısından- Üçüncü Dünya milliyetçiliğinden bahsetmek gerekir. Buna sömürge karşıtı ya da bağımsızlıkçı milliyetçilik de deniyor ve bu tarz milliyetçiliğin farklı bir yapısı olduğu genel olarak kabul edilir (Chatterjee, 1986).

Jayawardena, ulusun dışıl inşası dair milliyetçi ideolojilerin gözünde kadınlar iktidar inşa stratejilerinin bir tür nesnesi olduğuna, milliyetçi ideolojilerin mağdur olarak tanımladığı, ikonografik olarak anavatanın göstereni ya da milliliğe işaret eden göstereni olmaktan çıkarak politik bir özne oluşturulmadığına dikkat çeker (Jayawardena, 2016). İlk sorgulayıcı çalışmalardan birini yapan ulusal bağımsızlık hareketlerine katılmanın kadınları güçlendirici olanaklar sunduğunu ve bu nedenle kadın haklarını savunan hareketlerin ulusal bağımsızlık mücadeleleri süreçlerinde milliyetçi hareketlerle işbirliği yaptığını vurgular. Jayawardena kadın hareketinin talepleri ile milliyetçiliğin kısa dönemde örtüşüp birbirinden beslendiğini ama uzun dönemde kadın haklarının ve cinsiyet eşitliğinin gelişimini engellediğini söyledi. Jayawardena'ya göre kadınlar yeni kurulmakta olan ulusu temsil edebiliyorlar ama devlet kurulup, galip ve güçlü hale geldiğinde bu konumların kamusal anlamda eşit vatandaşlığa çoğunlukla dönüşemezler (Sancar, 2012).

Toplumsal cinsiyet rollerinin ulus devlet ve modernleşme temelindeki inşası yalnız erken dönem cumhuriyet tarihinde değil Osmanlı Devletindeki basın hareketlerinin hızlanmasıyla da görülür. Bu dönemde Genç Osmanlı ve İttihat Terakki gibi reformcu düşüncelerin kısmen de olsa toplumsal cinsiyet üzerinde yoğunlaştığı görülür. Görüşlerin, çeşitli kırılmalarla da olsa, Genç Osmanlılar ile İttihat Terakki'nin ve Milli Mücadele'nin kumcu kadrolarının görüşlerini de şekillendirdiğini çok açık biçimde görebiliyoruz. Reformcu erkeklerin ilk gazete yazılarına 1870'lerden başlayarak rastlıyoruz. Örneğin Namık Kemal, Şemsettin Sami, Ahmet Mithat Efendi, Celal Nuri bu konularda ilk yazan önemli erkek yazarlar olmuşlar (Kurnaz, 1991). Erken modernleşme döneminin kadınlar ve aile yaşamı konusunda reform isteyen ve görüşleri dönemi en çok etkilemiş yazarlardan biri Namık Kemal'dir. Namık Kemal "İbret" isimli gazetesinde 1872 yılında yayımlanan "Aile" makalesinde kızların okula gitmesinin çağdaş değerlerle uyumlu olan bir gereklilik olduğunu savunuyor ve şöyle diyor: "Kadınların, 6-7 yaşlarında, gardiyanların beslenme ve bakımından sorumludur. 15 veya 16'sına geldiklerinde ise, gardiyan yerini kocaya bırakır. Aslında hâlâ çocuk

olan bu kadın, sahibinin kendini bıraktığı yerde kalmak zorundadır” (Aktaran: Sancar, 2012). Böylelikle Simon de Beauvoir’in de tanımladığı üzere kadının toplumsal cinsiyet rolleri “ikinci cins” bağlamında kanıksanır (aktaran: Aydınalp, 2020). İkinci cinsiyet tanımı eşitsizliği de ortaya koyar. Birincilik ve ikincilik sıralamaları aynı zamanda biyolojik cinsiyetin ilerisine geçip tarihsel ve kültürel bir baskı unsuru oluşturur.

Toplumsal cinsiyet bağlamında cinsiyet rol ve normlarının atanması insanın doğuşundan itibaren başlar. Cinsiyet rollerinin, bireyin bir insan olarak algılamaya başladığı yaşlardan itibaren kavrama ve uygulama düzeyinde toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmesiyle devam eden yaşamında uygulanması bütünü toplumsal cinsiyet algısı kavramını oluşturur (Vatandaş, 2007).

Toplumsal rollerde asıl yüklenici ve karar verici rolündeki erkek ile toplumsal tüm alanlarda erkeğe göre ikincilliği yaşayan kadın “öteki” pozisyonunda rollerini oynar. Türkiye’de gerek erken dönem cumhuriyet fikir dergiciliğinde gerekse günümüzdeki biyolojik nedenselliklerin öne sürülmesi de kadının öteki pozisyonunu dolaşımında tutar. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet politikaları devletin resmi ideolojisi ile paralel çizgide ilerleyiş gösterir. Nira Yuval Davis, modern devletin kuruluş projesinde kadınların da belirli rollerde yer aldıklarını ancak bu rolün “destekçi”, ve erkeklere “yardımcı olmak”la sınırlandırıldığını belirtiyor. Toplumsal cinsiyet kavramı, ilk başlarda altı doldurulmayan ve yalnızca dil bilgisel nitelik taşıyan bir sözcükten ibarettir. Günümüzde ise cinsiyetler arası toplumsal normların açıklanmasında kullanılan geniş çaplı bir kavram haline dönüşmüştür. Toplumsal cinsiyet kavramının günümüzdeki anlamda kullanımı 1950’lili yıllarda başlamış ve 1980’lerin başında feminist hareketlerin de etkisiyle tartışılmaya başlayan bir olgu olarak değerlendirilmiştir. Bu kavram ilk olarak, cinsiyetler arasındaki farklılıkların toplumsal boyutuna dikkat çekmek amacıyla ABD’deki feminist hareketin taraftarlarınca kullanılır (Yuval-Davis, 2007).

3.6. 1940'lı Yıllarda Çocuk Dergileri

Çocuk dergiciliğinin ilk örneği olarak kabul edilen "*Leipziger Wochenblatt für Kinder*" 1722 yılında yayınlandığında, içeriğinde hikâyeler ve fabllar yani toplumsal yapıya ilişkin verileri barındırır (Şimşek, 2001). Osmanlı topraklarında ise ilk çocuk dergisi özelliğine sahip olan 1869 tarihli "Mümeyyiz" Sıdkı Efendi tarafından çıkarıldı. 1869 yılından II. Meşrutiyetin ilanına kadar geçen kırk yıla yakın sürede gerçekleştirilen çocuk dergisi çalışmaları yalnızca on dokuzda kalırken 1908 yılından 1918 yılına kadar on sekiz çocuk dergisi yayımlanır (Şimşek, 2001). Eğitim konuları temel alınan Mümeyyiz 'de masallar, soru-cevap bölümleri, hikâyeler ve fıkralar yer yer alır. Cumhuriyet döneminde 1928'deki Harf Devrimi'ne gelene dek çıkan çocuk dergileri genellikle edebi türdeki eserleri merkezlerine almazlar. Bu durumdaki temel nedenlerden birini ulus devlet ideolojisinin yeni değerlerini benimsetme amacını oluşturur. Yeni değerlerin benimsetilmesi amacı, çocuk dergilerinin asli görevi pozisyonunda olup edebi türlerin merkeze alınmaması ile sonuçlanır (Okay, 1995). Türkiye'deki çocuk dergileri için edebiyat içeriği XIX. yüzyılın ortalarından itibaren üretilip zaman zaman Oiktidar söylemleri paralelinde ilerlerse de önemli bir yayılma gösterir.

Mümeyyiz'in öncülük ettiği çocuk dergiciliğine; *Hazine-i Etfal* (1873), *Sadakat* (1875), *Etfal* (1875), *Ayine* (1876), *Arkadaş* (1876), *Tercüman-ı Hakikat* (1880), *Çocuklara Arkadaş* (1881), *Çocuklara Kıraat* (1881), *Vasıta-i Terakki* (1882), *Etfal* (1886), *Çocuklara Talim* (1887-1888), *Çocuklara Mahsus Gazete* (1896-1908), *Çocuklara Rehber* (1897-1901), *Çocuk Bahçesi* (1905), *Musavver Küçük Osmanlı* (1909), *Mekteblilere Arkadaş* (1910), *Çocuk Dünyası* (1913-1918), *Ciddi Karagöz* (1913), *Çocuk Yurdu* (1913), *Mektebli* (1913), *Çocuk Duygusu* (1913), *Türk Yavrusu* (1913), *Çocuklar Âlemi* (1913) *Kırlangıç* (1913), *Talebe Defteri* (1913-1918), *Çocuk Duygusu* (1913), *Türk Yavrusu* (1913) *Çocuklar Âlemi* (1913), *Kırlangıç* (1913), *Çocuk Bahçesi* (1914), *Çocuk Kalbi* (1914), *Çocuk Dostu* (1914) *Mini Mini* (1914) *Küçükler Gazetesi* (1918), *Hür Çocuk* (1918), *Haftalık Çocuk Gazetesi* (1919), *Lâne* (1919-1920), *Hacıyatmaz* (1920), *Bizim Mecmua* (1922-1927), *Yeni Yol* (1923-1926), *Musavver Çocuk Postası* (1923), *Çıtu Pıtu* (1923), *Ağabey* (1924), *Haftalık Resimli Gazetemiz* (1924), *Resimli Dünya* (1924-1925), *Sevimli Mecmua* (1925), *Mektebliler*

Âlemi (1925), *Türk Çocuğu* (1926-1928), *Çocuk Dünyası* (1926-1927), *Çocuk Yıldızı* (1927) gibi dergiler de katılır (Okay, 1995).

Okay'ın 1930 yılı öncesi çocuk dergilerini sıraladığı üzere eski harfli çocuk dergilerinin yanı sıra 1928 Dil Devrimi'nin ardından da matbu yayımlarda artış gözlenir. Bu bakımdan 1940 yılına ulaşana dek çocuk dergilerinin bu alanda belirli bir kaynağı oluşur.

Çocuk Sesi (1928-1948), *Afacan* (1932- 1938), *Şen Çocuk* (1932-1933), *Çalışkan Çocuk* (1934-1935), *Türk Çocuk Gazetesi* (1934), *Olgun Çocuk* (1935), *Gürbüz Türk Çocuğu* (1936-1938), *Çocuk Tiyatrosu* (1936), *Ateş* (1936-1937), *Gelincik* (1936-1937) *Çocuk Duygusu* (1937-1938), *Yavrutürk* (1936), *Çocuk Romanları* (1941), *Çocuk Gözü* (1945) dergileri ise 1928-1945 yılları arasında karşımıza çıkar (Mirza, 2021).

Ayrıca *Yavru Türk* (1939), *Sağlam Çocuk* (1940), *Arkadaş* (1941), *Bilmece* (1943), *Çocuk Haftası* (1943), *Çocuk Dünyası* (1943) ve *Şen Çocuk* (1945) dergileri de tek partili Cumhuriyet döneminde yayımlanan çocuk dergileri arasında yer alır (Tekeli, 2021).

Erken Cumhuriyet döneminde özellikle *Ateş*, *Cumhuriyet Çocuğu*, *Çocuk Sesi*, *Çocuk Duygusu* ve *Yavrutürk* olmak üzere birçok çocuk dergisinde, tarihteki başarılar, süreci ve sonrasındaki inkılâplar destanlaştırılarak anlatılır (Öztan, 2011). Hikâyeleştirme ve destanlaştırma ile milli değerlerin yaygınlaştırılmasına örnek olarak *Yavrutürk dergisinde* yer alan Cumhuriyet ideolojilerinin, Türklük ve militarizmi ile birlikte harmanlayarak '*Yavrutürk çocuğu*' diğer bir deyişle '*Cumhuriyet çocuğu*' yaratmaya çalışıldığı gösterilebilir (Aday ve Tamer Torun, 2019: 46).

Görüldüğü üzere *Türk Çocuğu* (1944-1946), kendisinden önce veya aynı dönemlerde yayımlanan benzer nitelikteki çocuk dergilerinden yola çıkarak birçok hususu bünyesinde barındırabilecek kaynağa sahiptir. Ayşe Mirza'nın da belirttiği üzere; bu yıllardaki çocuk dergileri, sosyal ve kültürel alanlarda değişimin sağlam temeller üzerine inşa edilmesi ve Cumhuriyet değerlerinin yerleştirilmesinde kilit rol üstlenmişlerdir (2021: 45).

1940'lı yıllar çocuk dergiciliği açısından önemli bir sapak olarak kabul edilebilir. Bu dönemde yayımlanan dergiler, geçmişle kıyaslandığında çocuğun dilini

ve dünyasını dikkate almış; özellikle 1950’li yıllardan itibaren “*Doğan Kardeş, Çocuk Haftası*” dergileri önemli bir boşluğu doldurmuştur. Çocuk dilinin eğitimsel maksatla dergicilikte yer almasının yanı sıra resmi ideoloji unsurlarının istendik yönde eğitsel görsel, hikâye, fıkra ve bilmecelerle sağlandığı görülebilir. Yine de 1940’lı yılların çocuk edebiyatı ve çocuk dergiciliğinin sınırlarının çizilmesi açısından önemli bir dönem noktası olduğu bilinir. 1927 yılının 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Haftası’nda Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından “Çocuk Haftası” olarak kutlanmaya başlanmasının ardından 1942 yılı TBMM tarafından da kabul edildiği yıl olur (Ahi, 2020). Dönemsel koşullar gereği ise iktidarın politikası İkinci Dünya Savaşına katılmamak tercih edilir. Ülke ekonomisinin kaynaklarının önemli bir kısmı da orduya ayrılır (Asar, 2017).

Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün ölümünün ardından cumhurbaşkanlığı görevini devralan İsmet İnönü’nün de asker kökenli olması ve ekonomik temelli güvenlik kaygıları orduya yücelten bir politika seçimini getirir.

Buna paralel olarak, gelecek nesil bilincinin de oluşmasıyla beraber çocuk edebiyatında sıkça milliyetçi öğreti dolaşıma yer verilir. 1940’lı yıllar çocuk dergiciliğinde bir milli bilinç oluşturulmak istendiği açıktır. Türkiye’nin tek parti ve çoklu parti dönemlerde de bu izlerin mesaj bakımından farklılıkları görülebilir. Tek parti döneminde yayınlanmış çocuk dergilerinde okurlar, tasvir edilen ideal çocuk görüntüsü ve davranışına sahip çocuk standardı, “Türk çocuğu” biçiminde adlandırılır (Öncül, 2000). Tek parti dönemi çocuk dergiciliğindeki “Türk çocuğu” nitelemesi, özgürlüğünü savaşlarla kazanmış ve ulus-devlet inşa sürecindeki bir toplumun öz evladını simgeler. Türk çocuğu nitelemesi ayrıca tek parti yönetiminin “sınıfsız kaynaşmış kitle” tezini de destekler nitelikte kullanılır (Duman, 2010).

Tek parti döneminde milliyetçiliğin temel alındığı çizgiler ise çok partili hayata geçildiği 1950’lerden itibaren yerli özellikler gösteren karikatür çizgiler ortadan kalkar. Erken dönem cumhuriyetin temel değerleri aynı zamanda resmi ideoloji kodlarının da kendisini oluşturur. 1940’lı yılların dergileri önceki dönemlerine nazaran çizgisel ve içerik bakımından daha gelişkin bir düzeyde seyredir. Kemal İnal’ın tanımıyla “İdeal Türk Çocuğu” seyri paternalist bir siyasi iktidarın ürünüdür. Milli simge-semboller, resmigeçit törenleri, ulusal önder ve kahramanlar ile ulusal mitolojik inanışlarla, milli ideolojinin yeniden üretilmesi sağlanır (İnal, 1999). Bu yolla ulus

devlet inşasının doğası gereği oluşturulmak istenen aynılık ilkesi de milli değerler etrafında hemfikir edebilme amacına dayanır. Türkiye’de dergicilik, 1940’lı yıllarda mizah ve siyasi akımların getirdiği ideoloji temelli olarak şekillense de tür bakımından çeşitliliğin arttığı dönem olarak anılmaktadır. 1941 tarihinde ilk sayısını veren *Yurt ve Dünya*, 1943 tarihli İslamcı yayın politikasına sahip *Büyük Doğu*, 1946 yılında kurulan *Marko Paşa* isimli mizah dergisi dönem koşullarındaki çeşitlilik hakkında fikir verebilecektir. 1950 sonrası çok partili hayata geçişle birlikte söz konusu çeşitlilik noktasında sansürlerin yaşandığı özellikle mizah dergilerinin toplatıldığı görülür. Çocuk dergiciliği tek bir başlık olarak değerlendirilmekten öte diğer tüm unsurların yansımaları niteliğinde ürün bir veren alan olduğundan diğer türlerin çeşitliliği konusunda fikir verebilecek bir alan yaratır. Buna karşı Marko Paşa dergisinin sansürleri tek zaman dilimi Demokrat Parti iktidarı olmamıştır. CHP’li yöneticilerin yolsuzluk yaptıkları ve Amerikancı politikalar izlediği hususundaki eleştiriler, Hıfzı Topuz’un da ifade ettiği gibi 60 bin satan bir dergide yer aldığı için de son derece rahatsızlık duyulur. Çocuk dergileri, mizah dergileri kadar formel baskıya maruz kalmamış olsa da siyasi iktidarın fikirleri hakkında içerik bakımından fikre sahip olunabilir. Özellikle 1945-50 yılları arası çok partili hayata geçiş süreci olarak değerlendirildiği için merkezîyetçi bir yapının hâkim olduğu ve siyasi erkin ciddi konulardan uzak durulması gerekliliği üzere uygulamalara geçtiği bir dönemdir (Gönenç, 2011). Çocuk dergiciliğine ise, anlaşılması gereken temel noktaları çocukluğun algılanış ve sunuş biçimi olur.

Ulus devlet ve kitlenin yaratılmasındaki kültürel inşanın önemli bir aracı çocuk dergileridir. Çocuk dergilerinin kültürel kurgu olarak ele alınması, bireyin davranışını toplumsallaşma süreci içerisinde değiştirmeyi ya da şekillendirmeyi amaçlaması yani vatandaş yetiştirme projesinin yazılı aracı olarak neyi, nasıl, nerede, ne zaman yapması gerektiğini anlatan bilgi ve nasihatleri barındırması, doğrudan çocuklara seslenmesini gerekli kılar. Çocuk dergileri barındırdıkları farklı türden yazılar ve çizimlerle okuyucuları açısından popüler eğlence kaynağı olması sebebiyle aktarılmak istenilen mesajların da hedef kitleye ulaşmasını kolaylaştırmıştır (Alabaş, 2016). 1940’lı yıllar çocuk dergiciliğinde II. Meşrutiyet dönemindeki ahlaki kaygı yine etkisini sürdürür. Üç asırdan beri Osmanlı Devleti’nin gün be gün parça para toprak kaybetmesinin en önemli nedenlerinin başında yer alan ahlaki ve terbiyevi çıkmaz olduğu ana fikri genel bir kabule dönüşmüştür. Kendilerinden öncekilerin yıktığını düşündükleri ahlaki

yapının yeniden inşa edilerek yanlışların onarılmasıyla, yeni neslin bu olumsuzluklardan uzak tutulması önemlidir (Özdemir, 1914).

Türk Çocuğu'nda Osmanlı Devleti'ne ilişkin unsurlara da rastlamak mümkündür. Yeniçeri ve padişahın yer aldığı çizgi hikâyeler sıkça görülür. Osmanlı'ya ait unsurlara yer verilmesi ile yeni ve eski kavramların bir arada bulunması sonucu doğar. Böylelikle, dergi içeriğinde yeni değerlere bağlı ancak eski değerlerden de haberdar bir nesil isteği görülebilir. Tüm bunların yanında *Türk Çocuğu* dergisinin 1 Mayıs 1946 tarihli (Sayı: 25: 10) sayısında yer alan “Keçeci Padişah” isimli masal türündeki eserde, padişah karakteri karikatürize edilerek “işgüzar” bir karakterin ele alındığı da görülür. Dolayısıyla idealize edilen milli kimlik inşasında, eski olana yer olmadığı görülür.

4. TÜRK ÇOCUĞU DERGİSİNİN İNCELENMESİ

Türk Çocuğu dergisi, “İmtiyaz ve Umumi Neşriyat Müdürü: Naki Tezel” ibaresiyle 16 Birincikânun 1944 yılında (16 Aralık 1944) ilk sayısını çıkarmıştır. 25 sayı halinde 1946 yılına dek okuyuculara ulaşan *Türk Çocuğu*, ikinci sayısından itibaren “*Kuranlar: Naki Tezel, Kadri Erdil, Doğan Köymen*” ibaresiyle çıkmaya başlamıştır. Ankara’da 15 günlük aralıklar halinde yayımlanan derginin içerik notu; “*Terbiyevi, Ahlaki ve Öğretici Çocuk Dergisi*” olarak belirtilir. Dergi söz konusu yıllar arasında Naki Tezel’in imtiyaz ve umumi neşriyat müdürlüğü tarafından 25 sayı olarak yayımlanır. 1915 yılında İstanbul’da doğan Naki Tezel, 1940 yılında İstanbul Üniversitesi’nin Hukuk bölümünden mezun olmasına rağmen *Yeni Türk, Halkbilgisi Haberleri, Ulus, Cumhuriyet, Dünya, Yücel, Varlık, Ülkü, Hisar* gibi dergilerde yazdı. Türk ve Keloğlan masalları, bilmeceler ve maniler yazan Naki Tezel daha sonra Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü’nde Müşavirlik görevinde bulunur. Naki Tezel’in kaleme aldığı masallar incelendiğinde 54 masalın 35’inde padişah imgesi olduğu görülür. Yani Naki Tezel’in yazarlığını yaptığı masalların yüzde 62’sinde padişah imgesi yer alır. Milli masalların oluşturulmasında çaba gösteren Tezel, Keloğlan Masallarına da sıkça kaleme alır (Tümen, 2018).

Türk Çocuğu’nda, yeni nesil etrafındaki ulus devlet inşasına yönelik gayretler dergi içeriğindeki unsurlar ile desteklenir. Dergi, “makul” neslin tarifini görsel içeren metinler, şiirler, hikâyeler, masallar, marşlar, tarihi bilgiler ve ideolojik simgeler yoluyla gerçekleştirir. Bu bakımdan *Türk Çocuğu* dergisinin içerik analizinin tablo, şekil ve resim başlıklarından yola çıkılarak incelenmesi, “makul” öğretisini açıkça ortaya koyar. *Türk Çocuğu* dergisinin künyesindeki ifadeden yola çıkarak, erkek ve kız çocuklarının “terbiyevi, ahlaki ve öğretici” biçimde yetiştirilmesi, genç nesil üzerinden ulus devlet inşasına yöneliktir. Dönemin eğitim politikalarını inceleyen Akyüz’den yola çıkarak, siyasi güç temsiliyetinin erkek egemen olduğunu ve kadınların toplumda ikinci sınıf vatandaş olarak yer aldığını iddia etmek mümkündür. Mevcut söylemde kadınlar ve “kız çocukları”nın dikkat edilmesi gereken olumsuz yönleri “doğuştan kötü oldukları” zihinlere yerleştirilir. Derginin bakış açısını, Akyüz’ün Türkiye eğitim tarihini anlatırken temel kavramların ödünç alındığı Kutadgu Bilig’ten bir pasaja yer verilir ve *Türk Çocuğu*’nda de bu temelli bir bakış açısı görülür:

*“Senin ay gibi bir oğlun ya da kızın doğsa,0
Onu kendi evinde terbiye et, başka ellere bırakma.
Süt ninesi olarak iyi ve temiz bir kadın tut,
Oğlun, kızın temiz büyür ve uzun ömürlü olurlar.
Oğul ve kıza bilgi ve edep öğret,
Bu her iki dünyada onlar için faydalıdır.
Oğula kız al, kıza ere ver,
Ömrünü dertsiz geçir, ey mutlu insan!
Oğula bütün faziletleri tam öğret,
O bunlarla ilerde mal sahibi olur.
Oğlu başıboş dolaşmaya bırakma,
Başboş dolaşırsa her tarafa gider, yazık olur.
Kızı çabuk evlendir, uzun süre evde tutma,
Yoksa pişmanlık, hasta olmadan seni öldürür.
Ey dost arkadaş sana kesin bir söz söyleyeyim;
Bu kızlar doğmasa, doğarsa yaşamasa daha iyi olur!” (Akyüz, 1982: 79)*

Köy Enstitülerinin varlığı ile köy çocuğuna ilişkin hikâyeler *Türk Çocuğu* dergisinde kendine yer bulur. Tezel, köy okullarının eğitimsel kazanımlarına ve köy çocuklarına kazançlarına atıfta 1930’lu yıllarda köylü çocukları; iradeli, azimli, zeki ve kahraman biçimde yansıtılırlar (Çılgın, 2004: 17). *Türk Çocuğu* dergisinde de köyde yaşayan çocuklar; gülbüz, neşeli ve çalışkan yansıtılmakla beraber şehirde yaşayan çocuklarla “idealize edilen çocuk” bağlamında fiziksel bakımından ayrılırlar. Buna göre dergide, şehirli çocuklar fotoğraflarla yer alırken köyde yaşayan çocuklar çizimlerle gösterilir. 1940’da altı yaşın üstündeki nüfusun yüzde 78’i okur-yazar olmaması, köy nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde ise okuma yazma bilmeme oranı yüzde 90’ları bulması eğitimin köylere getirilme gerekliliğini doğurur.

4.1. *Türk Çocuğu* Dergisinin Genel Özellikleri

Türk Çocuğu, ekseriyetle milli ideoloji unsurlarına yönelik resim, baskı, şiir ve dergi imtiyaz sahibi tarafından kaleme alınan öğüt yazıları içeriğine sahip bir çocuk dergisidir. Dergi içeriğinde ülkenin Cumhurbaşkanı, Başbakanı gibi isimlerin kahramanlıkları sıkça yer alır. Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'yle ilgili şiirler, resimler ve anlatılar kendisine sıklıkla derginin iç kapağında yer bulur. “Türk Büyükleri” köşesinde Türk tarihinde önemli başarılarla imza atan tarihi kişiliklere yönelik öğretici bilgiler içeren metinler bulunur. Derginin ilk yayımlandığı 16 Birincikânun (Aralık) 1944 tarihindeki ilk Türk büyüğü ise Mustafa Kemal Atatürk olur. Derginin kapak tasarımları Ankara'daki Sümer Matbaa tarafından yapılır. Cumhuriyet çocuğunun taşınması gereken en önemli ahlaki ve terbiyevi özelliği olan vatan ve cumhuriyet sevgisi, hayatının en anında yer alan ve gündelik rutinlerin çoğunluğunda kendini göstermesi istenen, hayatın birçok alanını kapsayan çok derinlikli bir olgu olarak kullanılır. Toplumsal hayatın rutininde çoğunlukla “terbiyeli çocuk”, “terbiyeli insan” biçiminde isimlendirilen kişilerde bulunduğu ön kabul edilen ve birçok ahlaki ve terbiyevi erdem ve davranışı kendisinde barındıran “terbiyeli olma” halinin de erken Cumhuriyet dönemi döneminde oluşturulmak istenen ulus devlete tabi yurttaş modeli *Türk Çocuğu* dergisinde de açıkça vurgulanır.

Resim 4.1. Atatürk ve Türk Çocuğu (16 Birincikânun 1944, Sayı 1)

“1881 yılında Selaniğin Kasımiye Mahallesinde iki katlı bir ev... Telaşlı yürüyüşler... Gümrük memuru Ali Rıza Beyin karısı Zübeyde Hanım doğum sancılarını içinde kıvrılmaktadır. Ebe, bütün dikkatini toplamış, yardımcı kadınlara kısa kısa buyruklar vermektedir.” başlangıcıyla Mustafa Kemal Atatürk’ün doğum anı sahnelenir. Mustafa Kemal Atatürk’ün çocuk sevgisine dikkat çekilmek istenmesinin yanı sıra bir zamanlar kendisinin de her canlı gibi doğduğu ve çocuk olduğu da vurgulanır. Cumhuriyet değerleri etrafında idealize edilen ideal çocuk profili oluşturulma sanatının büyük bir çoğunluğa da Mustafa Kemal Atatürk ve tarihte büyük başarılar elde etmiş diğer Türk büyükleri üzerinden gerçekleştirilir. Atalara layık bir çocuk ve birey olmanın yolu ise ancak idealize edilen değerlerin dışına çıkılmaz ise mümkündür. Bu bakımdan yurt sevgisi, aidiyet duyma hissi, ulus devlet değerlerini kavrama ve cumhuriyet ideallerinin benimsenmesinin günlük ders programlarına, yat ve kalk saatlerine riayet edilmesi, anne ve babaya sonsuz sevgi duyulmasına yönelik öğütler biçimindeki somut aktarımlar da *Türk Çocuğu* dergisinde sıkça görülür.

Asker Çocuğun Andı

Türküm en yüce başım,
Türküm, tarihtir yaşım,
Zafer benim yoldaşım,
Kötülük benden geri.

Türküm, kanım çağlayan,
Türküm, ünüm şeref, şan,
Yoktur bende ağlaşan
Bayrak, gözümün ferî.

Türküm, soyum bu soydan,
Türküm, Atam bu boydan,
Bayrağımı yıldız aydan
Adım “dünyanın eri”

Türküm, bu yer vatanım,
Türküm, dillerde sanım,
Türküm, dökülsün kanım
Bu uğurda, bu yolda.

Türküm, pişmiş dileğim,
Türküm, sağlam bileğim,
Türküm, yurda köleyim,
Tetik silâlum kolda.

Türküm, yurdu severim,
Türküm, yurdu överim,
Sınıra aşk örerim,
İstiklâl kuşum dalda..

İ. Zeki BURDURLU

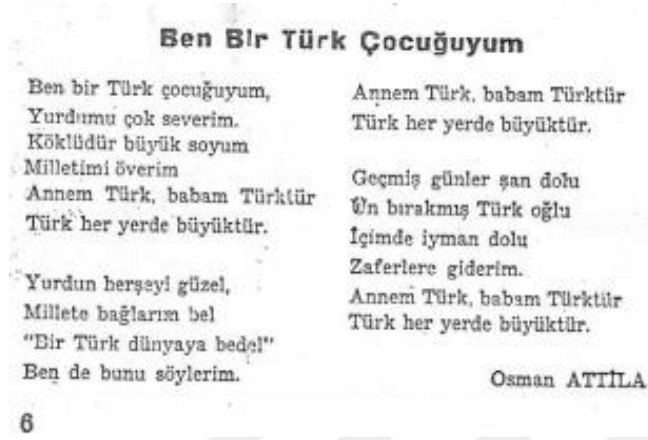
Resim 4.2. Asker Çocuğun Andı (16 Aralık 1945: 16)

Dergi, Mustafa Kemal Atatürk ile ilgili olarak çocuk dergisi olması münasebetiyle bir çizimi de öğretici metne eklemiştir. *Türk Çocuğu* dergisi yayıma başlamış olduğu dönem itibarıyla İkinci Dünya Savaşı'nın derin etkilerini barındırır.

Bu sebeple genç nüfusa yönelik çalışmalar ve önem atfı son derece yüksek bir seviyede vuku bulur. *Türk Çocuğu* dergisi, vatan sevgisi, cumhuriyet aşkı, asker toplum ve erkek bireye yönelik cesaretli, güçlü ve vatanperver algısına sıkça yer verir. Bu yer verme kimi zaman yetişkinlere yönelik içerik dahi oluşturabilecek unsurlarla oluşturulur. Çocuk dergisi olması itibarıyla şiir ve hikâye anlatıcılığı bu yolun en büyük aracı olarak kullanılır. Bir milli ideoloji unsurunun parçası olarak her daim ülkesi için fiziksel gerekliliklere sahip gençler yetiştirme amacı dergide de yer yer görülür. Bir şiir olarak “Türk Çocuğunun Andı” İbrahim Zeki Burdurlu tarafından yazılır. “*Yurt sevgisi, şan, şeref ve dünyanın eri*” nitelemeleri bir Türk çocuğunun ne özelliklere sahip olması gereken bir yol haritası verir. Siyasi iktidar, cumhuriyete sadık ve bekeçi bir nesil oluşturmanın yanı sıra her an Türkiye cephesinde patlak verme ihtimali bulunan bir İkinci Dünya Savaşı nedeniyle vatansever gençlere ihtiyaç duyar ki şiir, hikâye ve öğretici metin örnekleri bu durumu doğrulayabilecek unsurlara sahiptir.

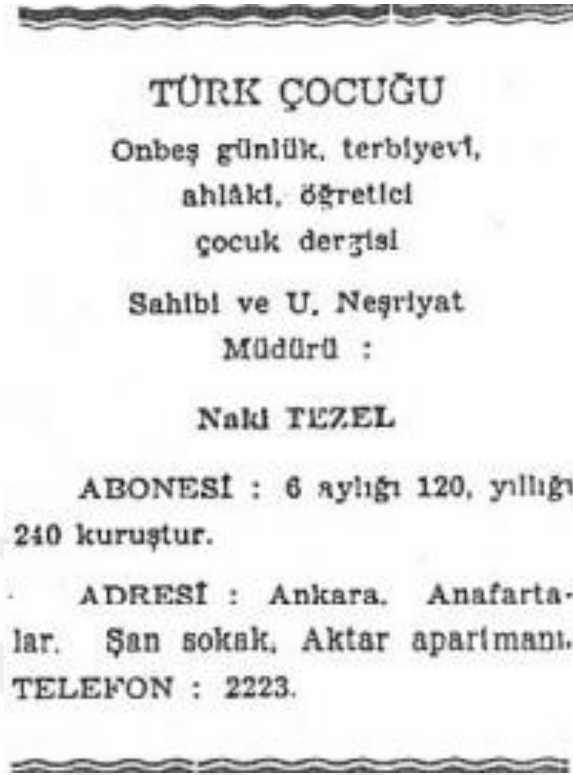
Resim 1. 2.'de görüldüğü gibi, “askerlik” ve “çocukluk” kavramları üzerinden bir kaynaştırma yapılır. Şiirde, derginin genelinde kullanılan kavramların birçoğu yer alır. Bunlardan bir kaçını; “Türk”, “bayrak”, “zafer”, “istiklal”, “yurt”, “şeref” ve “şan” kavramları oluşturur. *Asker Çocuğun Andı* başlık şiirdeki; “*Türkün, dökülsün kanım, bu uğurda bu yolda*” ifadeleri ise masal köşesi içeriği bulunan dergide yer alır. Bunun nedenlerin en önemlilerden birini siyasal iktidar-devlet ayrımının henüz kurulmadığı ulus devletlerin kökenlerinde Weberci bir şiddet eğiliminin militarist formda kendisine yer bulmasına dair görüşler mevcuttur (Uğuz ve Saygılı, 2016).

4.1.2. *Türk Çocuğu* Dergisinin Yazarları

Resim 4.3. *Türk Çocuğu* Şiiri (16 Şubat 1945, Sayı 5)

Türk Çocuğu dergisi, yabancı orijinli hikâye alıntılıları kadar yerli yazarların da şiirlerini yayımlar. Mehmet Necati Öngay, İbrahim Zeki Burdurlu, Fazıl Oyat, Kemal Or, Kahraman Dinçer, Osman Nuri Güllü, Ferid Ragıp, Uluğ Turanlıoğlu, Osman Atilla ve Melih Başar gibi isimlerin şiirleri dergide yer almıştır. Mehmet Necati Öngay ve Fazıl Oyat, *Türk Çocuğu* dergisine en fazla eser veren iki isim olarak ön plana çıkar. Şiirleri ekseriyetle milli ideoloji unsurlarını barındıran nitelikler taşır. Şiir olgusu, *Türk Çocuğu* dergisinde geniş kapsamlı biçimde yer alır. Militarist şiirler, epik ve lirik şiirler derginin genel hatlarını oluşturur.

Resim 4.4. *Türk Çocuğu* Derginin Künyesi

Derginin künyesindeki “terbiyevî, ahlaki çocuk dergisi” tanımının gereği olarak da bunlar düşünölmektedir.

Yazar	Metin Türü	Metin İçeriği
İ. Zeki Burdurlu	Şiir	Atatürk'ün Yolunda
Kahraman Dinçer	Şiir	Ata Ölmedi
Mehmet Necati Öngay	Şiir	Atatürk
Yusuf Mardin	Şiir	Atatürk'ün Yolunda
Sadrettin Çanga	Hikâye	Türk Çocuğunun Hikâyesi
Arif Avcı	Biyografi	Milli Şef-Türk Büyükleri
Kemal Atatuğ	Hikâye	Küçük Saka
Halide Nusret Zorlutuna	Şiir	Atatürk
Fazıl Oyat	Şiir	Yurdum
Osman Atilla	Şiir	Bayrak
Orhan Seyfi Orhon	Şiir	Gidiyor
Sami Akarsu	Şiir	Mehmetçik
Uluğ Turanlıoğlu	Şiir	Kahraman Türk Çocuğu

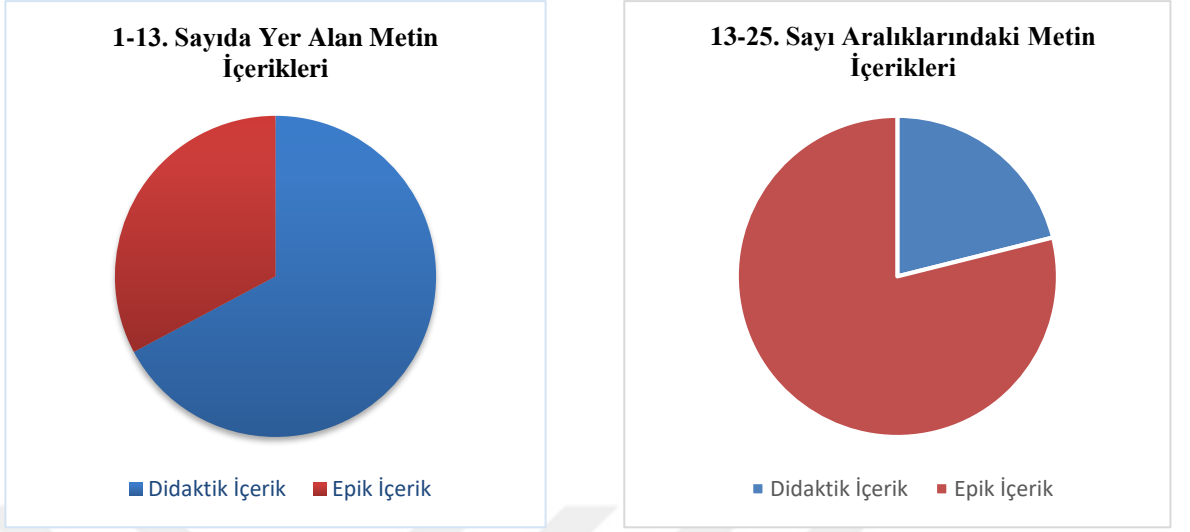
Tablo 4.1. Türk Çocuğu *Dergisinin* Yazarları

4.1.3. *Türk Çocuğu* Dergisinin İçerikleri

Türk Çocuğu dergisi, şiir, hikâye, masal, fabl, didaktik metinler, epik metinler, çizgi roman ve resimli hikâye, biyografi, anı, atasözü ve özdeyiş, fıkra, bilmece ve bulmaca ile şarkı-türkü-marş türlerinde içerik üretmiştir. Söz konusu içeriklerde ulus devlet yapısı, milliyetçilik temelli öğretici ve yönlendirici metinlerle desteklenir. Dergi, tarih bilgisi veren ve bilmece-bulmaca içeren metinlerin yanı sıra tarihi Türk kişilerinin hakkında bilgilendirici içerik de üretir. Derginin ilk 13 sayısında didaktik metinlere ağırlık verilirken sonraki sayılarındaki didaktik metinler milliyetçi unsurlar ile daha sık kendisi gösterir. *Türk Çocuğu*'nda şiirin diğer edebi metinlerden arasında öne çıktığı görülür. Buna göre *Türk Çocuğu* dergisine eser veren 13 isimden 10'u lirik ve epik türde şiirlerle çocuklarla seslenir.

“SEVGİLİ ÇOCUKLAR! Bu sayıdan itibaren dergimizin sayfalarını azaltmak zorunda kaldık ve bizi buna zorlayan sebepleri şimdilik önleyemedik. Yurdumuzdaki kâğıt darlığı ve diğer bazı zorluklar ortadan kalkar kalmaz sahifelerimizi çoğaltacağız. Buna karşılık dergiye, kısa ve daha özlü yazılar koyacağız. Her zaman güzel resimlerle beş altı renkli çıkaracağız. Bilmecelerimizi doğru çözenlerden 50 kişiye değil 70 kişiye armağan vereceğiz. Ayrıca bu sayıdan itibaren bilmeceyi doğru çözenlerden birinci, ikinci ve üçüncü gelenlere büyük değerde armağanlar verilecektir.” BİLMECE SAHİFEMİZİ OKUYUNUZ!” (*Türk Çocuğu*, 1 Nisan 1945, Sayı 8).

Türk Çocuğu dergisinin aynı sayıdaki “Bilmece-Bulmaca” köşesinde kura çekilerek ödül verilecekler; “Birinciye: 25 lira, ikinciye: 15 lira, üçüncüye: 10 lira” biçiminde belirtilir. Derginin sayfa sayılarının azaltılacağı 18. sayıda duyurulmuş olsa da 13. sayıdan itibaren *Türk Çocuğu*'nun sayfa sayılarında azalma ile birlikte “tabloid” bir yapı görülür. Söz konusu tabloidleşme, günümüzdeki medya yapılarındaki magazin biçiminde olmasa dahi popüler olanı devam ettirme biçimde görülür.

Şekil 4.1. *Türk Çocuğu* Dergisinde Yer Alan İçerik Türleri

Şekil 1.'de görüldüğü üzere öğretici içerikteki metinler derginin ilk sayılarında ağırlık kazanırken ulus devlet ideolojisinin yeniden inşasını sağlayan milliyetçi unsurlar içeren simge, sembol, resim, şiir ve okuyucuya hitap metinleri, derginin 13-25. sayılarında sıkça görülür. Ulus devlet ideolojisinin manevi değerleri; “bayrak”, “vatan”, “kahraman”, “korkusuz”, “köy çocuğu”, “zafer” kavramlarıyla inşa edilir. *Türk Çocuğu* dergisinin yayımlanmaya başladığı 1944 yılı, 1928 Harf Devrimine yönelik öz Türkçe kelime inşasının görüldüğü izler taşır.

Türk Çocuğu'nda Yer Alan Metin Türleri	Metin Türüne Yer Veren Dergi Sayıları	Toplam Metin Sayısı
Şiir	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11-25.	104
Hikâye	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11-25.	86
Masal	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11-25.	61
Fabl	1, 4, 5, 8, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 25.	22
Resimli Hikâye	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11-25.	92
Biyografi	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11-25.	41
Anı	1, 4, 8, 14, 21.	24
Atasözü ve Özdeyiş	1, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 24, 25.	35
Fıkra	2, 7, 8, 11.	11
Şarkı-Türkü-Marş	1, 2, 5, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 19, 20, 21, 23, 25.	27
Öğretici Metinler	1-13., 18, 20, 22, 24, 25.	143
Milliyetçilik İçeren Metinler	1-10, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 20-25.	298
Resimli Hikâye	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11-25.	61

Tablo 4.2. *Türk Çocuğu* Dergisindeki Metin Türleri

Türk Çocuğu dergisinde periyodik biçimde yer alan hikâye, masal, şiir, fabl, marş, bilmece-bulmaca, biyografi ve fıkra örneklerine rastlamak mümkündür. Cumhuriyet devletinin ve öncesinin devlet büyüklerine ait önemli yıldönümleri didaktik içeriklerle çocuklara namzedilir. Bu bağlamda, milli ideoloji ekme gereksinimlerinin göz önünde bulundurulup içerik üretilmesi, ulus devlet ideolojisinin en temel yapısının oluştuğunu örneklerle görmek mümkündür. *Türk Çocuğu*, şiir türündeki edebi metinlere tüm sayılarında yer vermesi ise dikkat çeken bir durumdur. Dergi yer alan şiirlerde ekseriyetle kahramanlık ve vatan sevgisi işlenmekle birlikte doğa ve çevre bilinci aşlamayı amaçlayan içerikler de kendine yer bulur. Hikâye türündeki eserler de derginin hemen her sayısında bulunur. Özellikle “Türk Çocuğunun Hikâyesi” başlıklı metinlerde ulusun topraklarında yaşayan çocuk ve gençlerin geçmişten aldıkları bilinçle gelecekteki yaşayabilecekleri hayatlar ele alınır. Naki Tezel ve Kemal Atatuğ tarafından kaleme alınan bu hikâyelerde ağırlıklı olarak, köy çocuklarının okullardaki başarılarına ve gelecek yaşamlarında bilim insanı, mühendis ve öğretmenlik gibi mesleklerin hayalini kurdukları temasına dayalı öyküler anlatılır. Hikâyelerde, Türk çocuğundan temiz yürekli, çalışkan, geçmişine sahip çıkan, her koşulda ülkesine faydalı olmak isteyen ve anne babasına saygılı davranan bir karakterde bahsedilir. Kahramanlık ve bayrak sevgisi içerikli metinler ise bazı didaktik içeriklerle iç içe geçer. Örneğin, resmi bayram ve biyografik eserlerde nesnel tarihsel bilgilerin yanında fedakârlık ve yurt sevgisi konularına da değinilir.

Millî Şefimiz'in Cumhurbaşkanlığının Yedinci Yılı Dönümü

Arif AVOI

Göz kamaştırıcı bir parlaklıkla doğan Türk Cumhuriyeti'nin Atatürk'ten sonra gelen en fedakâr ve inanmış başı "İsmet İnönü".

Büyük Atatürk tarafından açılan devrim ve medeniyet çığırının öncüsü ve yürütücüsü "İsmet İnönü".

Türklüğün yüzyıllardan beri ters giden tarihini eşsiz zekâsı ve engin bilgisi ile Birinci İnönü'de yenen, "Lozan"ı yaratan "İsmet İnönü".

Atatürk devrimini yürütme, yayma ve gönüllere perçinleme görevini bilerek ve inanarak başaran "İsmet İnönü".

Cumhuriyetin getirdiği yeni medeniyeti yurdun kuş uçmaz, kervan geçmez bucaklarına

hızla ulaştırın "İsmet İnönü". İşte Atatürk'ün öldüğü gün ağlamaktan kanına dönmüş gözlerde mesut parıltılar yaratan, uyusuk beyinleri uyardıran, solgun ve çatik yüzlere penbelik veren "Ad" büyük yasin ölçsüz acısını dindiren tek teselli kaynağı "İsmet İnönü" oldu.

11 Kasım 1938. Radyoların başında kümelenen Türk Milleti "Anayasa" gereğince yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçiminin sonucunu beklemekte, kendi sağ duyusunun Milletvekilleri oylarıyla bir kere daha tekrarlanmasını duymak için sabırsızlanmaktadır. Netekim Büyük Millet Meclisi, o gün öğleden

sonra tarihi toplantısını yaparak milletlin arzusuna uymuş ve "İsmet İnönü" yıl Cumhurbaşkanlığı seçerek yası gönüllere ferahlık vermiştir. Bunun içindir ki tarihte hiç bir milletin milletvekilleri milletlin isteğine bu kadar uygun bir karar vermek şerefine erişememişlerdir.

Millî Şef İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı seçilmesinin yedinci yıldönümünü kutladığımız bugünlerde hayatını kısaca anlatmayı faydalı bulduk.

İnönü, 24 Eylül 1884'de İzmirde doğmuştur. İlk tahsilini babasının memurluğunda bulunduğu Sivasta yaptı. Daha küçük yaşta askerliğe karşı büyük bir neves duyuordu. İstanbul'a giderek Halicioğlu Asker Lisesine yazıldı ve burasını başarı ile bitirerek Harp Okuluna girdi. Harp Okulunu 14 Ocak 1903'te Teğmen rütbesiyle ve birincilikle tamamladı. Harp Akademisine girdi. Burada Atatürk ile tanışarak birbirlerine karşı derin ve sürekli bir arkadaşlık sevgisi ile bağlandılar. 21 Eylül 1906'da Kurmay Yüzbaşı olarak ordu görevine başlandı. Birinci Dünya Savaşında bir çok önemli işlerde bulundu. Atatürk'ün önderliğinde başlayan Kurtuluş Savaşına katılmak üzere İstanbul'dan Ankara'ya kaçtı. O yeni ordunun kurulması görevini ve Genelkurmay Başkanlığına üstüne aldı. Az zamanda genç ve imarlı Kurtuluş Ordusunu vurt savunmasına hazırladı. Yarattığı ve kurduğu bu ordunun başında, Kurtuluş Savaşını başından sonuna kadar Cephe Komutanlığı yapmış ve savaş tarihine İnönü Zaferlerini armağan etmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra arsız olarak 15 vıla yakın Başbakanlık yapmıştır. Şimdi başımızdadır. Hep birlikte ona sağlık dileyelim.

MILLÎ KÜTÜPHANE
ANKARA

Resim 4.5. "Millî Şefimizin Cumhurbaşkanlığının Yedinci Yılı Dönümü" (16 Kasım 1945, Sayı 14)

"Millî Şefimizin Cumhurbaşkanlığının Yedinci Yılı Dönümü" başlıklı yazıda Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı makamına getirilmesinin yedinci yılı Arif Avcı tarafından kaleme alınmıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'den şu sözlerle bahsedilir:

"Göz kamaştırıcı bir parlaklıkla doğan Türk Cumhuriyeti'nin Atatürk'ten sonra gelen en fedakâr ve inanmış başı 'İsmet İnönü'. Büyük Atatürk tarafından açılan devrim ve medeniyet çığırının öncüsü ve yürütücüsü 'İsmet İnönü'. Türklüğün yüzyıllardan beri ters giden tarihini eşsiz zekâsı ve engin bilgisi ile Birinci İnönü'de yenen, 'Lozan'ı yaratan 'İsmet İnönü'. Atatürk devrimini yürütme, yayma ve gönüllere perçinleme görevini bilerek ve inanarak başaran 'İsmet İnönü'. Cumhuriyetin getirdiği yeni medeniyeti yurdun kuş uçmaz, kervan geçmez bucaklarına hızla ulaştırın 'İsmet İnönü'. İşte Atatürk'ün

öldüğü gün ağlamaktan kan çanağına dönmüş gözlerde mesut parlaklıklar yaratan, solgun ve çatık yüzlere pembelik veren 'Ad' büyük yasin ölçüsüz acısını dindiren tek teselli kaynağı 'İsmet İnönü' oldu. 11 Kasım 1938. Radyoların başında kümelenen Türk Milleti 'Anayasa' gereğince yapılacak Cumhurbaşkanı seçiminin sonucunu beklemekte, kendi sağduyusunun Milletvekili oylarıyla bir kere daha tekrarlanmasını duymak için sabırsızlanmaktadır. Nitekim Büyük Millet Meclisi o gün öğleden sonra tarihi toplantısını yaparak milletin arzusuna uymuş ve 'İsmet İnönü'yü Cumhurbaşkanı seçerek yaslı gönüllere ferahlık vermiştir. Bunun içindir ki tarihte hiçbir milletin milletvekilleri milletin isteğine bu kadar uygun bir karar vermek şerefine erişememişlerdir..." (Türk Çocuğu, 16 Aralık 1945, Sayı 6: 11)

Biyografik bir metin özelliği taşıyan bu başlıkta da kahramanlık ve vatan sevgisi unsurlar gerçeğe dayalı bilgiler ile desteklenerek ulusun çocuklarına cumhurbaşkanı tanıtılır. Ayrıca Türkiye Cumhuriyetinin ikinci Cumhurbaşkanı'nın İsmet İnönü olmasının nedenlerine de yer verilir. İnönü'nün askeri ve diplomatik kariyerinde elde ettiği başarılar ile cumhurbaşkanlığı makamında olduğuna dair öğretici bilgilere yer verilir. Bunun yanı sıra dönemin teknolojik koşulları doğrultusunda ülkedeki çocukların, cumhurbaşkanlarını tanıması amacıyla İsmet İnönü'nün bir fotoğrafının çizimi de metinde yer alır.

A t a m .

Türklüğe yaraşır Tarih yarattın
Sen yaydın her yana en namli ünü.
En sonra kalplere bir acı kattın,
Ayrıldın bizlerden (10) Kasım günü.

Fırlayan bir okdun gerilmiş yayda.
Yurdumuzda bir tek, acunda tekdin.
Nur alırdı senden Güneş de, Ay da,
Türkün varlığında çarpan yürekdin.

Kurt bulandıramaz bu durgun suyu,
Çekmedik, çekmeyiz ne tasa, ne gam.
Uyu! yatağında, rahatca uyu!
Ardında dağ gibi biz varız Atam.

Ankara : Ferid Rağb

Resim 4.6. Atam Şiiri (1 Kasım 1945, Sayı 13)

Dergi, epik şiir türündeki eserleri kahramanlık ve coşkun duygularla harmanlayan bir yazım tercih eder. Özellikle, Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün ölüm yıldönümü ile resmi bayramlarda söz konusu türdeki eserlerde yoğunluk söz konusudur. Bayramlar ve özel günler vasıtasıyla ulus devletin temeline coşkun duygular ile kahramanlık hikâyeleri yerleştirilir. Bununla beraber Ferid Ragıp tarafından yazılan “Atam” isimli şiirdeki;

“Kurt bulandıramaz bu durgun suyu,

Çekmedik, çekmeyiz ne tasa, ne gam

Uyu! Yatağında rahatça uyu!

Ardında dağ gibi bir varız Atam...” (Türk Çocuğu, 1 Kasım 1945, Sayı 13:11)

dizeleriyle cumhuriyetin çocuklarının Atatürk'ün değerlerine sahip çıkarak manevi varlığının sürdürüleceğine dair söz verilir.

Resim 4.7. 23 Nisan Posteri (16 Nisan 1946, Sayı 24: 6)

Dergide görülen en net ifade biçimi, epik metinlerin lirik duygularla birleştirilip didaktik içerikte eser üretmesinden ileri gelir. 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı için oluşturulan poster de buna örneklik teşkil eder:

“Tam 20 yıl önce 23 Nisan 1920’de Ankara bir kurtuluş düğünü yapıyordu. Çünkü o gün büyük millet meclisi hükümeti kurulmuş, Türk’ün ünü bir hızla cihana duyurulmuştu. Hür ve bağımsız bir Türkiye yaratmak ülküsüyle 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıkan Atatürk, evvela Sivas, Erzurum toplantılarını yapmış, sonradan Ankara’ya gelerek Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetini kurmuştur. 23 Nisan gününün önemini belirtmek için Atatürk ve İnönü bu günü Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı olarak Türk çocuklarına armağan etmiştir. Mutlu olsun.” (Türk Çocuğu, 16 Nisan 1946: 11)

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün *Türk Çocuğu*’nda çok kez yer alması ve “*Türk Büyükleri*” başlıklı biyografik içerikte ilk sayıda bulunması sebebiyle derginin kurucu cumhuriyet değerlerine bağlılığı görülür. Derginin, bayramlara ve matem günlerine özel hazırladığı çizimlerle söz konusu cumhuriyet değerlerinin yeni nesle kazandırma amacı da *Türk Çocuğu*’nun temel işlevi olarak göze çarpar. Böylece geçmişten gelen bazı terbiye ve saygı unsurlarının yanı sıra modern ve dinamik bir kuşak ihtiyacının iktidar için ne denli önemli olduğu da böylece anlaşılabilir. *Türk Çocuğu*’nda, başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere İsmet İnönü ve resmi ideoloji unsurlarınca benimsenen Türk büyüklerinin vatan sevgisi, cesaretleri, kahramanlıkları, fedakârlıkları, çalışkanlıkları ile azim ve kararlılıklarının örnek alınması gerektiği vurgulanır.

4.2. *Türk Çocuğu* Dergisinin Analizi

Türk Çocuğu dergisinin yayın hayatına devam ettiği 25 sayı boyunca tabloda gösterilen ulus devlet ideolojisinin simge ve sembolü niteliğindeki kavramlara - özellikle şiir ve hikâyelerde- sıkça yer verilmiştir. Ulus devlet ideolojisinin milliyetçi unsurlarını barındıran bayrak, zafer, bayram, vatan/yurt vb. kelimelere belirli kalıplar üzerinden yer verilir. Bunun yanında ulus devlet olmanın bir gerekliliği olarak ırk bağlamından kopmamış ancak yalnızca ırk niteliğinden meydana gelmemiş “Türk” kelimesi en sık rastlanan sözcük olur.

Kelime	Kullanım Sayısı
Türk/Türk Çocuğu	854
Atatürk/Ata/Atam	301
İsmet İnönü/Milli Şef	199
Bayrak	194
Zafer	112
Vatan/Yurt	88
Korkusuz	63
Bayram	59

Tablo 4.3. *Türk Çocuğu* 'nda Milliyetçilik Unsurunun Simge ve Sembolleri

Dergide Kullanılan Görsel Materyaller	Kullanım Sayısı
Resim	354
Fotoğraf	128
Karikatür	98
Toplam	580

Tablo 4.4. *Türk Çocuğu* Dergisinde Kullanılan Görsel Materyaller

Türk Çocuğu dergisinin analizi kapsamında metin içeriklerindeki görsel materyallere yer verilmesi resim, fotoğraf ve karikatür kullanımı bakımından niceliksel olarak incelenmiştir. Buna göre resme fotoğraf ve karikatür kullanımının toplamından fazla olacak biçimde yer verildiği görülür. Görsel materyallerden resmin 354 kez kullanıldığı *Türk Çocuğu* dergisinde fotoğrafa 128, karikatüre ise 98 kez yer verilir.

İçerik Adı	Türü
Türk Büyükleri	Biyografi
Büyük Adamlar	Biyografi
Türk Çocuğunun Hikâyesi	Hikâye
Çekik Gözle Karaoğlan'ın Serüvenleri	Masal
Türk Robenson	Masal
Ayşegül Şehzadenin Serüvenleri	Masal
Bilmece-Bulmaca	Bilmece-Bulmaca
Tarihimizden Kahramanlıklar	Hikâye
Kedi Ailesi	Resimli Hikâye
Masal Dünyası	Fabl
Gülmek İster Misiniz?	Fıkra
Keloğlan'ın Yaptıkları	Masal
Karikatür	Resimli Hikâye

Tablo 4.5. *Türk Çocuğu* Dergisindeki İçerikler

Türk Çocuğu'nda birçok türden yazım türü görmek mümkün iken ulusal ve evrensel nitelik metin arayışına gidildiği görülür. Örneğin, “Büyük Adamlar” köşesinde Thomas Edison gibi mucitlerin biyografilerinin yanında icatlarının niteliklerine dair bilgiler de bulunur. Dergide, “Tom Soyer” gibi çeviri eserler görülürken “Türk Robenson” gibi uyarlama metinler ve “Keloğlan Masalları” gibi yerel öykülere de rastlanır.

İsim	Sayı
Mustafa Kemal Atatürk	1
İsmet İnönü	2
Mareşal Fevzi Çakmak	3
Fatih Sultan Mehmet	4
Barbaros Hayrettin Paşa	5
Koca Sinan	6
Kanuni Sultan Süleyman	7
Yavuz Sultan Selim	8
İbn-i Sinan	9
Timur	10
Turgut Reis	11
Mehmetçik	12
Namık Kemal	13
-	14
-	15
Gazi Osman Paşa	16
Nasreddin Hoca	17
-	18
Evliya Çelebi	19
-	20
-	21
-	22
-	23
-	24
-	25

Tablo 4.6. *Türk Çocuğu* Dergisindeki “Türk Büyükleri” Bölümünde Yer Alan Tarihi Şahsiyetler

Tablo 4. 6.'da gösterildiği üzere *Türk Çocuğu* dergisinin didaktik özellikli içeriklerinin milliyetçilik temelli inşa edilmesine bir örnek olarak “*Türk Büyükleri*” başlıklı metinler dikkat çeker. Dergi ilk 13 sayısında aralıksız biçimde biyografik eser üretirken 14'üncü sayısından itibaren yalnızca iki biyografik esere yer verir. Ancak, *Türk Çocuğu* dergisinin 14 ve 15'nci sayılarının Kasım ayına denk gelmesi sebebiyle 14'üncü sayının tamamı 15'inci sayının ise büyük bir kısmında 10 Kasım sebebiyle Mustafa Kemal Atatürk'e ayrıldığı görülür. Derginin, “*Türk Büyükleri*” köşesinde Fatih Sultan Mehmet, Kanuni Sultan Süleyman ve Yavuz Sultan Selim olmak üzere üç padişahın yer aldığı görülür. Cumhuriyet ideolojisinin yani resmi ideolojinin icraatlarını desteklediği tarihi şahsiyetlere yer verdiği de böylece anlaşılır.

4.2.1. Ulus-Devlet İdeolojisinin Dergiye Yansımaları

Türk ulusal kimliğinin inşasına ilişkin çalışmalar 1930'lı yıllardan itibaren hızlanır. Bu çalışmalardan en önemlilerinden biri olan Türk Tarih Kongresi ile Türk kimliğinin tarihsel kökeni araştırılıp çeşitli uygarlıklarla bağlantılar ortaya çıkarılır (Turanlı, 2017). Söz konusu bilgiler ışığında ulus-devlet inşasındaki yardımcı faktörlerden biri olan çocuk dergilerinde ise bu tarihsel unsur sıklıkla işlenir. Okur-yazarlık oranı önceki kuşağa göre yüksek olan yeni neslin en baştan ulus-devlet ideolojisini benimseyip uygulayabilmesi de bu nedenle önem arz eder. *Türk Çocuğu*'nda ulus-devlet ideolojisinin kodlarına sıklıkla rastlamak mümkündür. Osmanlı Devletinin ardından cumhuriyet rejimi ile yeniden kurulan devlet, yeni idealleri ve ideolojileri kitle iletişim araçları vasıtasıyla benimsetmek durumdadır. 1789 Fransız İhtilali ile başlayan ve sonraki yüzyıllarda devletleri ve azınlıklara yayılan ulus-devlet idealinin süregelmesi için de çocukların kazanılması en önemli unsurlardan birini oluşturur. Devletlerin varlıklarını devam ettirebilmeleri, ideolojik aygıtlarının kapsama alanını genişletmeleri ve ideolojilerinin sürdürülebilirliği açısından çeşitli mekanizmalara ihtiyaç duyulur.

Atatürk

Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, *Türk Çocuğu* dergisinde geniş yer bulur. Atatürk'ün doğumuna ilişkin hikâyeler ve anılar betimleyici bir bakış açısıyla aktarılır. *Türk Çocuğu* dergisi, bir çocuk dergisi olması itibarıyla 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı ve 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramlarında, Atatürk'ün genç nesle olan inancına yönelik şiirler, biyografiler, hikâyeler ve anı niteliğindeki eserleri özel sayılarla paylaşır. Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüne rast gelen Kasım ayındaki sayılarında ise, saygılı ve müteşekkir bir bakış açısı ağırlık basar. Tablo 6.'da da belirtildiği üzere Atatürk'e, derginin ilk sayısındaki "Türk Büyükleri" köşesinde yer verilir. Mustafa Kemal Atatürk'ün, *Türk Çocuğu* dergisinin 25 sayısının tamamındaki incelemelere göre 301 kez "Atatürk", "Ata" ve "Atam" ifadeleriyle anıldığı görülür (Bakınız: Tablo 4.3). Atatürk'ün hayata gözlerini yumduğu 10 Kasım'ın sene-i devriyelerinde, Âşık Veysel'in "Atatürk'e Ağıt" adını verdiği şiir de *Türk Çocuğu* dergisinde yayımlanır:

*“Ağlayalım Atatürk'e,
Bütün dünya kan ağladı.
Süleyman olmuştu mülke,
Geldi ecel, can ağladı.*

*Tren hattı, tayyareler...
Türkler giydi hep karalar,
Semerkant'la Buhara'lar
İştitti her yan ağladı.*

*Siz sağ olun Türk gençleri,
Çalışanlar kalmaz geri.
Mareşal'in askerleri,
Ordular, teğmen ağladı.*

*Doğu, batı, cenup, şimal,
Aman Tanrım, bu nasıl hal?
Atatürk'e erdi zeval,
Memur, mebusan ağladı.*

*Zannetme, ağlayan gülmez,
Aslan yatağı boş kalmaz.
Yalnız gidenler gelmez,
Her gelen ağladı.*

*Söylenecek bundan geri.
Atatürk'ün eserleri
Bütün dünyanın her yeri
Ah çekti, vatan ağladı.*

*Fabrikalar icat etti,
Atalığın ispat etti.
Varlığın Türk'e terketti.
Döndü çark, devran ağladı.
Dost değil, düşman ağladı.*

*Uzatma VEYSEL bu sözü,
Dayanmaz herkesin özü
Koruyalım yurdumuzu” Âşık VEYSEL (Türk Çocuğu, 1 Kasım 1945, Sayı 13:
5)*

Veysel'in şiirinde Atatürk'ün ölümüne ilişkin ağıt içeren bir dil kullanılır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatına ilişkin hikâyeler ise ölüm yıldönümünün rasgeldiği kasım ayında daha geniş yer bulur. “Atatürk'ten Hatıralar” dipnotu ile “Atatürk ve Sığırtmaç Mustafa” başlıklı hikâyede, Mustafa Kemal Atatürk'ün bir Trakya gezisi esnasında karşılaştığı çoban bir çocuğun dürüstlüğünden etkilenerek ona

yıllık kazancı kadar harçlık verdiği, sarılığını hastanede dört ay boyunca tedavi ettirdiği ve okula göndererek eğitim aldırıldığı anlatılır (*Türk Çocuğu*, 16 Kasım 1945: 7). *Türk Çocuğu* dergisinde, Türk şair, siyasi ve yazarların Mustafa Kemal Atatürk hakkında ölümünün yedinci yılı olması münasebetiyle görüşlerine de yer verilir. Örneğin 1945 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'ndeki (CHP) görevini sürdüren Celal Bayar, “Atatürk’ü sevmek de ibarettir” ifadelerini kullanırken şair ve yazar Nurullah Ataç da, “Atatürk, ‘yaradan denen yaratıcı adamdır’ demişti. O da en yaratıcı adamdı. Tanrılaştırılmaya şüphesiz en layık olandı” diyerek Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün zekâsına vurgu yapar. *Türk Çocuğu*’nda Atatürk üzerine tanrısal özellikler yükleme işlevi de sıkça görülürken isimlendirici ve tespit edici yorumlar da görülür. Mesela aynı köşede Sadri Etem Ertem, Mustafa Kemal için “Türk rönesansını sağlamak için yaşadı” der (*Türk Çocuğu*, 16 Kasım 1945: 7).

İsmet İnönü

Türkiye Cumhuriyetinin ikinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, *Türk Çocuğu* dergisinde 199 kez “İsmet İnönü” ve “Milli Şef” ifadeleriyle anılır (Bakınız: Tablo 4.7). İnönü genellikle Mustafa Kemal Atatürk ile birlikte anılıp Cumhurbaşkanlığının yıldönümlerinde tek başına anılır. Cumhuriyetin ikinci Cumhurbaşkanı İnönü, hayatı, katıldığı savaşlar, elde ettiği başarılarla dair öğretici metinler ile çocuklara bilgiler sunulur. Milli Şef döneminde, Türklük kavramına özellikle ağırlık verilerek erdemli davranışların sıfat olarak kullanıldığı gözlenir. *Türk Çocuğu* dergisinin önemli kalemlerinden Arif Avcı, “Milli Şefimizin Cumhurbaşkanlığı’nın Yedinci Yıldönümü” isimli başlıkta İsmet İnönü’den “Atatürk’ten sonra gelen en fedakâr ve inanmış başı” sözleriyle bahseder. Avcı bu yazısında; Göz kamaştırıcı bir parlaklıkla doğan Cumhuriyetin öncüsü ve yürütücüsünün İsmet İnönü’den başkası olmadığını işaret ederek Atatürk’ün ölümünün ardından milletçe kan çanağı olmuş gözlerdeki ışıltı ve umudun doğmasına sebep olan tek kişinin olduğunu söylemiştir. İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığının yedinci yılı kutlanan yazının sonunda, onun Türk milletinin başında olmasından dolayı gurur duyguları ifade edilerek milletçe İnönü’ye sağlık dilenmesi istenir (*Türk Çocuğu*, 16 Kasım 1945: 11). İsmet İnönü’ye, *Türk Çocuğu* dergisinde oldukça geniş yer ayrılır. Dergi, İnönü hakkında yayımlanan yazılarda genellikle Atatürk’ün ardından gelen en büyük ikinci lider biçiminde

bahseder. *Türk Çocuğu* dergisindeki “Türk Büyükleri” başlıklarında da yazan Arif Avcı, Mustafa Kemal Atatürk’ün ardından ikinci sayıda İsmet İnönü’nün başarıyla geçirdiği savaşları ve hayatını yazar. Avcı, İstanbul’un düşman işgaline uğraması sebebiyle 16 Mart 1920 tarihini “Tarihimiz için unutulmaz kara gün” biçiminde niteleyerek Osmanlı İmparatorluğu’ndan ise “Osmanoğulları” diye bahseder (*Türk Çocuğu*, 1 Ocak 1945: 5). Bu noktada, Osmanlı İmparatorluğu/Osmanlı Devleti yerine Osmanoğulları şeklinde bir niteleme kullanılması, Cumhuriyet değerlerinin Osmanlı Devleti’nin monarşik yapısına karşı duruşunu tasvir eder. Anlaşıldığı üzere, *Türk Çocuğu* dergisinde İsmet İnönü’den bahisle yazılan yazıların birçoğunun onun varlığına duyulan şükranın ifade edilmesinin yanı sıra İnönü’nün Mustafa Kemal Atatürk’ün yakın arkadaşı olduğu minvalindeki çerçeveye, Cumhuriyetin kurucusunun ardından ikinci bir rol yüklenir.

Türklük

Türklük kavramı, *Türk Çocuğu* dergisi ana dayanak noktasında durur. Derginin hemen her sayısının içeriğinde ulus temelli doğrudan bağlantılarla, geçmişte yaşayan Türk büyüklerine, askerlere yer verilirken Türklük şuurunun ne olduğu, nasıl davranılması gerektiği ve Türklerin kahramanlık ile başarılarına dair içerikler görülür. *Türk Çocuğu*’nda Türklük olgusunun yalnız başına görmek pek mümkün değildir. Mesela, “Türk Çocuğu’nun Hikâyesi: Küçük Saka” başlıkla hikâyede Türklük, aynı zamanda korkusuzluk, savaşçılık, fedakârlık ve ileri görüşlülük gibi erdemlerle ilintilendirilir (Atatuğ, 1946). Bu çerçevede “Türk çocuğu!” seslenişine dergide sıkça rastlanılır. Türklük kavramı da bu bağlamda evlatlık kavramı altında ele alınır. Türk büyüklerine layık, Cumhuriyet değerlerine sahip çıkan ve ulus devlet yapısı içerisinde milli kimlik kazandırılması rolünü üstlenen dergi, Türklük olgusuna doğuştan bir kazanım atfetmesine karşın hak edilmesi gereken bazı ritüellere uyulmasını da öğütler. *Türk Çocuğu* dergisinde, Türklük hikâyelerden, destansı öyküler, şiirler, bilmeceler, masallar, karikatürler, marşlar, şarkılar yoluyla çeşitli kahramanlık, cesurluk ve diğer erdemlerden ayrı biçimde değerlendirilemez. Türklük aynı zamanda dürüstlük, ataya, anne-babaya saygı, sorumluluk almak, temiz olmak ve çalışkan olmak gibi özelliklerle bağdaştırılır. Dergide, “Tarihimizden Kahramanlıklar: Kahraman Mehmet” ismiyle ve “Tarihçi Baba” imzasıyla çıkan epik özellikteki çizgi hikâye biçiminde yer alır.

Serideki kahramanlık hikâyeleri, düşman askeri ile korkusuzca ve fedakârca savaşarak ülkesini koruyan bir Türk evladının hikâyelerine dayanır. Kahraman Mehmet, serüvenlerinde atalarının ve büyüklerinin öğütlerini büyük bir saygıyla dinler, tarihine bağlıdır, atalarını onurlandırmak gibi bir his içindedir. Dolayısıyla düşman kalelerine tek başına tırmanarak ve düşmanı etkisiz hale getirerek milleti ile büyüklerini gururlandıran bir özellik taşır. Kahraman Mehmet, hikâyelerinde tüm bu yeteneklerini ise varoluşu ve büyüklerini dinlenmesine borçludur.

Bayrak

Bayrak, ulusun en değerli ve kutsal sembolüdür (Kaya, 2012). Bayraklara saygı ve ataları anma bağlamında coşku içeren marşlardan oluşur. Ulusu birleştirici unsur olan bayrak aynı zamanda yurt/vatan, kahramanlık ve milli inançlara ilişkin değerler de taşır. Sembolik anlamlar ve atıflar taşıyan bayrak ögesi bağlamında ortaya çıkan toplumsal birlik ile ulus devlet inşası hızlandırılır. Devletler, varlıklarının meşruluğunu ve üst bir yapı olarak gücünü hissettirme aracı ile varlıklarını gösterme ihtiyacından ötürü bayrakları ön planda kullanırlar (Elhan, 2019). Ulus devlet yapısı altında yaşayan bireylerden ise ortak kimlikle tek tip bir ulus inşasındaki uyumlarını hızlıca tamamlamaları beklenir. Bayrak, somut bir varlık olarak görünse de ulus devletlerin vatan sevgisi, fedakârlık, gurur, cesaret, ölüm, yaşam, birlik, baba ve güç simgelerinin yoğun bir biçimde yaşanarak ortaya çıkmasına dayanır (Öztekin, 2019). Bayrak imgesi, çocuk dergilerinin genellikle ön kapaklarında vatan, asker, ay-yıldız gibi semboller ile desteklenerek kullanılır. Vatansever ve Türk oldukları için minnet duyan yurttaşlar, ulusal kimliğin vazgeçilmez başlığını oluştururlar. 1930 ve 1940'lı yılların kan ve soy birliğine dayanan Türk milliyetçiliği anlayışı bayrak, milliyetçilik ve vatan üzerinden inşa edilir (Bakınız: EK-24).

Milli bilincin ve ahlaki terbiyenin aşılması ile ideal çocuğun yaratılma çalışmasının önemli bir noktası ise, ulus kimliğinin tüm öğelerinin kutsanmasına dayanır (Öztañ, 2011). Kutsanan milli bayramlar, bayrak ve diğer ulus devlet öğeleriyle ilişkilendirilir. Bayrak öznesiyle kutlanan milli bayramlar aynı zaman itaat ve disiplini artırıp ulus bilincinin daha güçlü yaşanması demektir.

4.3.2. *Türk Çocuğu*'nda Toplumsal Cinsiyet Rollerini

Ulus-devlet ideolojisinde her bireye belirli sorumluluk ve görevler yüklenmesi ile beraber toplumsal normlar oluşması söz konusudur. Toplumsal cinsiyet rolleri, savaştan çıkmış milletlerin uluslarını ayakta tutmak için başvurdukları bir yöntem olarak görülse de nüfus artışına ihtiyaç kalmayan gelecekte de toplumsal kültürün bir normların bir parçası olduğu görülür. Söz konusu cinsiyet rollerinin gösterimleri ise çocuk dergilerinde farklılık gösterebilir. Bir durumun doğrudan açıklanması kimi sorgulama ve öğretim eksiklerine yol açarken yansıtma yönteminde bu durum asgari seviyeye indirgenebilir. *Türk Çocuğu* dergisinde de toplumsal cinsiyet rollerinin yansıtma yöntemiyle bağdaştırılması amaçlanır.

Resim 4.7. Anne Kedi Börek Yapıyor

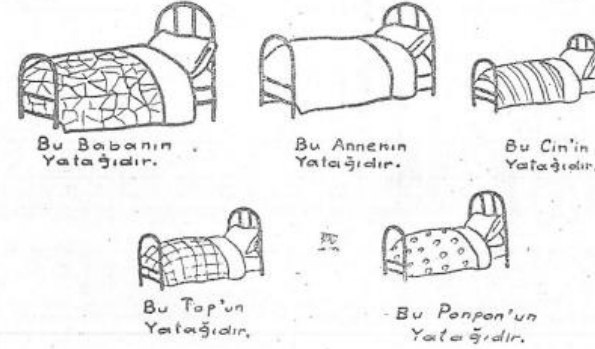
Türk Çocuğu dergisinde annelik rollerine ilişkin aktarmaların “Kedi Ailesi” çizimleri üzerinden desteklendiği görülür. Börek yapan, çamaşır yıkayan, önlüklü anne modelinin “sevimli” tasvirlerle bir işi bitince hemen diğerine yönelmesine dair gereklilikler de söz konusu desteklemenin bir örneğini oluşturur. Annelik kavramı, Badinter’in (2011: 52) ifade ettiği üzere tam mesaili bir çalışma modeli biçimde karşımıza çıkar. Ayrıca tam mesaili çalışma modeli, meslek, ideoloji, kimlik ve toplumsal normlar halini alır (İlknur, 2018).

Resim 4.8. Anne Kedi Çamaşır Yıkıyor

Toplumsal cinsiyet rollerinin başka bir canlı veya durum üzerinden görsel biçimde anlatılması bir öğretme yöntemi biçimi olarak görülebilir. *Türk Çocuğu*'nda yer alan "Kedi Ailesi" isimli çizimli anlatılarda günlük ev işlerinin hangi birey tarafından yapılması gerektiği anlatılır. Buna göre bireyin zihnine toplumsal cinsiyet rollerinin en önemli sacayağı oluşturulur. Çekirdek aile yapısında erkek çocuğuna yaşama dair rutin hakkında fikir verilirken kız çocuğuna da gelecekteki rolleri hakkında bildirimde bulunulur. Çocuk dergilerinde ailelere özellikle de çocuk bakımından sorumlu olan annelere dönük olarak yazılan yazılar ve bu çerçevede ortaya konanlar ile sağlıklı bir çocuğa sahip olmanın tüm incelikleri adım adım anlatılmıştır. Bahsi geçen anlatılarda bebeklik döneminden başlayarak, ilk çocukluk ve okul yıllarında kazanılan bakım, beslenme, uyku, temizlik, hijyen gibi alışkanlıklarının, gelecek yaşamlarında da çocukların gündelik yaşam alışkanlıklarının temellerini oluşturması amaçlanmıştır. Böylece Cumhuriyetin idealize ettiği ve modern toplumların gündelik yaşam alışkanlıklarını oluşturan, bakım, beslenme, giyim, temizlik, hijyen kurallarını bilen çocukların gelecekte sağlıklı ve salgın hastalıklardan arınmış bir toplumun temellerini oluşturması yönünde önemli adımlar atılmıştır (Başboğa, 2018).

Küçüklerin Sayfası

Resim 4.9. Kedi Ailesi

Toplumsal cinsiyet rollerinin benimsetilmesinde fiziki yapı, kılık-kıyafet ve hitap biçimleri belirleyici olur. Resim 4.9.'da görülen baba figürü, genç zihinlerde makbul olanın peşinen belirlenmesinde önemli rol oynar.

Anelik Kutsiyeti

Türk Çocuğu dergisinde aile unsuruna resim, çizgi ve hikâyeler aracılığıyla sıkça verilir. Ev ortamındaki çekirdek aile yapısına dair ulus devletin makul bulduğu ölçüde aile diyalogları da dergi içeriklerinde görülür. Dergide annelik kavramı ise, yemek yapan, bulaşık ve çamaşır yıkayan ayrıca çocuklarına banyo yaptıran bir imajdadır. Anne, diğer aile bireylerine kıyasla daha ön planda ve evin öznesi konumuna yerleştirilir. Yegâne vazifesinin toplamı evdeki emek gücü yapılan annenin kutsiyeti ise fedakârlığından ve çalışkanlığından ileri gelir. Zira dönem koşullarının mevcut ideolojisinde tersi bir davranış kalıbının uygulanması mümkün değildir. Dergi, fedakâr

annenin ulus devletin ideolojisinin yaygınlaşması temalı içerikler ile çocuklar dünyaya getirmesi, evin asli sorumlusu olması, hayattaki toplam yükümlülüğünün ev olduğuna yönelik dergi okuyucusuna normalin gösterilmesine yardımcı olur. Anne figürü, ev ortamında önlük giyer ve ev işleri anne için mesleki nitelik gösterir. Kadınların güçlü-güçsüz ayrımındaki dezavantajlı tarafta yer alması ve yaşamın her alanında, yazılı metinlerde, başta din-devlet yapısı olmak üzere kurumlarda ve toplumsallaşma biçimlerinde arka planda tutulmasıyla önce dile ve yazıya dökülmesi, sonra da toplumsal kabul görmesi, erkekleri mücadelenin gayrimeşru aktörü ve gizli sorumlusu kılar (Özbay ve Baliç, 2004). Dolayısıyla “kutsiyet” atfı da ataerkil yapının aygıtları tarafından kadınlara atanan bir özelliktir. Vatanın ve ulusun varlığında kadının, daha doğru bir ifadeyle “anne” olan/olacak kadının ön plana çıkarılması, vatan toprağına karşı güçlü hislerin inşasında en büyük işleve sahip olan konudur. Çünkü kadın, annelik statüsü ile çocukları arasında, bir beraberlik ve bütünleşmiş duygusu verir. Böylece anne figürü, ulusu birleştiren sonsuz, erdemli, fedakâr ve vazgeçilmez bir bağlılığın figürü biçiminde karşımıza çıkar. Kadının bu çerçeveye sığdırılarak simgeleştirilmesi kutsal ve yüceltici görünmesine karşın, gerçekte anne ve kadınların toplumun eşitsizliğine maruz kalan üyeleri olması, milliyetçi devletlerde ikinci sınıf vatandaşlar olmasının da önünü açar (Kasımoğlu, 2016).

Erk gözlemcisi erkek çocuk

Ulus devletlerin güç merkezi odağı yapılan erkek bireyleri toplum ve devlet tarafından biçimlendirilir. Bu biçimlendirme her ne kadar biyolojik temellere dayandırılrsa da toplumsal norm halini alan kodlar üzerinden bir şekillendirme söz konusu olur. Erkek, doğumundan itibaren toplum temelli çevresel etkiler ile donatılır. Toplum ve ulus devlet makbul kabulü almış inanç, değer ve yargılar doğrultusunda şekillendirilen davranış biçimlerinin erkek ve kadın bireylerden çocukluktan itibaren görmek ister. Bu tutumların toplum içerisinde uygulanma isteğinde ise taviz yoktur. Toplumsal normlar dışında davranış gösteren bireyler, normlar ve makbul değerler çerçevesinde yeniden değerlendirilip “eksikler” giderilir veya yanlış olan davranış kalıpları hemen düzeltilir. Bu safhasının öğretilmesi aşamasında erkek çocuk, babasını rol-model almak durumundadır. Gözlem ve deneyimler ile öğrenilen davranış kalıpları ise derhal uygulanır (Çelik, 2016). Toplumsal ve kültürel bakımdan inşa edilen erkek

çocuk tasviri dönemselsel olarak farklılık oluşturabilir. Çocukluk algısının oluşumunda, toplumsal normlardaki değişiklik ve farklılaşan değer yargılarının dönüşümü ile yeniden inşa süreci söz konusu olur. Çocuk dergilerinde çocukluğun inşası süreci baskın biçimde yer alan değerlere sıkça vurgu yapılır. Cumhuriyete bağlılık, Türklük, vatanseverlik, yerli malı kullanımı, ideal çocuk görünümü bunlardan bazıları olarak görülür (Alabaş, 2021). “Türk Çocuğu'nun Hikâyesi: Küçük Saka” başlıkla hikâyede savaşa giden bir babanın oğluna evi, evdeki kadınları emanet ettiğini söyleyerek “evin erkeği” rolü yüklemesi de üstünlüğün ve sorumluluk erdeminin yalnızca erkeklik cinsiyeti üzerinden aktarıldığına dair bir mesaj verilir. 1930'lu yıllardan itibaren yayımlanan çocuk dergilerinde erkek çocuklarının, güçlü, cesur ve korkusuz biçimlerde yer aldıkları görülür (Ayşe Mirza, 2021). *Türk Çocuğu*'nda da Cumhuriyetin koruyucusu, bayraktarı ve öznesi rolü erkek çocuklarına aittir.

Baba figürü

Connel'in ifade ettiği üzere; “Hegemonik erkeklik, erkin meşruluk sorununa kabul görmüş cevabı tanıyan, kadınların ezilmesi durumunda erkeklerin egemen durumunu garantiye alan cinsiyet pratikleridir.” (1995: 79). *Türk Çocuğu* dergisindeki baba figürü çalışan, gazete okuyan, tekli koltukta oturan, ev işlerinde görülmeyen ve çocukların eğitiminde anne figürüne göre geri planda duran bir çizgide resmedilir. Ciddiyet ve vakur duruş ise baba figürünün bir diğer özelliğidir. Parsons, ailenin ne olduğu ve nasıl yorumlandığına dair tanımlamalara yer verir. Buna göre çekirdek ailedeki baba figürü araçsal bir nitelik taşır (Olgundeniz, 2011). Bu nedenle baba, aileye bir ev imkânı sağlar ve evin geçimini sağlar. Baba figürü ve anne figürü, görsellerde ana karakter niteliğinde resmedilir. Baba karakteri, evde baston kullanır, ağırlık yükleri taşır ve anneye göre daha az diyalog kurar. Çocukların diyaloglarında ise baba figürü ile iletişim kurma biçimlerinin uygulamaları gösterilir. Ailenin yeniden inşası kapsamında sosyal bir yaşantı resmine yer verilmez. Bu bakımdan ailenin bir arada olabileceği tek mekân evdir. Baba figürünün yatak odası da dergide görülür. Buna göre babanın ve annenin yatakları ayrıdır, babanın yatağı daha geniş ve büyüktür. Dergide, akşam yemeği sahneleri de yer verilir. Akşam yemeklerinde de babanın tabağı daha büyüktür ve sofranın en başında oturur. “Aile reisi” kavramının dolaşıma sokulması bu noktada kendine yer bulur.

4.3.3. Makul çocuktan makbul vatandaşa

Ulus devlet ideolojisinin izin verdiği ölçüde modernleşmek ve toplumsal norm standartlarının belirlenmesi açısından kitle iletişim araçları tarafından ortaya konulması söz konusu olur. Makul kız çocuğundan makbul kadına, makul erkek çocuğundan da makbul erkeğe geçiş sürecinin inşası da bu aşamada oluşturulur. Çocuk dergilerinde aile ile geçirilmesi gereken vakitlere ilişkin gösterimler de karşılaştırmaya yol açar. Resmedilen üst ahlaklı aile yapısı bir idea biçiminde sunulur. Böylece bireylere makbul aile yapısına ulaşılmasının formülü edebi metin, karikatür, çizgi dizi ve iş bölümlerine yönelik detaylarla verilir. 1936 yılında yayımlanmaya başlayan *Yavrutürk* çocuk dergisinde de benzer olgulara rastlamak mümkündür (Aday ve Tamer Torun, 2019).

Toplumsal cinsiyetin inşasında, milliyetçi ve ulus devlet ideolojisine yönelik “ideal”, “normal”, “doğru”, “makbul”, “makul” ve “örnek” gösterilen semboller kullanılır. Cumhuriyetin ulus devlet ideolojisini çocukluk ve dergicilik alanlarını birleştirici bir yapı üzerinde göstermesi gerekli kılınır. Dönemin teknolojik imkânları doğrultusunda kitle iletişim araçlarının kısıtlılığında dolayı çocuk dergiciliği söz konusu temaların işlenmesi için en uygun alanı oluşturur. Ulus devletin simge ve sembolü biçiminde kullanılan olgular, kavramlar, sözcükler ve editoryal resim seçimleri ile inşa süreci uygulama alanında karşılık bulur. Ulus devlet, Cumhuriyet değerlerini özümseyen, belirlenen sorumluluk ve görevlerinin bilincini tam anlamıyla kavrayan “Türk çocuğu”nun inşasında eğitim vasıtasıyla ideolojik unsurlar kullanılır. Bununla beraber “Cumhuriyetçi”, “Batılı”, “modern”, “sağlıklı”, “çalışkan” ve “üreten” bir Türk nesli yetiştirmek için toplum mühendisliği de gerçekleştirilir (Tamer Torun, 2021).

Çocuk ve çocukluk algısının belirlenmesi ise Locke ve Rousseau’nun görüşleri ön plana çıkar. Locke’a göre, bağımsız ve özgür irade sahibi vatandaşların topluma kazandırılması için yurttaşın kendi sorumluluklarını çocukluk döneminde öğrenerek benimsemesi gerekmektedir. J. Locke’un *Eğitim Üzerine Düşünceler* (1693) isimli tezinde, çocuğun geleceğin yurttaşı biçiminde görülerek yetiştirilmesi fikri ilk kez ortaya çıkmıştır. Locke’a göre çocuk, doğuşunda, yani hiçbir eğitim almadığında bir “boş levha”ya benzer. Locke’un bu görüşü eğitim ve çocuk düşüncesine bir bakış açısı

kazandırmak ile beraber J. J. Rousseau'nun çocuğun doğuşundan gelen bir masumiyet içinde olduğuna dair düşüncesi modern anlamda çocukluğa bakış açısını kökten değiştirecek bir sav ortaya koymuştur (Kaplan, 2005). Rousseau'nun çocuğun doğumunda masum ve günahsız olduğunu savunan tezi, dönemin güçlü Hristiyanlık algısına da karşı çıkmıştır. Rousseau ayrıca insanın çocuk döneminin yetişkinliğin aksine bir yaş aralığı olmamakla birlikte kendi başına anlamlı ve değerlidir. Çocuk eğitiminde, iradeye ve hoşgörülülüğe dayanan bir sav ortaya koyan Rousseau, yetişkinler için de bu davranış modelinin önemliliği savunur (Rousseau, 2006).

Her dönemde ideolojik etkenler doğrultusunda makbul çocuk anlayışı olduğu gibi Cumhuriyet'in de kendine özgü çocuk yetiştirme anlayışı mevcuttur. Bu maksatla gerçekleştirilen kongrelerde de makbul çocuğun yetiştirilmesi ile sağlam temelli gelecek nesle yönelik görüşme gerçekleştirilir. Mustafa Kemal Atatürk, 1921'de Muallime ve Muallimler Birliği'nin bir araya geldiği Maarif Kongresi'nde, şimdiye kadar takip edilen eğitim ve öğretim biçimlerinin, tarihte yaşanan başarısızlıkların da en önemli sebeplerini yol açtığına dair açıklamalarda bulunur. Atatürk, eğitimin millileştirilmesine yönelik çabalardan bahsederken eski harfli yayımların bütün öğretilerinden ayrılmış, Doğu'dan ve Batı'dan gelen gayri milli etkilerden uzak ve milli ahlakla bağdaşan makul bir kültür kasteder. Buna göre Türk milletinin ekonomik, sosyal, kültürel, teknolojik ve diğer tüm alanlarda ilerlemesinin tek yolu da kendi değerlerine uyan milli eğitim modelinden geçer. Mustafa Kemal, yaratılacak kültür ile Türk kültürünün temeli atılacak ve bu zeminin de Türk milletinin ahlaki değerleriyle örtüşmesi gerektiğine vurgu yapar. Özellikle çocuk ve genç neslin yetiştirilmesi yönelik misyonun, onların ahlaki değerlerini ve verilen eğitimi zedelemesine karşı koruyucu bir nitelik de taşıması gerekir (İnan 2012). Türkiye, Cumhuriyetin ilanıya her alanda olduğu üzere eğitim alanında da yeni bir düşünüş biçimi oluşturmasına yönelik çabalar ulus devlet yapısına özgü terimler ve kutsalları da beraberinde getirir. Yeni nesle kazandırılması gereken becerilerin yolu milli, ahlaki, terbiyevi, öğütçü, sınırları belirlenmiş bir milli eğitimden geçer. Bu noktadaki en önemli husus; bilginin doğrudan öğrenilmesi değil, bilginin hangi hisler ve bakış açış açısıyla yorumlaması gereğine dayanır. Mustafa Kemal Atatürk de yeni eğitim haritasında, bu düşünceyi dile getirerek eskinin sistemsiz ve genele yaygınlaştırılmayan eğitiminin yerine toplumun tümüne ideolojik biçimde yaygınlaşan bir modelinden bahseder. Makbul bir nesil yetiştirmenin ön koşullarında biri de milli terbiye biçiminde gerçekleşir. Milli terbiye,

bireylerin kolektif biçimde milli görevlerini yapmalarının sağlanması böylece milli hayatı bütün zorunluluklarını yerine getiren bir yurttaş modeli yetiştirmektir (Başboğa, 2018).

5. SONUÇ

Türk Çocuğu, tek partili Cumhuriyet döneminden çok partili hayata geçiş sürecinde yayımlanması itibarıyla dönemin ulus devlet yapısının çocuk dergilerine etkilerinin anlaşılması bakımından önemli olmuştur. 16 Birincikânun (Aralık) 1944 ile 1 Mayıs 1946 yılları arasında yayımlanan *Türk Çocuğu* dergisinin 25 sayısı niteliksel içerik analiziyle incelenmiştir. İlk kez bu çalışmada ele alınan *Türk Çocuğu* dergisi kitle iletişim araçlarının, ulus devlet, resmi ideoloji, toplumsal cinsiyet rolleri gibi unsurlara milliyetçilik ve ideal olanın tasviri bağlamında yer verdiğine bir örnek oluşturmuştur. Bu tasvirler, resim, karikatür, hikâye, masal, şiir, marş ve öğretici metin içeriklerinde yer alan vatan sevgisi, cesaret, sorumluluk, gurur, saygı vb. soyut kavramlarla inşa edildiği gibi bayrak gibi somut olgularla da oluşturulur. Bunun yanı sıra bayrak ve vatan sevgisi kavramları birbiriyle özdeş yapıda sunulur. Ulus devletçi politikaların gerek milli eğitim gerekse kitle iletişim araçları yoluyla makbul nesil yetiştirmeye yönelik amacı, *Türk Çocuğu*'ndaki ahlaki ve terbiyevi öğretici rolüyle paralellik göstermiştir. *Türk Çocuğu* dergisinin ulus devletin unsurlarının genç nesle aktarılıp benimsetilmesinde önemli bir rolü olmuştur. *Türk Çocuğu*, tek partili Cumhuriyet döneminin ardından yüksek sesle dile getirilmeye başlayan demokratikleşme söylemlerinin ardından yayım hayatını sonlandırmıştır. Çalışmamızda, *Türk Çocuğu*'nun “öğretici ve terbiyevi” misyonuyla oluşturma gayretinde olduğu yeni nesilin, örnek kız ve erkek çocuklarının makbul değerlendirilen bir zeminde inşa ettiği görülmüştür. Kitle iletişim aracı yoluyla ideal Türk çocuğunun yaratılma süreci ise erkek çocuklarına babalık kavramı üzerinden, kız çocuklarına ise annelik rollerinin aşılması yoluyla biçiminde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Aileyi anlatan çizim ve hikâyelerde bir erkek bir kız çocuğu bir anne ve bir baba ile çekirdek ailenin yani makbul aile yapısının altı çizilmektedir. Mutlak itaat eden çocuklar anne, baba, öğretmen ve diğer erklere karşı aksi fikirlerini asla beyan etmezler çünkü *Türk Çocuğu* evreninde aksi bir düşünce yoktur. Aynı formdaki aileler ve tek tip yetiştirilen çocuklarla birlikte gelecek nesillerden de daha iyi eğitim almış ancak aynı anne-babalar olması beklendiği fark edilmektedir. *Türk Çocuğu* dergisindeki “Türk Büyükleri” köşesinde yer alan tarihi şahsiyetlerinin tamamının erkek olmasından anlaşılacağı gibi toplum tarafından saygı duyulan bir kişi olmanın yolu öncelikle erkek cinsiyetine sahip olarak dünyaya gelmekten geçmektedir. Dolayısıyla kadın

olmak, yalnızca ev işlerini yapan ve yapması da gereken bir varlık olarak karşımıza çıkmıştır.

Toplumsal cinsiyet rollerinin keskin biçimde ayrıldığı görülen *Türk Çocuğu*'nda erkek olmak aynı zamanda korkusuz, savaşçı, mirasçı, özgüvenli ve itaatkâr olmaktan geçmiştir. Kadın olmanın sınırı ise eğitilmiş ancak geleceğin yalnızca anne adayı olmaktan ileri gidemez.

Türk Çocuğu'nun ele alınan dergi içerikleri ile kahramanlık, vatanseverlik, ideal Türk çocuğu tanımları, atalara saygı ve sonsuz sevgi taşıyan metinlerle bir propaganda unsuru olan kitle iletişim aracı görevinin ifa ettiği görülür. Dönem koşulları gereğince siyasal iktidarın aynı zamanda devlet, iktidar ve iktidarın toplumsal alandaki tek belirleyici olması konumu, *Türk Çocuğu* dergisindeki incelemelerle anlaşılır. Dergi yayım hayatı boyunca benzer nitelikte içerikler üretmesine veya çeviri yoluyla yayımlamasına karşın, bu yayım hayatını süre bakımından iki bölümde değerlendirildiğinde; ilk bölümde ağırlıklı olarak öğretici içerikler ikinci bölümün ise, neredeyse tamamıyla kahramanlık ve vatanseverliğe dayalı öğretilerden oluştuğu görülür. Dergi, Türkiye'nin siyasal, ekonomik, sosyal ve Türk dergiciliği açısından bir geçiş sürecinin yansımalarını ihtiva eder. İkinci Dünya Savaşının sürüyor oluşu ve ekonomik kriz sebebiyle kâğıt teminin giderek zorlaşması süreçlerine *Türk Çocuğu* dergisi de tanıklık eder. *Türk Çocuğu*, ulus devletinin milliyetçi ideolojilerinin resim, simge ve semboller ile dolaşıma sokulması süreçlerinde rol alır. Derginin sahiplik yapısında devlet kurumlarında resmi görevi ve raportörlüğü bulunan isimler bulunmakla beraber Naki Tezel de sonraları Başbakanlık'ta görev yapar. Dergi, dönem koşullarının getirdiği furya ile birlikte ulus devlet, toplumsal cinsiyet politikaları, kadının ve erliğin yeniden inşası süreçlerinde içerik üretir. Bununla beraber, derginin ilk sayısının "Birincikânun" ve "İkincikânun" ibareleri ile tarihlendirilmesinin ardından Resmi Gazete'nin 10 Ocak 1945 tarihli sayısında ay isimlerinin değiştirilmesini müteakip üçüncü sayısından itibaren "Şubat" biçimde tarihlendirilerek çıkarılması da geçiş dönemi özelliği gösterir. *Türk Çocuğu*, Cumhuriyetin ilk siyasal iktidarının temel değerlerinin yer aldığı bir çocuk dergisi olmasının yanı sıra ekonomik kriz, Marshall Yardımı ve Türkiye'de siyasal iktidarın el değiştirmesi gibi önemli olaylardaki geçiş dönemlerinin de etkilerini barındırır.

KAYNAKÇA

- Aday, B., Tamer Torun A. (2019). "Toplumsal Cinsiyetin İnşası Bağlamında Yavrutürk Çocuk Gazetesi (1936-1940) Örneği", IX. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı, s.44.
- Adorno, T. W., & Horkheimer, M. (2002). The culture industry. na.
- Ahi, S. S. (2020). Ulusal Kimliğin İnşası Sürecinde Çocuk Edebiyatı Faaliyetleri (1923-1940) (Master's thesis, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Akarcay, P. (2018). 1940'lı Yıllarda Türkiye'de Entelijansiya, Basın ve Siyaset İlişkisi Üzerine. Research Studies Anatolia Journal, 1(2).
- Akıncı A. Sefa USTA, Kocaeli Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.
- Akıncı, A. (2014). Milliyetçilik kuramları. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 15(1), 131-150.
- Akyüz, Y. (1982). Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1982'ye), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 114., R. & Kamer, S. T. (2016). Afacan Çocuk Gözü dergisi ve çocuğun vatandaş olarak eğitimi. Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-(Prof. Dr. Hayati Akyol Armağanı), 11(3), 77-92.
- Alabaş, R. (2021). Cumhuriyet ve çocuk. Yeni İnsan Yayınevi.
- Alpay, A. "Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 5 / Muhafazakârlık", İletişim Yayınları, 2003, S.41.
- Asar, A. YEŞİLYURT, E., "Çocuk Haftası Dergisinin Çocuk Edebiyatı Açısından İncelenmesi", E. Karaelmas Journal of Educational Sciences, 2017, s. 297.
- Aslan, M. (2014). ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası uyguladığı dış politikası'nın Türkiye'ye etkileri (1945-1952) (Master's thesis, Ufuk Üniversitesi).
- Aydın, M. K. (2019). Millî Korunma Kanununun Hayata Geçirilişi (1940) Ve Tek Parti Dönemi Uygulamaları.
- Aydın, Suavi, 1993, Modernleşme ve Milliyetçilik, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Badinter, Elisabeth. (2011). Kadınlık Mı Annelik Mi? İstanbul: İletişim
- Tuna, S. "Köy Enstitüleri'nde kadın olmak". Fe Dergi 1 (2009): 18-29
- Bakan, S., & Tuncel, G. (2012). Küreselleşmenin ulus devlet üzerindeki etkisi. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1), 51-66.

- Başboğa, S. (2018). Erken Cumhuriyet Döneminde çocuk dergilerinde bedeni ahlaki ve terbiyevi özellikleriyle inşa edilen çocuk (Doctoral dissertation).
- Beauvoir, de S. (2019). İkinci Cinsiyet (1.bs). (G. Savran, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yay. Aktaran: Aydınalp, E. B. (2020). Varoluşçu Özgürlük Bağlamında Kadın: Simone de Beauvoir ve İkinci Cinsiyet. *Litera: Journal of Language, Literature and Culture Studies*, 30 (2), 465-488. DOI: 10.26650/LITERA2020-0066
- Bektaş, A. (1993). Machiavelli ve Hobbes" Siyasal İktidar" ve" Güç" Analizleri. *Marmara İletişim Dergisi*, 3(3), 177-188.
- Bengi, S. H. (2019). Ülkelerin Bağımsızlık Mücadeleleri ve Haber Ajansları İlişkisi– Anadolu Ajansı Örneği. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 35(100), 449-478.
- Böke, K. (2009). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Alfa Yayıncılık, İstanbul.
- Buluş, A., & Kabaklarlı, E. (2010). 1929 Ekonomik Buhranı İle Son Dönem Global Krizin Karşılaştırılması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10(19), 1-22.
- Butler, J. (1999). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* London: Routledge page: 12.
- Bülbül, İ. (2012). İkinci Dünya Savaşının Türkiye’de Sosyal Hayat Olumsuz Yansımaları Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, 0 (9), 1-51. Retrieved from <https://dergipark.org/pub/inydta/issue>
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Canbolat, İ. S. (2007). İmaj-Gerçek ve İşlevsellik Bağlamında Eleştirel Bir Uluslararası İlişkiler Çözümlemesi Üzerine. *Gazi Akademik Bakış*, (01), 1-25.
- Connell, R. W. (1989) *Gender and Power*, Stanford: Stanford University Press.
- Connell, R. W. (1995) *Masculinities*, Los Angeles: University of California Press.
- Cüneyd, O. (1995). Eski Harfli Çocuk Dergileri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (7), 511-518.
- Çelik, G. (2016) "Erkekler De Ağlar!": Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Erkeklik İnşası ve Şiddet Döngüsü". *Fe Dergi* 8: 1-12
- Çılgın, A. S. (2004). Genç Cumhuriyetin ütopyası:“Gürbüz Türk Çocuğu”.
- Dağbaşı, Y. A. (2006). *Ulus-Devlet* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).

- De Saussure, F. (2011). Course in general linguistics. Columbia University Press.
- Duman, D. (2010). 1930-1950 Dönemi Çocuk Dergilerinde Yurttaşlık Bilinci Gelişimi Kapsamında Ulus-Devlet Algısının Sağlanması: ‘Türk Çocuğu’ – ‘Cumhuriyet Çocuğu’, ÇTTAD, IX/20-21.
- Duman, O. “Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dış Politika”, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi, 2012, S.15.
- Elhan, N. (2019). Pehleviler Dönemi’nde İran’da Ulus-Devlet: Milli Kimlik ve Geleneğin İcadı. İran Çalışmaları Dergisi, 3 (2) , 13-37. DOI: 10.33201/iranian.630767
- Eroğul, C. (2019). Demokrat Parti: tarihi ve ideolojisi. Yordam Kitap.
- Ertem, B. (2013). İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri Ve Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri İle Yakınlaşmasına Etkileri. Electronic Turkish Studies, 8(7).
- Esen, Z. “Kepirtepe ve Arifiye Köy Enstitüleri (1940 – 1946)”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
- Eşki Uğuz, H. & Saygılı, R. (2016). Küresel Dünyada Ulus Devlet. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 16 (32) , 127-147. DOI: 10.30976/susead.302139
- Fatma, A. (2007). Görsel verilerde kadın imajı (1923-1960). Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2007(16), 91-112.
- Geray, Haluk (2011). Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş: İletişim Alanından Örneklerle, 3. Bs., Ankara: Ezel Basın Yayın Dağıtım.
- Gezmen, B. (2019). Bir Eğitim Aracı Olarak Çocuk Dergileri: ‘‘Mavi Kırılmaç’’ Çocuk Dergisi. Erciyes İletişim Dergisi, 6 (1) , 59-80. DOI: 10.17680/erciyesiletisim.466195.
- Giddens, A., & Pierson, C. (1998). Conversations with Anthony Giddens: Making sense of modernity. Stanford University Press.
- Gökçe, O. (1995). İçerik Çözümlemesi, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya
- Güler, Y. (2004). II. Dünya Harbi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri 1945-1950. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(2), 209-224.
- Günbayı, İ. (2019). Nitel Araştırmada Veri Analizi: Tema Analizi, Betimsel Analiz, İçerik Analizi ve Analitik Genelleme. <http://www.nirvanasosyal.com/h-102-profdr-ilhan-gunbayi-nitel-arastirma-deseni-temellendirilmis-kuram-mi-gomulu-kuram-mi.html> adresinden edinilmiştir (erişim tarihi 11.06.2022)

- Güneş, S. (2001). Medya ve Kültür, Vadi Yayınları, Ankara.
- Halifeoğlu, M. (2020). Akademik Habitusu Ve Toplumsal Cinsiyeti: Kadın Akademisyenler Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi, 5 (2), 167-181. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/inciss/issue/57705/797682>
<https://dergipark.org.tr/en/pub/trta/issue/45884/579150>
- İlknur, M. (2018). BİR SORUNSAK OLARAK POPÜLER YAYINLARDA “İDEAL ANNELİK” KURGUSU. Muhafazakar Düşünce Dergisi 41-42. Sayı: Kadın, 93.
- İnal, K. (1999). Paternalist Politikanın İdeal Türk Çocuğu. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 32 (1) , . DOI: 10.1501/Egifak_0000000022.
- İnan, R. (2012). Cumhuriyet Dönemi Çocuk Dergi ve Gazeteleri (Tahlilî Fihrist 1923-1940). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Cilt 1).
- Jayawardena, K. (2016). Feminism and nationalism in the Third World. Verso Books.
- Kaplan, İ. (2005). Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi, İletişim, İstanbul.
- Karakaya, H. ve Cihan, Ü. (2017). Toplumsal Yapı, İktidar ve Kadın Bedeninin Kurgulanışı, Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 11. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 17 (29):4 1-52, 2015 ISSN: 2147 – 7833.
- Kardaş, D. (2015). Çocuk Eğitimi Açısından “Çocuklara Talim” Dergisi. Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks, 7(3), 267-282.
- Kasımoğlu, A. (2016). Milliyetçiliğe Dair Çözümlemelerde Toplumsal Cinsiyet Olgusu. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (10), 241-273 . DOI: 10.17828/yasbed.73593
- Kaya, A. (2012). SSCB sonrası coğrafyada ulus inşa süreci: Kazakistan örneği. Alternatif Politika, 4(3), 354-378.
- Kırkpınar, L. “Demokrat Parti ve Muhalefet Stratejisi”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, S.1, 2002, s.85.
- Köker, L. (2016). Modernleşme, Kemalizm ve demokrasi. İletişim Yayınları.
- Kurnaz, Ş. (1991). Cumhuriyet öncesinde Türk kadını (1839-1923). TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Küçük, S. (2015). “İlk Türkçe Çocuk Dergileri Ve “Çocuklara Mahsus Gazete”. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, s. 221-227.

- Maden, S. & ALTUNBAY, M. (2015). Türk Kültür Birliğinin Sağlanması “Türk Amacı” Dergisi. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 7(04), 1-12.
- Mahçupyan, E. (2011). Kemalizm, Pozitivizm ve İktidar Devlet/Ulemâ İlişkilerinde Modern Durum. Doğu Batı, 4. Baskı, Doğu Batı Yayınları, 7, 107-125.
- Mirza Girgin, A. (2021). REFLECTION of GENDER ROLES IN CHILDREN'S MAGAZINES DURING FOUNDATION PHASE of MODERN TURKEY: CONTINUATION of TRADITION in MODERNITY AXIS. International Journal of Turcologia, 16(31).
- Müjdeci, M., & Karakılıç, C. (2014). Kıraat Kitaplarında Cumhuriyet Vatandaşı Ve Yeni Türkiye (1923-1938). Electronic Turkish Studies, 9(4).
- Neuman, L. W. (2007). Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar (Çev. S. Özge). İstanbul: Yayın Odası.
- Olgundeniz, S. (2011). Çocuk Dergilerinde Aile Kavramının İnşası. Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi , (6) , 233-250. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/euifdyhed/issue/45485/571073>
- Öncül, R. (2000). Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Özbay, A. (2013), “Türkiye’de Hegemonik Erkekliği Aramak”, Doğu Batı 63: 185-204.
- Özbay, C., & Baliç, İ. (2004). Erkekliğin ev halleri.
- Özdemir, (1914), “Ahlakın Kıymeti”, Çocuk Bahçesi, 15 Mayıs 1330 (28 Mayıs 1914), S.13, s. 187.
- Öztan, G. G., & Berktaş, F. (2011). TÜRKİYE’DE ÇOCUKLUĞUN POLİTİK İNŞASI.
- Öztekin, A. & Öztekin, H. (2020). İktidarın Meşruiyeti ve Rıza Üretimi: Masallardan ve Mitlerden Kitle İletişimine Toplumsal Bilincin İnşası . OPUS International Journal of Society Researches , 16 (30) , 2911-2940 . DOI: 10.26466/opus.758822
- Öztekin, H. (2019). Tek Parti Dönemi Çocuk Dergilerinde ‘İdeal Türk Çocuğu’nun İnşası: Yavrutürk ve Cumhuriyet Çocuğu Dergileri Üzerine Bir İnceleme. Erciyes İletişim Dergisi, 6(2), 1229-1254.d
- Parsons, J. E., Frieze, I. H., & Ruble, D. N. (1978). Intrapyschic factors influencing career aspirations in college women. Sex Roles, 4(3), 337-347.
- Sancar, S. (2012). Türk modernleşmesinin cinsiyeti: Erkekler devlet, kadınlar aile kurar. İletişim Yayınları.

- Sayılan, F. (2012). Toplumsal cinsiyet ve eğitim. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Serdar Tekeli, E. (2021). Gender Patterns İn Young Turkey: An Evaluation On Children's Magazines During The Building Process Of A Nation-State. *International Journal of Turcologia*, 16(31).
- Smith, A. D. (1979). *Nationalism in the twentieth century*. Australian National University Press.
- Smith, D. Milliyetçilik, (Çev.: Ümit Hüsrev Yolsal), Atıf Yayınları, Ankara, 2013, s.15. aktaran: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi Sayı: 62, Bahar 2018, s. 39-84 Temuçin F. ERTAN & Orhan Örs.
- Şimşek, H. (2001). XIX. Yüzyıl çocuk dergiciliği ve eğitsel işlevleri üzerine. *Milli Eğitim Dergisi*, 151, 1-9.Şimşek, H. XIX. Yüzyıl Çocuk Dergiciliği ve Eğitsel İşlevleri Üzerine Sayı 151 Temmuz, Ağustos, Eylül 2001, *Milli Eğitim Dergisi*.
- Tamer Torun, A. (2021). Gender And Nationalism In The Child Magazines During The Early Republican Period. *International Journal of Turcologia*, 16(31).
- Tamer, A., & Bozbeyoğlu, A. Ç. 1927 Nüfus Sayımının Türkiye’de Ulus Devlet İnşasındaki Yeri: Basında Yansımalar. *Nüfusbilim Dergisi*, 26(1), 73-88.
- Tekin, A. (2010). Atatürk sonrası Tek Partili Dönemde (1938-1945) Cumhuriyet Halk Partisinin Ekonomi Politikaları (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Timur, T. (1991). Türkiye'de çok partili hayata geçiş (Vol. 10). İletişim Yayınları. *Toplum ve Bilim*, 101, 89-103.
- Toprak, M. (2002). Osmanlıdan Devreden Kriz Potansiyeli ve Tek Parti Dönemi Ekonomik Krizleri. University Library of Munich, Germany.
- Toprak, M. “Osmanlıdan Devreden Kriz Potansiyeli ve Tek Parti Dönemi Ekonomik Krizleri”, *Kırıkkale Üniversite İİBF Dergisi*, 2002, s. 8.
- Torun, A. T. Türk Ulusçuluğu ve Dil: Harf Devrimi Tartışmaları (1923-1928). *İoşi*, 45.
- Turanlı, E. (2017). Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Türk Ulus İnşası Sürecinde Türk Çocuğu Tasarımı: Çocuk Sesi Dergisi. *TRT Akademi*, 2 (4) , 486-504. Retrieved
- Tümen, T. (2018). Naki Tezel'in masalları ve değerler eğitimi açısından incelenmesi (Master's thesis, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet Ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (35), 29-56.
- Y. Gönenç, A. (2011). “Türkiye'de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi”, *Istanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. *Istanbul University Faculty of Communication Journal*, 07 Aralık 2011, s.3.

Yapar, A. (2011). Türkiye'de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi | Istanbul University Faculty of Communication Journal.

Yaylagül, L. (2016). Kitle İletişim Kuramları, Dipnot Yayınları, Ankara Sarıbay. Yiğitbaş, K. Türkiye'de Çocuk Dergiciliği: TRT Çocuk Dergisi Örneği Iğdır

Üniversitesi / Iğdır University Sosyal Bilimler Dergisi / Journal of Social Sciences Sayı / No. 5, Nisan / April 2014: 37-56.

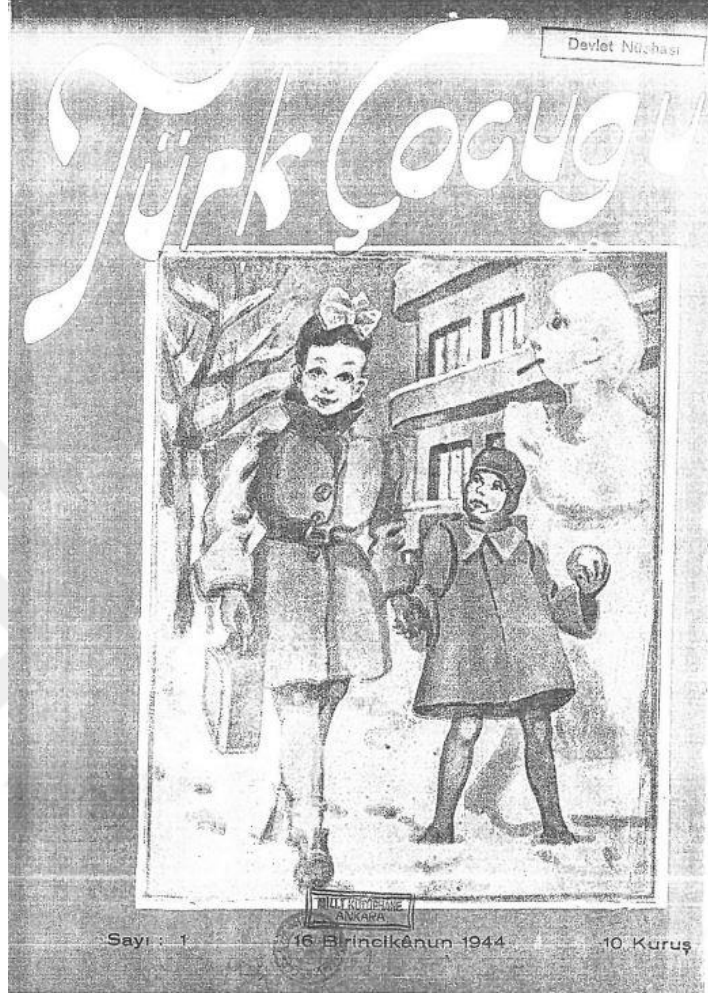
Yuval Davis, N., (2007) Cinsiyet ve Millet (A. Bektaş, Çev.), İstanbul, İletişim Yayınları.

EKLER

EK-1. *Türk Çocuğu* Dergisi Birinci Sayı Kapağı (16 Birincikânun 1944)

Türk Çocuğu dergisi, resmi ideoloji unsurlarının imgesel sunumu çerçevesinde ulus devlet inşasına yönelik idealize edilen görseller bakımından son derece zengindir. 16 Birincikânun (Aralık) 1944 yılındaki ilk sayısında el ele tutuşan iki Türk çocuğuna kapağında yer veren dergi, bir Türk çocuğu prototipi sunar. Örnek Türk çocuğu görselinde, okul yolundaki iki kız çocuğu canlandırılır. *Türk Çocuğu* dergisinin ilk sayısının kapak resminde kız çocuklarının eğitime katılımının sağlanması ve devamlılığının sürdürülmesi açısından önemli bir mesaj verilir. İlk sayının kapak resminin sağ alt köşesinde yer alan “10 Kuruş” ifadesi derginin fiyatını belirtirken aralık ayına uygun olarak kış mevsimi portresi çizilir. Resimdeki küçük çocuk masum bir ifadeyle elindeki kar topuyla büyüğüne bakarken büyük çocuk da gururlu ve kendinden emin bir ifadeyle okul yoluna yürümeye devam eder.

EK-2. *Türk Çocuğu* Dergisi İkinci Sayı Kapağı (1 İkindikânun 1945)

TÜRK ÇOCUĞU

Türk Çocuğu dergisi, ikinci sayısını 1 İkindikânun (Ocak) 1945 tarihinde yayımlar. Miladi takvimin ilk gününde çıkan sayıda, yılbaşına özel olarak “1945” yılını karşılayan ve mitolojik bir biçimde resmedilen iki çocuğa yer verilir. Bulutların üzerinde iki atın üzerinde duran çocuklar, ilk sayıda olduğu gibi hareket halinde, umutlu ve kendilerinden emin biçimde tasvir edilir. Ayrıca bulutların üzerinden yeryüzüne gülümseyen çocuk (resme göre soldaki) Türk çocuğunun geleceğine yönelik umutla bakmaktadır.

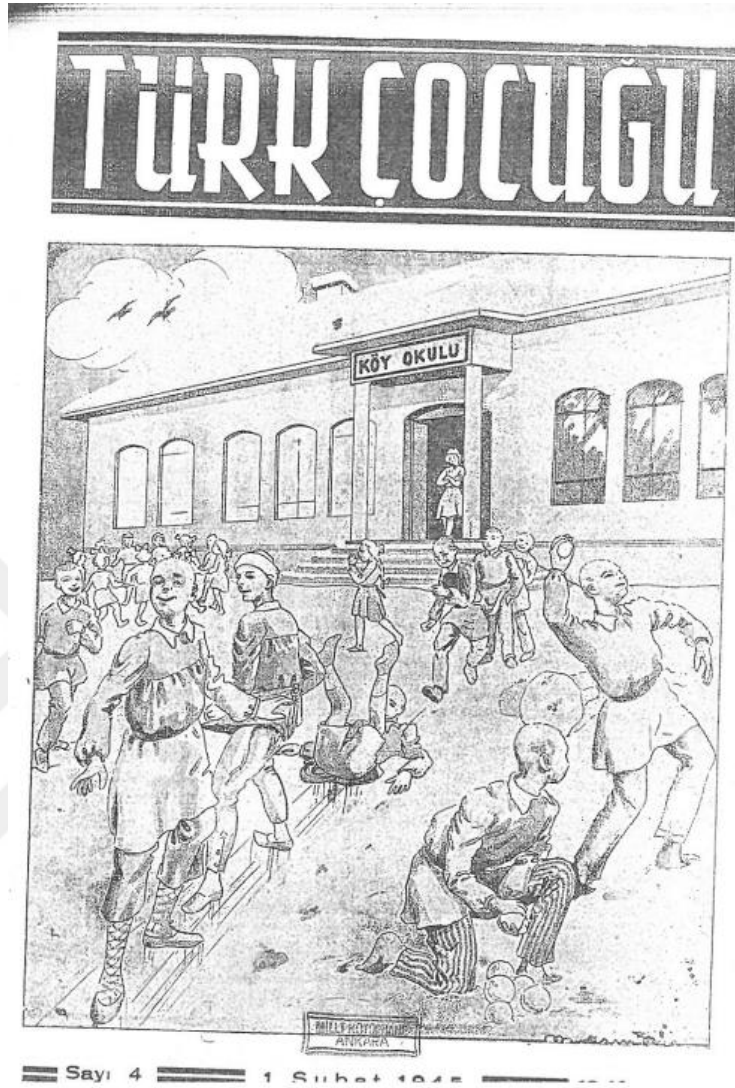
EK-3: *Türk Çocuğu* Dergisi Üçüncü Sayı Kapağı (16 Ocak 1945)

15 günlük aralıklar halinde yayımlanan *Türk Çocuğu* dergisinin üçüncü sayısından itibaren en alt orta kısımda yer alan tarih ifadesine günümüzdeki biçimde yer verilir. 10 Ocak 1945 tarihli Resmî Gazete’de kararıyla kanun (ay) isimlerinde değişikliğe gidilir. Buna göre derginin üçüncü sayısında “16 Ocak 1945” ifadesi görülür. Derginin üçüncü sayısında bu kez tek başına lir isimli telli bir çalgı aleti çalan kız çocuğunun fotoğrafına yer verilir. Ulus devletin sanatsal, kültürel ve ekonomik alanda sağlamaya çalıştığı atılımların bir göstergesi olarak yer verilen lir çalan kız çocuğu görselinde Türk çocuklarının sanat alanında beceri kazanmalarına yönelik bir amaç görülür. Ayrıca *Türk*

Çocuğu dergisinde yer verilen kız çocuklarının başlarında kurdele benzeri kumaşla birlikte tasvir edilmesi “hanımefendi”liğe ve uyumluluğa dair bir işaret olarak karşımıza çıkar.

Türk Çocuğu dergisinin dördüncü sayısında, “Köy Okulu” ibaresinin yer aldığı, kadın öğretmenini ise köy çocuklarını izlediği bir çizim gösterilir. 1945 yılında Türkiye nüfusunun yüzde 75’inin köylerde ikamet etmesi sebebiyle milli eğitimin yaygınlaştırılması açısından kır nüfusu son derece önemli bir konu olmuştur. Bu kapakta yer alan köy çocuklarının görünüşü ise daha önceki üç sayıda yer alan çocuk tasvirlerden farklı biçimdedir. Saçları kısa, çarık benzeri bir ayakkabı giymiş, yaşça ve fiziksel yapıca daha büyük ve erkek çocuklarının ön planda olduğu bir görsel tercih edilir. Köyde yaşayan çocuklarda bir realite resmedilirken diğer sayılarda çoğunlukla mitolojik, ütöpik veya “ideal” görünüşte çocuklar yer alır.

EK-5. *Türk Çocuğu* Dergisi Beşinci Sayı Kapağı (16 Şubat 1945)

Derginin beşinci sayısı 16 Şubat 1945 tarihinde, kapak sayfasında mevsim koşullarına uygun olarak karlı bir fotoğrafla çıkar. Bir erkek çocuğunun yer aldığı fotoğrafın arka planında apartman daireleri görülür. Elindeki sopa/süpürge benzeri tahta ile buz sarkıtlarını veya karları temizleyen erkek çocuk, gerçek yaşam formundan bir görsel ile kapak sayfasına taşınır.

EK-6. *Türk Çocuğu* Dergisi Altıncı Sayı Kapağı (1 Mart 1945)

Türk Çocuğu'nun altıncı sayısı 1 Mart 1945 tarihinde demir bir kaseden yemek yiyen ve uzaklara bakan bir çocuk kapağıyla çıkar. *Türk Çocuğu* dergisinde, fotoğraf ile doğrudan temas kuran konu yerine ufka/uzaklara yani geleceğe bakar biçimdeki çocuklar görülür. Geleceğin bireyelerine hitap eden dergi açısından içeriğinde yer alan unsurlar ile paralel olarak geleceğe yani makul çocuktan makbul vatandaşa ilerleyiş bu biçimde resmedilir.

EK-7. *Türk Çocuğu* Dergisi Yedinci Sayı Kapağı (16 Mart 1945)

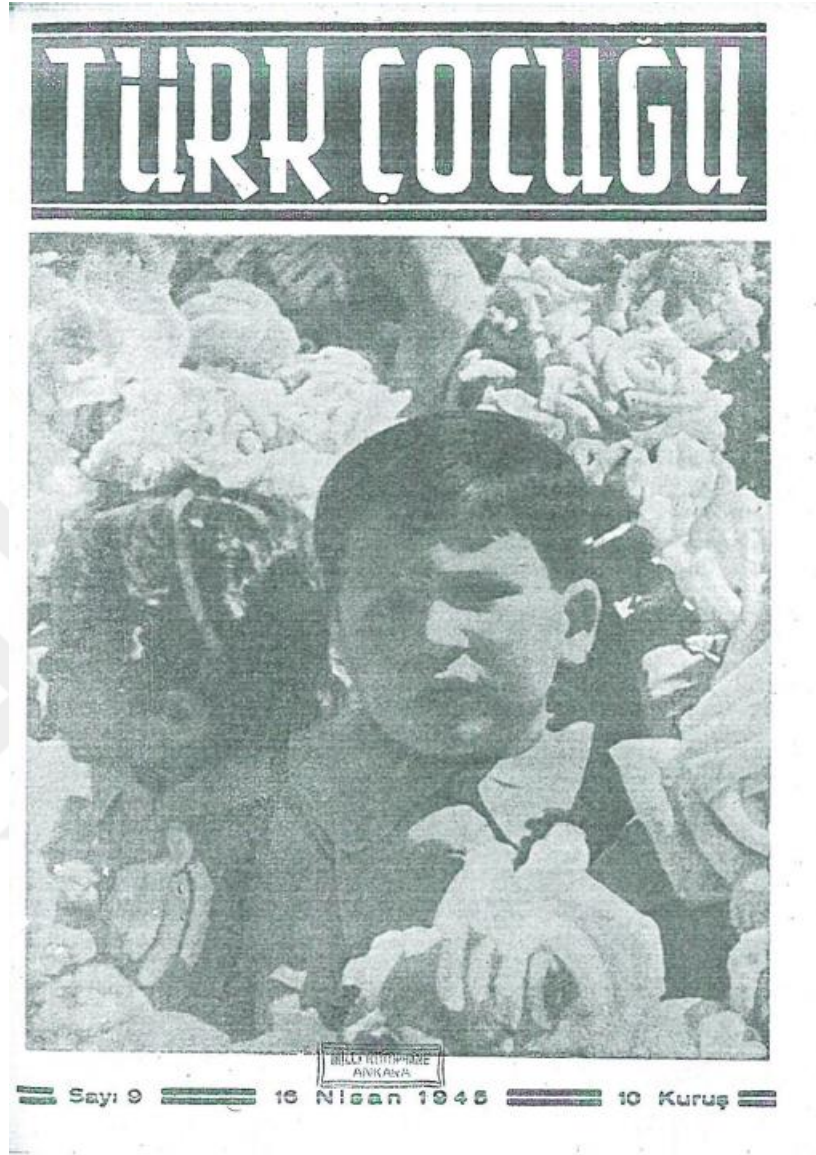
Cumhuriyetin milli eğitimde karma eğitim modeli sayesinde fırsat eşitliği sağlaması, derginin yedinci sayısındaki kalem tutan kız öğrenci ile ona bakan erkek öğrenci fotoğrafı ile gösterilir. Buna göre kapak sayfasında kullanılan fotoğraf, okullardaki formel eğitim esnasında, düzenli, tertipli, tek tip üniformalı öğrenciler, ülkedeki eğitim modelinin makbul formuna işaret eder.

EK-8. *Türk Çocuğu* Dergisi Sekizinci Sayı Kapağı (1 Nisan 1945)

Türk Çocuğu dergisinin sekizinci sayısının kapak fotoğrafında, konu merkezi olarak ufka yönelen bir kız çocuğuna yer verilir. 1 Nisan 1945 tarihinde yayımlanan dergide saç toplama biçimiyle, giysileriyle ve kararlı/ciddi duruşuyla yine örnek bir Türk çocuğu portresi çizilir.

EK-9. *Türk Çocuğu* Dergisi Dokuzuncu Sayı Kapağı (16 Nisan 1945)

Derginin dokuzuncu sayısı 16 Nisan 1945 tarihinde yayımlanır. Kapak sayısında yerini alan çocuk görselinde bu kez güllerin arasında henüz okul çağına gelmemiş iki Türk çocuğu görülür. İdeal çocuk görselinin bir kitle iletişim aracı olan dergi vasıtasıyla işaret edilmesi amacıyla kullanılan görseller aynı zamanda dergi interaktif bir özellik de kazandırır. Çocuklarının fotoğraflarının yayımlanmasını isteyen ebeveynler, dergiye fotoğraf göndererek yayım safhasına katılırlar. Bunun yanı sıra ülkenin dört yanındaki çocuklara hitap etme amacı görülse de bu amaç genellikle makbul olanın yanında diğerlerinin de gösterilmesi biçiminde gerçekleşir.

EK-10. *Türk Çocuğu* Dergisi Onuncu Sayı Kapağı (1 Mayıs 1945)

Türk Çocuğu'nun onuncu sayısının kapak sayfasında, yeşillikler arasında saçları taranmış ve modern kıyafetiyle bir kız çocuğuna yer verilir. Ulus devlet ideolojisinin, yaşamın her alanında varlığını hissettiren makbul çocuk idealizesi bu fotoğrafta da kendisini gösterir.

EK-11. *Türk Çocuğu* Dergisi On Birinci Sayı Kapağı (1 Ekim 1945)

Derginin on birinci sayısında yer alan fotoğraftaki iki çocuğun öğrenme yaşında olduklarına vurgu yapılır. Saçları örgülü, temiz kıyafetli büyük çocuk, küçüğüne bilgi sunarak onun öğrenme gelişimine katkı sağlar. *Türk Çocuğu* dergisinin genel yayım çizgisi de bu yönde paralellik gösterir. Büyüğün görevi küçüğe örnek olmak, doğru bilgi aktarımında bulunmak ve arkadaşlık ilişkisiyle öğrendiği kültür kodlarını ona da sunmaktır

EK-12. *Türk Çocuğu* Dergisi On İkinci Sayı Kapağı (16 Ekim 1945)

Türk Çocuğu dergisi, on ikinci sayısını çıkardığı 16 Ekim 1945 tarihli kapak sayfasında omzunda küp taşıyan bir köy çocuğuna yer verir. Toplumsal cinsiyet rollerinin sıkça görüldüğü dergide, köy hayatında gündelik işlere yardımcı olan çocuklar da görülür. Okul ve pratik yaşam gereksinimlerinin bir arada sürdürülmesine yönelik imgelere yer veren dergi bu sayısının kapak sayfasında da söz konusu öğretiyi okuyucularına sunar.

EK-13. *Türk Çocuğu* Dergisi On Üçüncü Sayı Kapağı (1 Kasım 1945)

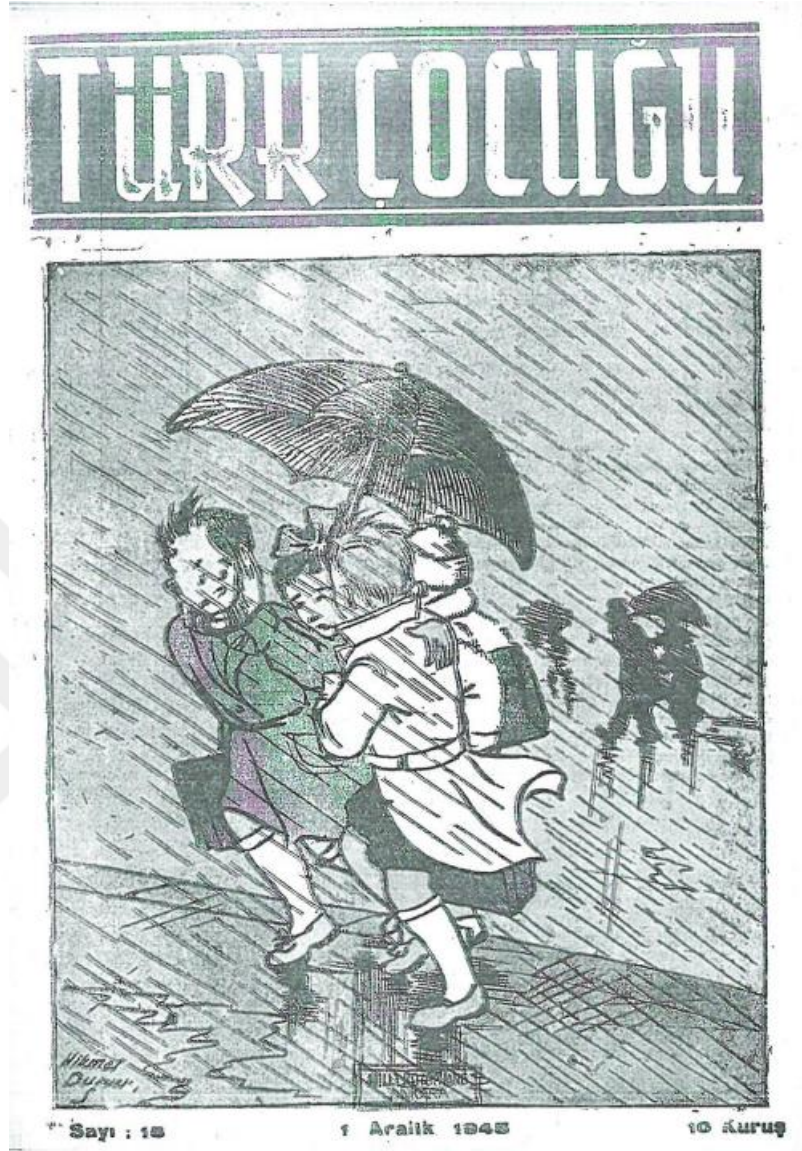
Bu tezde ortaya konulduğu üzere ilk 13 sayısında bilgisel nitelikteki içeriklere yer veren dergide, sonraki sayılarda kahramanlık ve milliyetçilik unsurlarının hâkim olduğu bir yayın politikası izlenir. 1 Kasım 1945 tarihi ise, 10 Kasım Atatürk'ü Anma Günü olması sebebiyle, kapak sayfasında Mustafa Kemal Atatürk'ün bir fotoğrafı dergide yer alır. Bunun yanı sıra dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye de Mustafa Kemal Atatürk ile aynı boyutta bir fotoğraf eşliğinde yer verildiği görülür. Ayrıca Cumhuriyete ait vatansever duyguları pekiştirecek uçaklar, askerler, anıtlar gibi güçlü devlet imgesiyle bağdaşan görseller de kapak sayfasında görülür.

EK-14. *Türk Çocuğu* Dergisi On Dördüncü Sayı Kapağı (16 Kasım 1945)

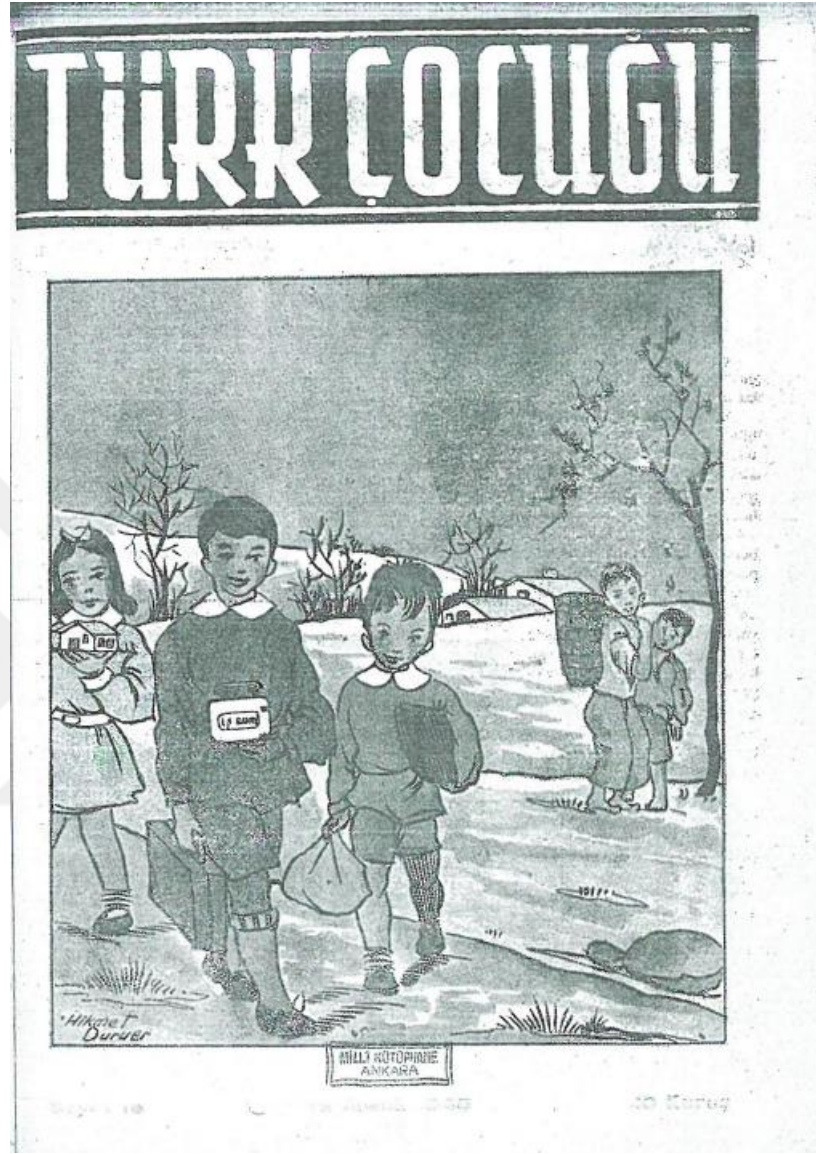
10 Kasım'ın Mustafa Kemal Atatürk'ün ölüm yıldönümü olması münasebetiyle kendisine bu ayki iki sayıda da yer verilir. Mustafa Kemal Atatürk'ün manevi kızı Ülkü Adatepe ile el ele yürüdükleri fotoğraf da derginin on dördüncü sayısında görülür. Dergi, yeni rejimin ve devletin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e, onun hayatına, çocukluğuna ilişkin anılara ve askeri zekâsına yönelik sıkça yazılar, hikâyeler ve makaleler yayımlamıştır.

EK-15. *Türk Çocuğu* Dergisi On Beşinci Sayı Kapağı (1 Aralık 1945)

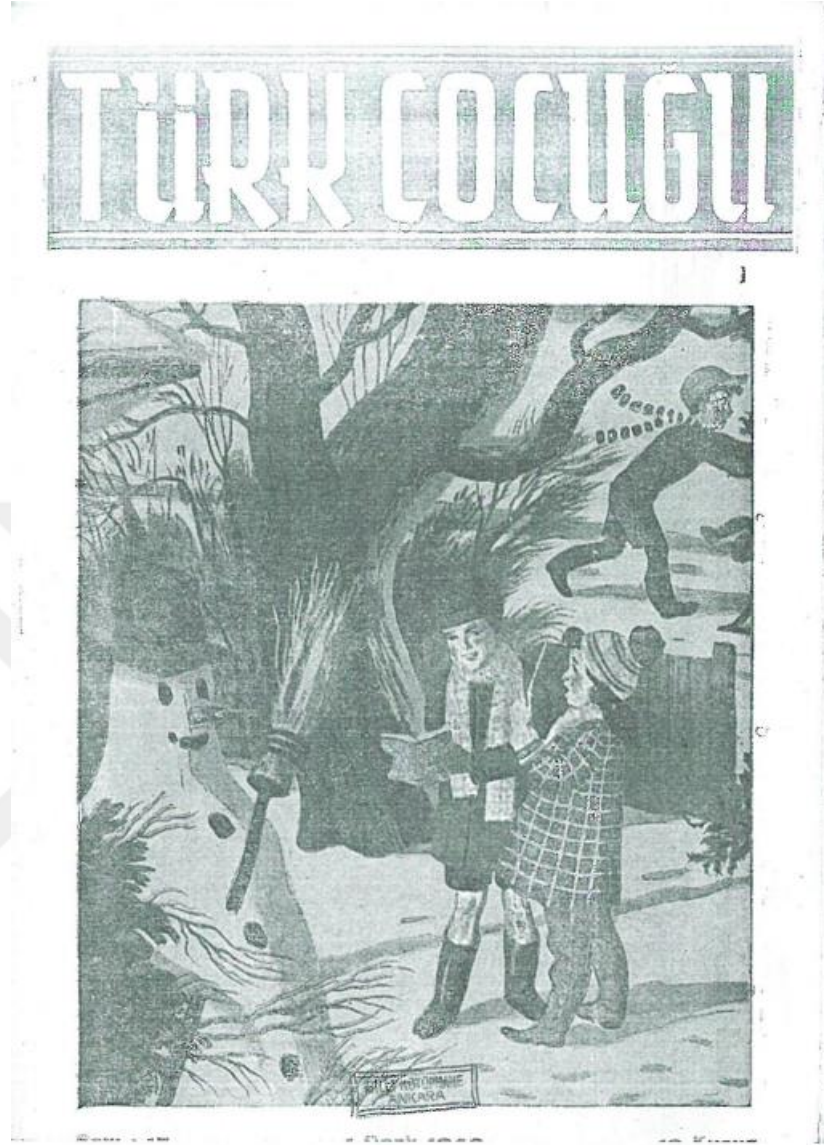
Türk Çocuğu dergisi önceki on dört sayısından farklı olarak on beşinci sayısında imgesel anlatımın yalnızca mevsim koşullarıyla bağdaşık olabileceği bir çizimle 1 Aralık 1945 tarihli sayısının kapak sayfasını çıkarır.

EK-16. *Türk Çocuğu* Dergisi On Altıncı Sayı Kapağı (16 Aralık 1945, s.16)

Dergi, iç kapak sayfasında ve içeriğinde zaman zaman yer verdiği gibi kimi ekonomik zorluklar sebebiyle okuyucularına seslenerek çevrelerine *Türk Çocuğu* dergisi almalarını ve abone olmalarını istemiştir. Bununla paralel olarak, derginin sonraki sayılarında nicelik bakımından daha az sayıda fotoğrafa yer verilir. Dergide fotoğrafın yerini ise dönem koşullarında maliyeti daha düşük olan çizimlere yönelilir.

EK-17. *Türk Çocuğu* Dergisi On Yedinci Sayı Kapağı (1 Ocak 1946)

Dergi, önceki kış mevsimlerinde olduğu gibi ocak sayısında da kar ve kardan adam temalı içeriklere yer verir. Kardan adam, kitap okuyan ve oyun oynayan çocuklar *Türk Çocuğu*'nun on yedinci sayısının kapağında yer alır.

EK-18. *Türk Çocuğu* Dergisi On Sekizinci Sayı Kapağı (16 Ocak 1946)

TÜRK ÇOCUĞU

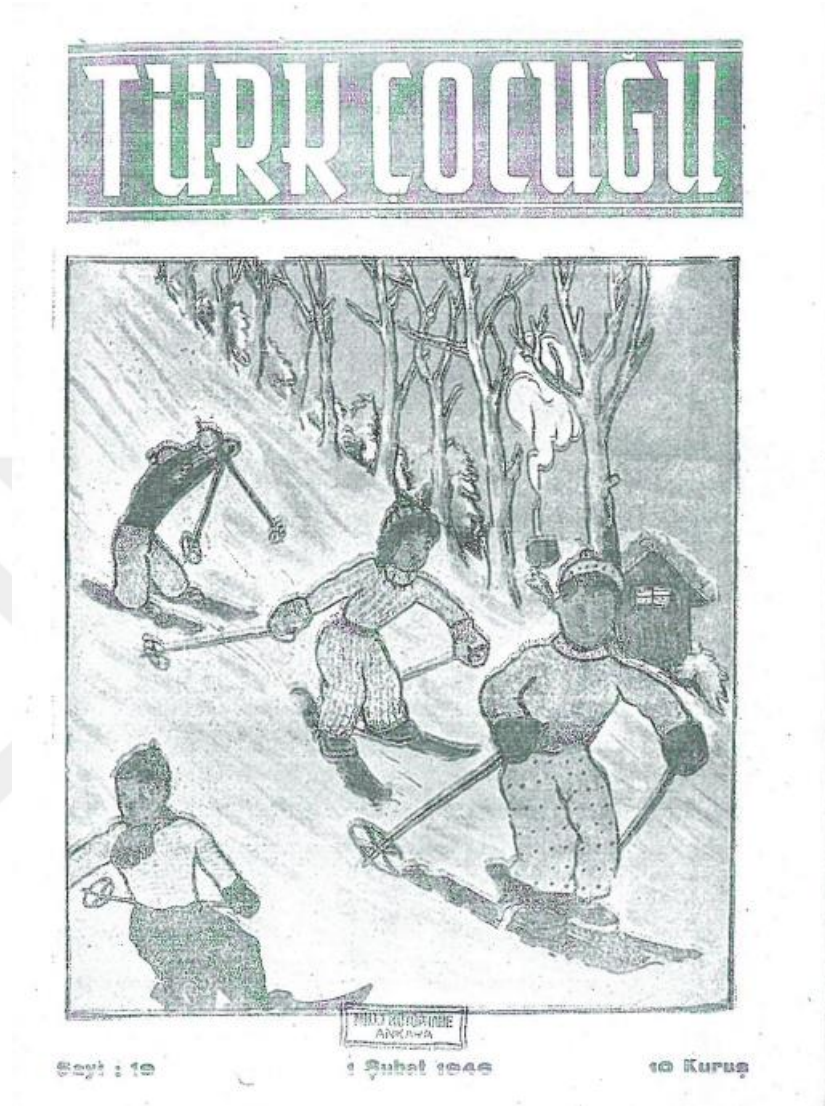
Sayı 18

ANKARA
16 Ocak 1946

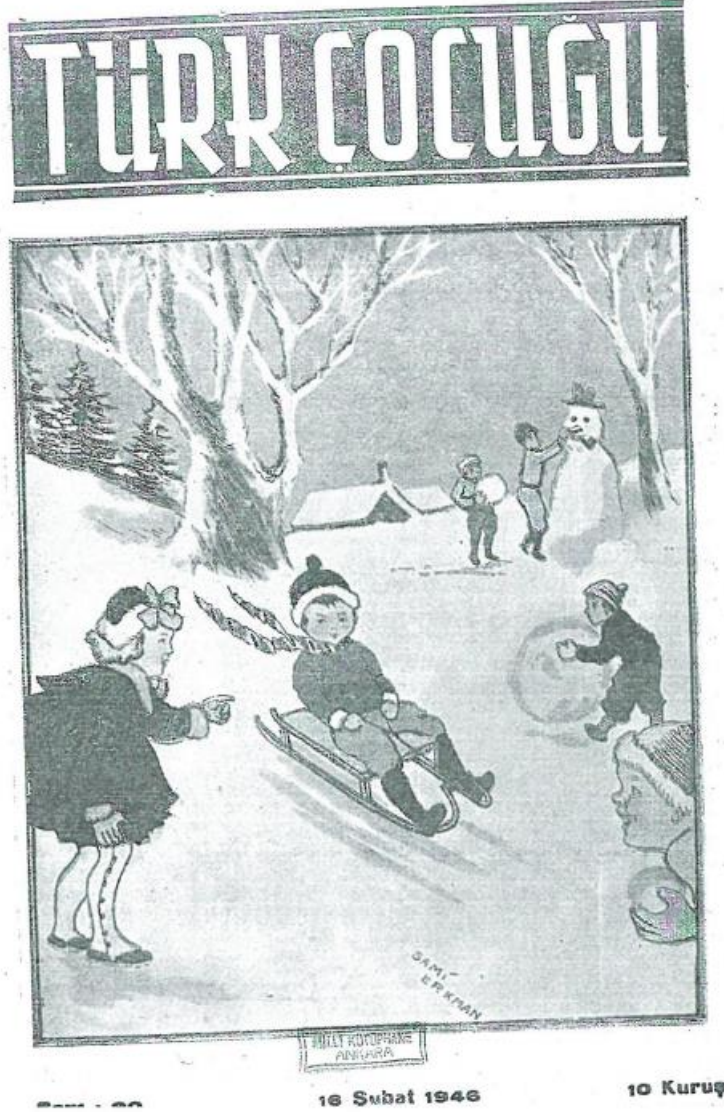
10 Kurus

Türk Çocuğu, kış imgesiyle oyun oynayan ve modern tarzda kışlık kıyafetler giyen çocuk imgesine yer verir. 16 Ocak 1946 tarihli sayısının dergi kapağında yer alan imgeler de bu doğrultudadır.

EK-19. *Türk Çocuğu* Dergisi On Dokuzuncu Sayı Kapağı (1 Şubat 1946)

Dergi, profesyonel ekipmanlar ile kayak yapan çocuklara kapak sayfasında yer vererek ideal ekonomik özgürlükteki ve zevkteki Türk çocuğu ütopyasını destekleyecek nitelikler kurar. Buna göre 1946 yılında kayak takımı ile kayak yapan çocuklardan ziyade ideal koşullardaki çocuk algısının oluşturulması hedeflenir.

Derginin tasvir ettiği kafasında kurdele taşıyan hanımefendi kız çocuğu çizgisi, çizimlerde de sürer. Buna göre kızakta olması gereken kız çocuğu değil erkek çocuğudur. Toplumsal cinsiyet algısının şekillendirilmesi ve görsel içerik taşıma özelliğindeki kitle iletişim araçlarıyla yeniden dolaşıma sokulmasının bir örneği de bu çizimle *Türk Çocuğu* dergisi olur.

EK-21. *Türk Çocuğu* Dergisi Yirmi Birinci Sayı Kapağı (1 Mart 1946)

Türk Çocuğu, uzun bir aradan sonra fotoğraflı bir görseli kapak sayfasına taşır. Hayvan sevgisine yönelik işlenen kapak sayfasında dostluk algısı ve ideal Türk çocuğu portesi yeniden görülür. Fotoğraf, izole bir ortamda şehirde yaşayan bir çocuğun sokak köpeği yerine de evcil bir hayvanla sevgi bağı kurmasına yönelik anlatım taşıyan bir fotoğraf niteliğindedir. Dönemin koşullarında ekonomik ve sosyal yönü olan kitle iletişim aracına erişmek, hedef ve okuyucu kitlenin bağlantısına yönelik de bir işarettir.

EK-22. *Türk Çocuğu* Dergisi Yirmi İkinci Sayı Kapağı (16 Mart 1946)

TÜRK ÇOCUĞU

Sayı : 22

16 Mart 1946

10 Kuruş

Türk Çocuğu dergisindeki modern giyimli ve oyun eğlencesi yaşayan kentli çocuklara ilişkin imgeler, köy tasvirli yirmi ikinci sayı kapak fotoğrafın görülmez. Modern görünümlü imgelerin yerini ise, köylü kadın ve sorumluluğundaki iki çocuk alır. Arka planda yer alan iki erkek ise herhangi bir çocuk sorumluluğunda değildir. Şevkat, merhamet ve sorumluluk olguları annelik kavramı üzerinden kurulur.

TÜRK ÇOCUĞU

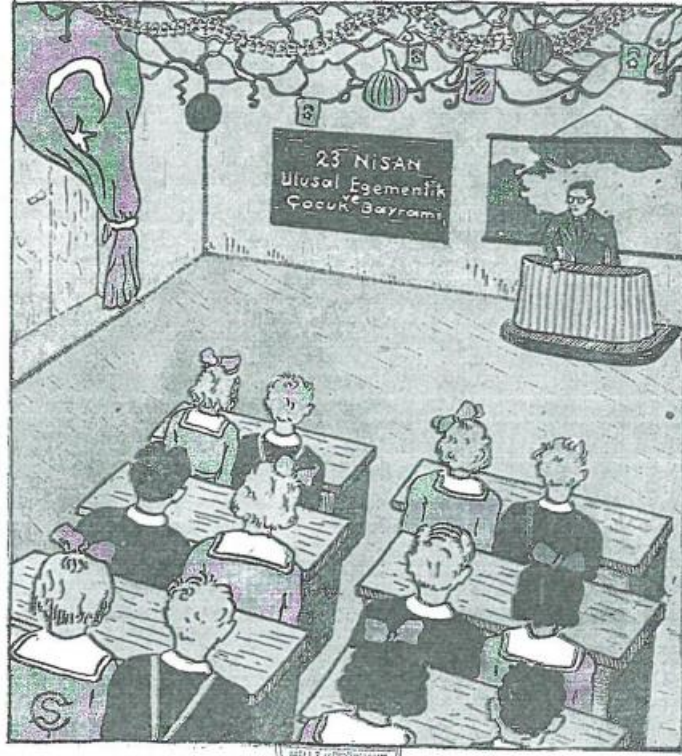
Sayı : 23

1 Nisan 1946

10 Kurus

Yirmi üçüncü sayıya gelindiğinde idealize edilen ve gerçeklikle desteklenen örnek Türk çocuğu görselleri, yerini Avrupai görünüşlü çocuk tiplerine ait çizimlere bırakır. Derginin yaşadığı ekonomik krizin de etkisiyle yerel öğeler barındırmayan imgeler ile durağan ve izleyen kız çocuğu ile hareketli ve heyecanlı erkek çocuğu tasvirleriyle toplumsal cinsiyet rolleri yeniden dolaşıma sokulur.

TÜRK ÇOCUĞU

Sayı: 24

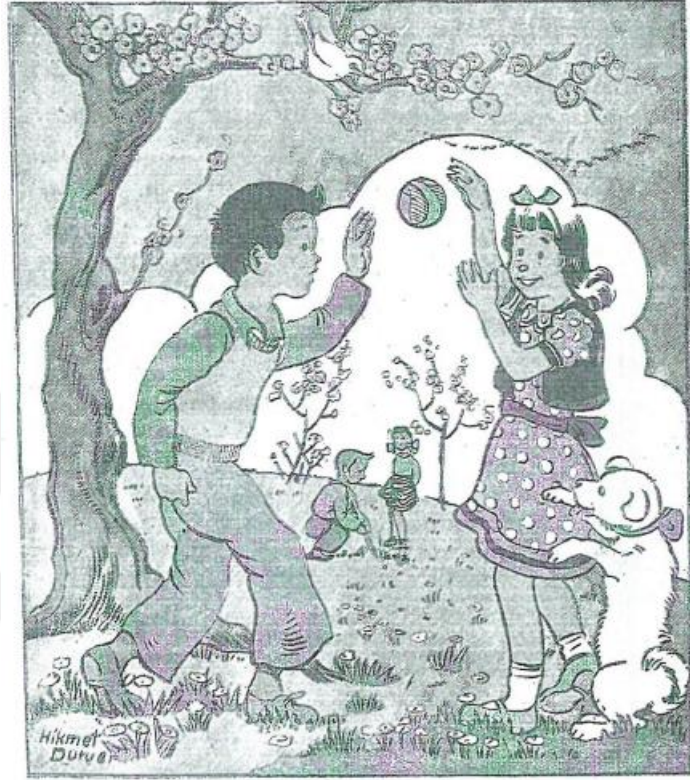
16 Nisan 1946

10 Kurus

Ulusal bayramların denk geldiği aylarda özel kapak sayfaları hazırlayan *Türk Çocuğu*'nun bu ayki 16 Nisan 1946 tarihli sayısında 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı işlenir. Ortak değer bilincinin ulus devlet unsurlarıyla bir araya getirilerek işlenmesine dair bir anlatım söz konusudur. Bayraklı perde, kurdele takan kız çocukları ve bir kız bir erkek biçiminde yerini alan sınıf düzeni ile bu bayramın eğitim ve sınıf eşitliği getiren unsurlardan biri olduğuna vurgu yapılır.

EK-25. *Türk Çocuğu* Dergisi Yirmi Beşinci Sayı Kapağı (1 Mayıs 1946)

TÜRK ÇOCUĞU

Sayı : 25

1 Mayıs 1946

10 Kuruş

Türk Çocuğu, son sayısı olan 1 Mayıs 1946 tarihli kapak sayfasında huzurlu ve mutlu bir bahar tasviri yapar. Hikmet Dutver imzasıyla çıkan çizimde beyaz bir kuş, beyaz bir köpek ile oyun oynayan çocuklar yer alır. Bahar aylarındaki huzurlu bir pastoral çizimle, *Türk Çocuğu* okuyucularına veda eder.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : DEMİRYÜREK, Akın
Uyruğu : Türk

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Lisans	Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi	06.07.2017
Lise	Ankara Anadolu İletişim M. Lisesi	15.06.2012

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2016-2017	Adalet Bakanlığı	Basın Müşavirliği
2020-halen	Jandarma Genel Komutanlığı	Basın Subayı

Yabancı Dil

İngilizce

